

Florin Bănescu

Vasile Dan

Carolina Ilica

Cornel Marandiuc

Gheorghe Schwartz

Horia Ungureanu

.....
Orele oraşului

ARAD

Editura
EMINESCU

Crele oraşului • ARAD

Coperta de Constantin Gheorghiu Enescu

072

15.740 297920
FOND MOBIL

ORELE ORAȘULUI

arad

■
Florin Bănescu

Vasile Dan

Carolina Ilica

Cornel Marandiu

Gheorghe Schwartz

Horia Ungureanu

1978

EDITURA EMINESCU

București, Piața Scintei 1

MINISTERUL
JUDEȚEAN
ARAD

Cuvînt înainte

Volumul pe care îl înfățișăm astăzi cititorului răspunde „comenzii sociale“ pe care Editura Eminescu a adresat-o colaboratorilor ei din orașul Arad. Este o carte care s-a născut din admirația noastră, a celor ce am cunoscut de-a lungul anilor Aradul și oamenii lui, pentru faptele cărora am avut și avem un sentiment de sinceră prețuire și admirație. Este în același timp un omagiu pe care cei șase autori îl aduc oamenilor alături de care își desfășoară zi de zi activitatea lor, pe care îi cunosc din fluxul muncii cotidiene, cărora le sînt tovarăși în fiecare oră ce pulsează atît de viu și atît de intens în orașul lor.

Trei din autorii acestei cărți au debutat la Editura Eminescu. La prima ediție a concursului de debut în volum, Carolina Ilica a fost distinsă cu Premiul I de poezie, iar Florin Bănescu a primit mențiune pentru proză. Cărțile lor, după acelea ale debutului, au apărut tot în Editura Eminescu. La cea de-a doua ediție, a fost laureat un nou prozator arădean, Horia Ungureanu. În urmă cu cîteva luni, Gheorghe Schwartz și-a publicat romanul Pietrele la Editura Eminescu și, nu peste multă vreme, Vasile Dan și Cornel Marandiuc vor fi și ei colaboratorii noștri.

Am fost de multe ori la Arad, am participat la ședințele cenaclului, am ascultat lecturi din scrierile lor și ale altor tineri. Împreună cu ei, am mers în fabrici, uzine, cluburi muncitorești, școli, instituții. Dialogul între tinerii scriitori arădeni, editorii lor și publicul a fost întotdeauna viu, interesant, dinamic, fertil pentru dezvoltarea lor artistică și pentru munca noastră. Aici, la locurile unde muncesc și învață mii și mii de locuitori ai Aradului, din toate generațiile, am început să prețuim tot ceea ce realizează ei pentru binele, pentru progresul material și spiritual al țării noastre, și să înțelegem că faptele lor trebuie să fie consemnate în pagini de carte. Cunoscându-i la locul de muncă, în acele unități ale industriei noastre socialiste care sînt o adevărată mîndrie a țării, cunoscându-i în lăcașurile destinate înălțării lor spirituale, cunoscându-i pe stradă, în viața lor de fiecare zi, cunoscînd pe cei ce aduc o bogată experiență de muncă și viață, dar și pe cei care se pregătesc să preia ștafeta și unii, nu pușini, au și preluat-o, ne-am adresat colaboratorilor Editurii Eminescu, scriitori aparținînd unei tinere generații, cerîndu-le să scrie o carte despre acești oameni.

Răspunsul lor a fost prompt, entuziast și plin de acea pasiune pe care angajarea plenară în existența oamenilor alături de care muncești zi de zi ți-o dă. Forurilor de partid și de stat ale județului și ale orașului le aducem mulțumirile noastre pentru sprijinul acordat realizării acestei cărți care inaugurează o serie de cărți de reportaj pe care scriitorii din orașele țării, autori ai Editurii Eminescu, le vor scrie despre oamenii și locurile unde trăiesc.

VALERIU RÂPEANU

I. ÎNTÎMPINAREA SOARELUI

Suflet în sufletul Oraşului

Drumuri prin dimineţile vremurilor

Zilnica premieră

Casa ceasului

Greierii dimineţilor

„Din marginea oraşului
se văd turnurile...”

O armată în alb

Un contrapunct al poeziei
şi ingenuităţii

Dimineaţa, acele păsări...

Suflet în sufletul Oraşului

Într-o zi am ieşit în Arad.

Ieşind în Arad e ca şi când ai intra în tine însuţi, pentru a te cunoaşte mai bine. Într-o zi am luat hotărîrea de a pleca de acasă, pentru a vedea cum arăt eu însumi pe dinăuntru.

Şi ce am găsit acolo, şi cu cine m-am întâlnit acolo în inima mea arădeană? Ce am aflat în sinele meu ascuns, greu de pătruns, în arădean sufletul meu cercetat, întreat, mîngîiat, sărutat?

Cine erau acei oameni umblînd liniştiţi-grăbiţi-înseni-
naţi pe venele mele mai albastre ca Marea şi cine erau ei
cotropindu-mi căile ascunse ale pieptului meu de cetate
ascunsă?

Ce făceau ei acolo în mine, în lucrarea grăbită a mîi-
nilor lor, a mîinilor mele? Ce simţeau, ce gîndeau despre
mine, despre ei, patria lor dinăuntru?

Într-o dimineaţă, devreme, am plecat să mă caut. Mi-am
spălat trupul în apele sfinte ale Mureşului, l-am îmbră-
cat cu haine curate amirosind a floare de tei, mi-am luat
sufletul de duminică şi, înainte de a ieşi, m-am uitat în
oglină să văd dacă totul e-n regulă. Şi, iată, Cîmpia mea
de Vest e acolo, la locul ei bine ştiut şi fixat încă demult,

din vremea părinților mei din vechime și, la marginea ei, ca un zid, apărînd-o, acei Munți Apuseni ai Carpaților mei ridicați pînă-n cer și, minune-n oglindă, solzi sclipitori, apele rîului Mureș lîngă orașul-cetate tînăr de o mie de ani.

Într-o zi am intrat în Arad.

Și ce am găsit acolo, în orașul meu mai vechi și mai bun și mai mare decît o poate spune orice hîrtie, chiar veche de nouă sute cincizeci de ani? Acolo mi-am găsit frații pe care nu-i știam și surorile de care mama nu mi-a pomenit niciodată.

I-am găsit iubindu-se, muncind fericiți la ridicarea Casei viitorului lor și al meu de azi și de mîine. Ocrotindu-și copiii și idealurile cu aceeași aplecare de părinți iubitori și intransigenți.

Și, printre ei, cărămidă în zidul Cetății, m-am găsit venerîndu-le munca.

Drumuri prin diminețile vremurilor

În urmă cu aproape douăzeci de ani soseam, într-o dimineață, pentru prima oară la Arad. Trebuia să mă folosesc de răstimpul unei singure zile ca să cunosc orașul. Să-l cunosc e un fel de a spune, căci nu poate fi vorba de o adevărată cunoaștere atunci când sosești cu un avion (era, ce-i drept, primul meu zbor și asta nu se uită!) și hoinărești pe străzi pînă la epuizare (dar fără să schimbi o vorbă cu un prieten), privind casele, dintre care unele îți trezesc, poate, amintiri livrești, amestecîndu-te doar în mulțimea grăbită care te fură în șuvoiul ei (dar pretutindeni, dimineața, oamenii se grăbesc spre munca lor), cău-tînd apoi o clipă de odihnă la malul unui rîu ce își poartă apele spre o visată mare (dar acesta este visul oricărui dintre rîurile lumii). Și iarăși să pornești la drum, înregistrînd doar curgerea timpului unui oraș, adică petrecerea orelor sale, nu însă și ce înseamnă fiecare dintre acele ore pentru viața orașului. La prima vedere, orele orașelor seamănă ; e greu să spui prin ce anume se deosebesc diminețile, spre pildă, pe care le trăiește o anumită așezare, ori nopțile ei, de aceleași dimineți în care se deșteaptă alte așezări, ori de nopțile în care se odihnesc ele

(verbele sînt de circumstanță ; un oraș nu doarme niciodată !).

Am plecat, atunci, cînd întunericul umplea spațiul străzilor și astfel îmi piereau ultimele speranțe de a „descoperi“ ceva semnificativ întru lămurirea mea. Păstram însă, în memorie, primele imagini zărite din avion : ocolul larg al Mureșului, cuprinzînd între ape o cetate de formă stelară, străzile cartierelor respectînd rigoarea liniei drepte, „harta“ aceea fiind străbătută de încă o albie unduioasă, generoasă în lărgimea ei, adunînd tributul afluenților veniți din cartiere și, crescînd spre zborul nostru tot mai jos, coșurile unor fabrici. Le traduceam așa : rîul (atît de necesar pentru viața unei așezări) era puternic și frumos, putînd ferici orașul ; cealaltă albie — a bulevardului central — vorbea despre mărimea lui ; cetatea mărturisea o parte din trecutul său ; fabricile erau dovada dezvoltării lui și un anume zălog de încredere în viitor. Adăugînd cele văzute cînd am străbătut străzile cu pasul, însumam impresiile și... mă opream. Rămîneam un simplu călător. Ca să judeci un oraș trebuie să trăiești alături de oamenii săi, să muncești ca și ei, acolo, între zidurile mai vechi sau mai noi de cetate, să-i cunoști, bucurîndu-te de izbînzile lor, durîndu-te și necazurile lor, să te mîndrești de anumite lucruri ce țin de viața așezării (ele ajungînd în chip firesc să facă parte și din viața ta) și să nu întorci capul de la lucrurile urîte, trecînd pe lîngă ele cu nepăsare, ci să te oprești și să pui mîna, ori umărul dacă este nevoie, tot timpul gîndindu-te la ce va fi de aici înainte, văzînd chiar cu ochii minții acele lucruri devenite frumoase.

Am revenit după o vreme în Arad, cu gînd de ședere îndelungată. Începînd de atunci, cu fiecare zi trecută, statutul meu se schimba : din călător deveneam un cetățean al orașului ! Dar pînă să mă pot numi așa (și mai cu seamă să pot simți bucuria rotundă a rostirii acestei ca-

lități), a trebuit să-i trăiesc intens toate orele sale, cu întreaga mea ființă, dăruindu-mă. Și astfel m-am îmbogățit treptat, dobândind dreptul să spun că orele dimineților acestui oraș sînt și orele dimineților mele, ziua mea de muncă începînd odată cu a celorlalți arădeni ce își au aici un rost și au găsit o împlinire și, urcînd în zi alături de ei, descopăr că la ceasul amiezii răsufierea și pulsul nostru, viața deci, au un ritm comun, iar seara, cînd fac socoteala celor făptuite peste zi, pot să mă opresc la sfat cu oricare dintre oamenii orașului, fiindcă aceste socoteli ne privesc în egală măsură. Și mai știu că în ceasurile de noapte respirația liniștită a marelui oraș e doar părelnică; sînt destui aceia pentru care „ziua de muncă“ nu ține seama de drumul soarelui, înlocuindu-l cu focul nestins din vetrele industriei, ori doar cu o simplă lampă de birou, trudind fiecare după puterea lui ori meditînd la cele ce au fost și mai cu seamă la cele ce vor veni.

Dealtfel, legile timpului se pot lesne nesocoti într-un oraș; important este faptul că în fiecare din orele sale s-a putut întîmpla ceva de seamă, ori se face totul ca anumite întîmplări de seamă să aibă loc. Iar dacă m-ar întreba cineva care dintre orele Aradului au fost, sînt sau vor fi cele mai frumoase, adică dacă mi s-ar cere să fac o comparație între ceasurile dimineților și cele de seară, ori între miezul de zi și miezul de noapte, aș ridica din umeri și aș rîde de nesocotința întrebării. Dar mai ales i-aș spune: „Vino să le trăim împreună! Avem puterea să le retrăim și pe cele de mult trecute și avem datoria să le trăim pe de-a-ntregul pe cele de astăzi, după cum datori sîntem să le pregătim frumusețe celor de mîine. Vino deci, dacă ai sufletul curat și ești gata să ți-l deschizi aici, în inima cetății!“

Unui nou venit, care a răspuns chemării mele, m-aş alătura întru învăţarea orelor de dimineaţă. Şi aş socoti că un loc potrivit pentru început ar fi strada pe care locuiesc. I-aş întocmi chiar un...

Ghid pentru aflarea străzii pe care locuiesc

Dacă soseşti cu avionul, ai văzut-o deja, de sus — drumul aerian spre pista de aterizare a aeroportului urmăreşte axul străzii (fireşte, e greu s-o localizezi precis pe harta ce se desfăşoară sub privirile călătorilor; dar albia bulevardului central nu se poate să nu-ţi atragă privirile, iar strada aceasta e unul dintre afluenţii ei, şi încă unul dintre cei importanţi). Dacă soseşti cu trenul,iei tramvaiul spre Centru, şi oricine îţi va spune la ce staţie trebuie să cobori ca să ajungi la Teatru (acolo este locul unde „se varsă“ acel afluent în albia cea mare). Dacă soseşti cu maşina, acelaşi edificiu îţi serveşte de reper. Pentru uşurinţa orientării, adaug că strada se mai constituie ca ax pentru drumul soarelui — un capăt se deschide spre soare-răsare, celălalt spre soare-apune. Şi pentru încheierea acestor lămuriri (ca să lăsăm loc altora, mult mai însemnate), voi spune că strada ce poartă numele lui Eminescu este un ax al istoriei! Prelungind axul străzii spre răsărit pînă la punctul unde întâlneşte Mureşul, ajungi în locurile unde şi-au aşezat temeinice vetre întemeietorii unui neam.

Cînd soarele se ridică dincolo de ape, acolo poţi auzi un murmur de poveste. Mureşul, acest riu tutelar, îşi deapănă mărturia. Povestea se încheagă şi, în aburii uşori ce se ridică din valuri, vezi plăsmuiri din vremuri străvechi. Valuri de pămînt şi zidiri de piatră, oameni paşnici

lucrînd pămîntul și războinici lucindu-și armele grele, meșteri în argint și oei pricepuți să adune aurul mierii, păstori care scrutează zarea veghind la liniștea turmelor și olari ce dau formă unui boț de lut, toate și toți ies din noaptea istoriei.

Am privit de nenumărate ori acele imagini născute din șoaptă de val și le-am tălmăcit și mai bine cînd s-a întîmplat să nu fiu singur, ci alături de doi prieteni, trudituri într-o limpezire de taine și căutători de comori (în care monedele de bronz pot prețui mai mult decît cele bătute în aur), adică alături de Mircea Barbu și Mircea Zdroba. Doi tineri arheologi ce poartă în priviri mîndria unor însemnate descoperiri în numeroase „șantiere“ ale istoriei și care sînt în felul lor poeți, „fiindcă altfel nu se poate“ spune unul dintre ei. I-am însoțit în lungul Mureșului, pornind de la Vărădia (așezare fortificată a dacilor din cumpăna erelor), unde ne încălzeam în dimineți geroase, acolo în „dealul cetății“, la foc de vreascuri și la căldura bucuriei — fibulele de argint răsplătind orice trudă, și la Bulci, unde pe bătrîne cărămizi am pipăit cu emoție însemnele legiunii a XIII-a Gemina (amintindu-mi că în castelul ridicat în evul mediu se străduiau, la mijlocul secolului XIV, copiiști, să întocmească un codice în care se aflau textele lui Titus Livius), și la Cicir și la Vladimirescu (cel mai recent șantier, deschis pentru cercetarea unei fortificații ce dovedește prezența Aradului în procesul de etnogeneză a poporului român) și ajungînd, împreună, la locul unde axul străzii mele întretaie apa rîului, am zăbovit pentru a înțelege cele ce au fost aici.

Ne-am oprit, deci, pe frumoasa și eleganta „faleză“, locul preferat pentru plimbare al arădenilor (brîul de piatră albă are, dincolo de frumusețe, și însemnat rol de apărare, pieptul pietros sparge furia valurilor în primăverile cînd rîul se mînie cumplit și uită dragostea ce i-au

arătat-o dintotdeauna pașnicii locuitori) și am vorbit despre așezarea dacică ce stă la temelie Palatului cultural, și despre depozitul de bronzuri descoperit când s-a pus fundația modernului hotel „Astoria“, și despre o altă așezare a dacilor din actualul cartier Aradul Nou (pomenind și despre acele cărămizi romane purtând însemnele legiunii a IV-a Flavia Felix, vetrele de demult amestecându-și pământul, și piatra, și cărămida, zidindu-se astfel temelie pentru istoria unui popor). Și, firește, gândurile ne-au fost furate de ape, acestea purtându-le spre meleagurile unde a înflorit odată Ziridava cea pomenită de Ptolemeu. Pe locul „Șanțului Mare“ se afla acropola, acolo se ridicau casele vechilor tarabostes, iar de jur împrejur se întindeau bordeiele oamenilor de rînd, comatii; cetatea a fost mistuită de un năprasnic incendiu la începutul cuceririlor romane, dar săpăturile arheologice „povestesc“ o istorie îndelungată, „treptele“ ei începînd în neolitic și urcînd pînă în secolul al XII-lea. Am văzut chiar, în acel loc și în acel timp unde apa ne dusesse gândurile, cum începea dimineața cetății. O dimineață de acum 2000 de ani! Comatii trudeau la înălțarea valurilor de pământ, păstorii își mînau turmele ieșind în cîmpie, răsunau loviturile sacadate ale ștanței de bătut monezi, olarii așteptau ca soarele să le încălzească lutul, un meșter migălea în argint podoabe pentru femeile care albeau lîna, pîlcul de copii își întrerupea jocul, pentru că privilegiile iscoditoare au fost furate de luciul unor arme; treceau războinicii porniți să cerceteze bunul mers al înălțării valului de apărare și poate, tot de aceea, au pornit să cînte o fată de tarabostes și i s-au alăturat altele, apoi cîntecul suav s-a stins ori a crescut un altul mai puternic, se împleteau vocile femeilor care limpeziseră lîna pînă la scîlpăt de nea, ele bucurîndu-se și de lumina coborîită din înalțuri, și de puterea seminței ce va ajunge rod, și de

cumințenia albinelor, și de atâtea încă altele, simple și curate fapte sau lucruri ce țineau de viața cetății. Apoi s-au auzit și glasurile bărbaților, cîntecele au crescut în vreme, cuvintele-păsări dobîndind nu doar virtutea zborului înalt, ci și cea a dăinuirii. Vor fi fost acei daci poeții lor și apoi, printre bărbații legiunilor romane, se vor fi găsit îndeajunși cîntăreți, cuvîntările lor s-au îngemănat, gătindu-se întru înfruntarea timpului. Și oricît s-au străduit unii să spulbere totul în copitele cailor, comoana graiului dulce românesc am păstrat-o.

S-a întîmplat ca foarte de curînd să aflu despre o uluitoare ipoteză. Între vasele de aur ale tezaurului descoperit pe meleaguri apropiate de orașul nostru, la Sînicolaul Mare, se află unul care se putea să fi aparținut lui Glad și care este purtătorul unei inscripții. Interpretată în mod felurit pînă acum, ea ar fi de fapt un act de recunoaștere, din partea obștii, a puterii politice și militare ce o deținea un conducător local. Conducător din neamul căruia, va afirma Anonymus, se va naște Ahtum, cel ucis în cetatea sa de către Cenad. Textul, spune inginerul Victor Fizeșian, este o adaptare a alfabetului grecesc la un grai regional românesc, fiind astfel primul document epigrafic în limba română (secolul IX!).

Mi-am amintit de ea tot în punctul unde axul străzii mele întretaie Mureșul fiindcă, în zori, privind defilarea pe apă a cohortelor de ceață cu plăsmuiri ce mi-au amintit de întemeietorii de neam, am văzut și plutele încărcate cu sare, alunecînd tăcute pe aurul valurilor, mîinate de oamenii lui Glad ori de cei ai lui Ahtum. Glad, ducele român bogat în cunoștințe, înșcolat în Bizanț la dascălul Fotie (care a fost comandant al gărzilor imperiale, de două ori patriarh și se pare chiar rudă cu ducele), va fi pus și el piciorul pe acest mal. Ca și Ahtum, de vreme ce oamenii pe care îi conducea stăpîneau de drept

(adică prin moștenire de la întemeietori) pământurile acesteia binecuvîntate de marele rîu.

Cînd soarele se ridică îndeajuns și capătă puterea să alunge plăsmușurile acelea ale ceții revărsate din rîu, urmează un ceas prielnic pentru îndelungi discuții. Cu prof. Nicolae Roșuț, directorul muzeului județean, de pildă, ori cu prof. Alexandru Roz, ori cu alți oameni de bine care se apleacă asupra izvoarelor de istorie. Și astfel poți uita de timpul prezent, din nou, ascultînd *Legenda Sfîntului Gerhard*, în care apare prima mențiune scrisă despre Arad, legată de luptele dintre conducătorul românilor Ahtum și Chanadinus (Cenad), conducătorul armateilor maghiare, în anul 1028. Ahtum (pomenit în mai multe izvoare, între care *Gesta Hungarorum* și *Cronica lui Mahmud Terdzüman*, ducatul său fiind numit „regnum” și cuprinzînd Banatul, Oltenia, Hațegul și Crișana) a opus o îndîrjită rezistență agresorilor, izbutînd să-i înfrîngă în prima încleștare. Dar Chanadinus își reface armata și o așază pe un deal („pe care după aceea l-a numit Arasinum”, în vreme ce românii se găseau pe un cîmp „cu numele de Negru”. În bătălia decisivă, Ahtum va pieri; trebuie să reținem că un timp după aceea, călugării lui de rit răsăritean au fost lăsați la reședința lor din Morisena (Cenadul de astăzi), pînă ce s-au ivit călugării benedictini și ei au fost mutați la mînaștirea de la Arasinum.

Și după aceea *Legendă a Sfîntului Gerhard* s-a convenit să convorbim despre numirile de așezări și locuri ce amintesc despre voievozii români: „Valea lui Glad” (lîngă Vărădia), Geled (Gelet) la nord-vest de Arad cu atestarea în 1177, Cladova (Gladova) la est de Arad, Ghilad și Gladna, la sud de Mureș. Ori acele lăcașuri ce s-au numit Cneazmonostora, Gladmonostora și Ahtummonostora.

Ca și despre documentele numeroase ce vorbesc despre trecutul orașului : cel din 1131, care consemnează o danie către biserica Sf. Martin ; în același an, Cronica pictată de la Viena ; în 1177, un altul amintește Capitlul din Arad ; documentul din 1216 înfățișează o plîngere a iobagilor din castrul Arad în legătură cu ocuparea pămînturilor lor. Și altele...

Dar soarele pornit în drumul său pe boltă a umplut de lumină orașul ; e momentul potrivit să pătrunzi pe strada despre care vorbeam. Rămîne în urmă rîul (și dincolo de rîu cetatea în formă stelară, trufașă urmă a unui Imperiu ce se voise stăpîn absolut, loc de întemnițare pentru cei care i se împotriveau — aici a fost adus și acel revoluționar cu suflet mare pe nume Eftimie Murgu — pînă ce pajura ce-i străjuia porțile a fost doborîta în 1918, anul în care s-a rostit voința neamului de intrare întru legitime drepturi), drumul trece prin fața Teatrului și astfel ajungi în preajma hotelului „Ardealul“.

Aceasta înseamnă că poți pași pe strada cu numele lui Eminescu, și mai înseamnă că trebuie să privești cu luare aminte la clădiri și la locuri bogate în semnificații. Luate la rînd, ele se numesc (sau au fost numite) după cum urmează : hotelul „Crucea Albă“, stația de poștalioane a orașului, restaurantul „Cornul Vînătorilor“, redacția ziarului *Românul*, întretăierea cu strada pe care se află casa ce a găzduit Consiliul Național Român Central (revoluționarii în gîndirea vremii pregătind aici Unirea cea mare), și clădirea în care a funcționat, imediat după 23 August, Comitetul județean al P.C.R., urmînd apoi palatul *Tribunei* (redacția ziarului *Tribuna Poporului*, care devine în 1904 *Tribuna*, după ce sora ei din Sibiu își încetează apariția), la o altă întretăiere fosta redacție a revistei *Gura*

satului și, spre capăt, locul unde a fost întâiul atelier de tâmplărie ce avea să devină, în altă parte și în anii noștri, marele combinat de prelucrare a lemnului.

Desigur ar mai fi și alte lucruri demne de menționat, m-am oprit doar asupra acelor ce înlesnesc înțelegerea unui anumit spirit al străzii (care este în același timp al orașului). Acesta se înțelege și mai bine când...

Soarele pătrunde în curtea interioară a *Românului*

Există o oră a dimineții când intru în această curte cu un sentiment ciudat. Aceasta indiferent de anotimp, adică nu are importanță dacă primele raze ce coboară în acel spațiu întâlnesc zăpada ori florile de liliac, ori roșul trandafirilor, ori frunza bătînd în galben a castanului; ceea ce mă tulbură este acea lumină de miere, ea umplînd cuminte adîncul dintre ziduri, iar eu mă las, de asemenea, inundat înlăuntrul ființei mele, așteptînd să se cumpanească apele lumini, cele rămase afară și cele care m-au pătruns. Iar după ce se întîmplă acest lucru, mă îndrept cu sfială spre intrarea scundă, deasupra căreia scrie în fier forjat *Românul*, ridic mîna și ciocănesc în geam, cerînd apoi să mi se dea ziarul din dimineața aceea. Și cred că nu se miră nimeni dacă spun că aerul este invadat de mirosul tare al cernelii; e un miros care mă îmbată la fel ca și lumina. Și iată-mă cu ziarul în mîini și poate fi o dimineață de toamnă tîrzie, iar după ce literele și-au încetat tremurul, citesc: „Istoria ne cheamă la fapte. Mersul irezistibil al civilizațiunii omenești a scos și neamul nostru românesc din întunericul robiei la lumina cunoștinței de sine... națiunea română din Ungaria și Transilvania vrea să-și hotărască soarta sa de-acum înainte...

pentru ca la gurile Dunării și pe drumul larg, unde comunică pulsul vieții economice între Apus și Răsărit, să se poată înlăptui ordinea, și neamurilor prejmuitoare să li se procure tihna trebuitoare la munca binecuvântată spre desăvârșirea umană. În scopul acesta convocăm Adunarea Națională“. Sau poate fi o altă dimineață, a aceleiași noiembrie 1918, când citesc un manifest către popoarele lumii, prin care se face auzită vocea nației noastre. Și alte dimineți pot fi când citesc despre toate lucrările „Marelui Sfat“ ori, în sfârșit, despre „Marea Adunare Națională a Poporului Român din Transilvania, Banat și Părțile Ungurene“, ținută într-o zi de duminică la Alba-Iulia. Și este lesne de înțeles că mă aflu acolo (stația de poștalioane este aproape!), intrat alături de ceilalți delegați în sala cercului militar din cetate, ascultînd discursul președintelui „Marelui Sfat Național Român“ din Arad, Dr. Ștefan Cicio-Pop. Cuvintele lui se aud limpede și grăiesc mai întii despre suferințe îndurate : „...poate că istoria veacurilor viitoare o să ne descrie gemetele durerilor, ce azi nu încap în mintea omenească... Cine pe fața pămîntului, ce sociolog, ce economist-național, ce filosof, ce bărbat de stat, care om cuminte mai poate pretinde de la acest neam să mai sufere încă o dată repetarea acestei suferințe?“ Apoi răsună voința neamului : „Neamul românesc din Ungaria și Transilvania nu admite mistificare asupra condițiilor propuse. Protestează împotriva revendicărilor maghiarilor asupra teritoriului românesc, care de la descălecarea împăratului Traian a fost muncit de brațele noastre și a fost scăldat cu sîngele nostru“... Iar când convocatorul Adunării spune — „voi reprezentanții poporului sunteți chemați!“, îmi pierd vocea în aclamația unanımă, „Trăiască România-Mare!“ Și nu se stinge încă ecoul uralelor, când ia cuvîntul un alt arădean, Dr. Ioan Suciș, care raportează prezentarea de-

legațiilor (trimișii cercurilor electorale, exmișii Consistoriilor și Capitlelor, episcopii, reprezentanții societăților culturale românești — cum ar fi asociațiunea transilvană pentru cultura poporului român, cea pentru fondul de teatru și încă peste o sută altele, delegații speciali ai școlilor și institutelor pedagogice și teologice, numiții reuniunilor de meseriași, cei ai gărzilor naționale, tinerimea universitară și delegatele reuniunilor femeilor, în total, 1228 de delegați). Sala fierbe, spiritele se aprind, George Pop de Băsești este ales președintele Adunării (și întâmpinat de urale : „Trăiască badea George !“), însuflețirea delegaților este susținută și de miile de adrese purtând sute de mii de semnături care dovedesc „cum că fiecare știe ce avem să decidem“. Și iată ceasul cel mare : Vasile Goldiș (arădeanul care conduce *Românul*), după ce a vorbit despre Dacia-Romană și despre unirea de o clipă (dar cu lumină de fulger) făcută prin brațul puternic și geniul scînteietor al lui Mihai Viteazul, dă citire proiectului de rezoluțiune. Adică : „Adunarea Națională a tuturor Românilor din Transilvania, Bănat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba-Iulia în ziua de 1 Decembrie 1918, decretează unirea acestor Români și a tuturor teritoriilor locuite de dânșii cu România“ ! La întrebarea președintelui dacă se primește rezoluțiunea propusă de Goldiș, adunarea irupe într-un singur glas : „Primim !“ Episcopul Ioan I. Papp al Aradului aseamănă ziua aceasta de decembrie cu o alta din maiul lui 1848 și crește un cîntec din toate piepturile, „Deșteaptă-te Române !“ A sosit vremea ca sutele de mii de români ce așteaptă în cîmpul lui Horia să afle marea hotărîre și astfel delegații părăsesc sala ca să se amestece cu poporul. Și aceasta judecă totul, cuvînt după cuvînt, încuviințînd principiile ce stau la temelia alcătuirii noului stat român. Le

încuviințează, fiindcă ele sînt înțelepte și firești, proclamînd deplina libertate națională pentru toate naționalitățile conlocuitoare (fiecare „se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie prin indivizi din sânul său“ și fiecare „va primi drept de reprezentare în corpurile legiuitoare și la guvernarea țării în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc“) și mai proclamă votul obștesc, direct, egal, secret, pentru ambele sexe și desăvîrșita libertate de presă, asociere și întrunire, precum și reforma agrară radicală.

După acest răstimp, trăit departe, revin cu greu în curtea interioară a *Românului* dar nu pentru odihnă, fiindcă literele tipărite cu cerneala altor dimineți, mai bătrîne ori poate mai tinere, se așază sub privirile mele, așteptînd ca să le cuprind tîloul, apoi încep să se topească în lumina lină ce curge de sus și trebuie să mă grăbesc întru regăsirea lor, scufundîndu-mă ușor în apele clare. Și apele dimineților mă poartă în felurite locuri, fără să țină seama de măsura cunoscută a timpului, răsturnîndu-mi cumpăna. Pornesc deci să caut :

Ziarele dimineților de atunci...

Am început cu *Românul*, fiindcă în zilele fierbinți (prin căldura dată de suflete) ale pregătirii unirii Transilvaniei cu țara, aici și-au așternut slova scrisă, oglindă a simținii lor alese, acei „stîlpi“ întru gîndirea măreței fapte : Vasile Goldiș, Ștefan Cicio-Pop și Ioan Suciu. La *Românul* au colaborat statornic Al. D. Xenopol, Octavian Goga, Nicolae Iorga, Eugen Lovinescu, Emil Gîrleanu, Victor Eftimiu, Mihail Sadoveanu, I. Al. Brătescu-Voinești. Alături de aceștia, încă un nume. Și un eveniment ! Ion Albu semnează eseul „Despre intuiția în filosofia lui Berg-

son“, în numărul 54 din 12/25 mai 1914. Este debutul filosofic al lui Blaga !

Citind acest ziar, am re trăit anii de război — întâiul război care a cuprins lumea și cele care au aprins Balcanii. Încă din primul său an de apariție, Mircea Russu Șirianu a redactat o „cronică externă“ în care analiza situația din Balcani, sonda opiniile delegaților la Conferința de pace din 1913, pentru a înțelege perspectivele desăvârșirii statului național, iar în anul următor înființa la Paris „Biroul român de informație politică“ (eminentul ziarist arădean s-a înrolat voluntar și a căzut la datorie pe frontul de la Turtucaia).

Sau, întorcându-i paginile cu nerăbdare, am urmărit articolele lui Vasile Pârvan, în care acesta ia atitudine față de acei istorici străini, de rea credință, care publicau lucrări ce ignorau trecutul poporului român. Cu adincă emoție am citit numerele închinatelor lui Tudor Vladimirescu (1911) și lui I. L. Caragiale (1912), ori articolul intitulat : „Plevna, Montpellier, Aspern“, adică marile victorii românești ; cucerirea independenței, prin eroismul dovedit de poporul nostru pe câmpul de luptă, cucerirea laurilor poeziei, prin Vasile Alecsandri (arădenii și-au exprimat de nenumărate ori bucuria și intelectualii de frunte i-au trimis celui care a scris „Odă gîntei latine“ mesaje entuziaste) și cucerirea înălțimilor albastre prin Aurel Vlaicu (la fel de entuziaști, arădenii au pornit o campanie de susținere a inventatorului, în vederea construirii aeroplanului „Vlaicu III“, luînd ființă un comitet din care au făcut parte Sava Raicu, Roman Ciorogariu, Ștefan Cicio-Pop și Vasile Goldiș).

Din celălalt mare ziar, *Tribuna*, am înțeles solidaritatea ardelenilor cu țărani răsculați dincolo, peste munți, în 1907. Din martie pînă în iulie, *Tribuna* a publicat numeroase informații asupra răscoalei, sub forma unor cores-

pondențe ori chiar articole de fond (Eugen Brote a scris în martie „Mișcarea revoluționară din România“, analizând cauzele pentru care s-au ridicat țărani). Este demn de reținut ecoul acestor evenimente și în *Aradi Közlöny* (Buletinul din Arad), *Arad es Védéke* (Aradul și regiunea lui) și *Aradi Hirado* (Vestitorul arădean), în primul semănd declarații de înaltă maturitate politică Vasile Goldiș și Ioan Russu Șirianu.

În anul 1910, la 26 martie, apare în *Tribuna* poezia „Pe țărni“, iar în numărul din 8 mai, poezia „Noapte“. Este vorba despre debutul poetic al lui Lucian Blaga !

Tribuna m-a făcut să particip la prima șezătoare literară (deschizătoare, de altfel, a unui lung șir de asemenea manifestări), anunțând „un război pacinic de cucerire“, prin cultură, întru realizarea „idealului Daco-României“. Așadar, s-a întâmplat să fiu și eu prezent cu gândul, în sala mare a hotelului „Crucea Albă“, „ascultându-i“ pe Cincinat Pavelescu, Emil Gîrleanu, C. Moldovan, I. Agârbiceanu („Fefelega“ a stîrnit entuziasm), Al. Stamatiad și Victor Eftimiu, i-am condus mai tîrziu la gară (urmînd cortegiul celor 23 de căruțe), iar la întoarcere am cîntat, alături de arădenii viu impresionați de fiorul artistic, „Pe-al nostru steag e scris unire“ ! În *Viitorul* din București se consemna : „...niciodată Aradul n-a trăit zile de sărbătoare mai frumoase ca acelea pe care scriitorii români le-au petrecut laolaltă în acest mare oraș și principal centru de cultură a românismului de peste munți“.

În toate ziarele vremii am văzut ecourile seratelor literare organizate de muncitorii arădeni, a căror activitate culturală a dobîndit un caracter instituționalizat prin crearea unor asociații culturale (cum a fost cea a tipografilor, numită „Gutenberg“, ori societățile meseriașilor din Arad).

Presă românească arădeană din epocă a avut un caracter militant, pătrunzînd adînc în conștiința maselor, che-

mîndu-le la acțiuni politice, menite să contribuie la schimbări profunde (lupta pentru Unirea cu România, dusă de cei de la *Românul* și de tribuniști), a apărat drepturile politice ale poporului (*Gura satului*, editată de Iosif Vulcan la Budapesta și din 1870 de către M. V. Stănescu la Arad, a biciuit sub forma versurilor de factură populară și a desenelor alegorice politica de asuprire națională dusă de clasele dominante din Ungaria, iar seria a doua, condusă de I. Russu Șirianu a militat pentru votul universal și respectarea dreptului de folosire a limbii române), a grupat forțele culturale ale Transilvaniei (*Pagini literare*, de pildă, cu toate că a apărut doar o scurtă vreme), a difuzat valorile culturii naționale (V. Mangra a editat *Biserica și școala*, pe baza normelor ortografice stabilite de Academia Română, publicînd pagini din opera marilor scriitori — de remarcat scrisoarea de felicitare adresată de arădeni laureatului de la Montpellier) și a acordat însemnătatea cuvenită învățămîntului (*Lumina, Minte și inimă, Speranța*, ultima bucurîndu-se de condeiul unui Slavici, ce gîndea în spiritul ideilor lui J.-J. Rousseau, aici apărînd și propunerea lui I. Popovici-Desseanu, în 1871, pentru înființarea unui „mai înalt“ institut de învățămînt, care să cuprindă facultățile de drept, filosofie și politehnică).

M-am referit numai la acele ziare și reviste apărute în diminețile unor ani de puternică efervescență spirituală, la acele tipărituri, deci, ce au o tainică (dar sigură) legătură cu diminețile de astăzi, ale mele, ale străzii care este un ax al istoriei și al orașului.

Le-am răsfoit cu sfială și emoție, căutînd numerele cele mai însemnate împreună cu Ilie Mihailovici, directorul bibliotecii municipale, am extras împreună cu Dan Lăzărescu, filologul de întinsă cultură de la același așezămînt, citate valoroase pentru înțelegerea unui anumit spirit și pe care am de gînd să le folosesc în scrieri vii-

toare (valoarea lor obligă la aceasta), am citit ample lucrări, semnate de prof. Nicolae Roșuț, Doru Bogdan, prof. Vasile Popeangă, am primit informații prețioase de la cei care editează astăzi ziarul Aradului, *Flacăra Roșie*. Dobîndind o prețioasă încărcătură spirituală, atunci cînd trec dimineața prin curtea interioară a *Românului* (curtea aceasta este de fapt o „trecătoare“, ea avînd o deschidere spre strada Eminescu și alta spre strada ce mă duce spre locul meu de muncă), îmbătat de lumina de miere ce umple acel spațiu, mi se întîmplă (așa cum mai spuneam) să retrăiesc acut orele unor dimineți bătrîne, să văd aievea întîmplările de atunci și astfel pășesc în Ziua orașului mai bogat și mai tare !

Zilnica premieră

În zori orașul se trezește brusc din somnul său aparent — de fapt orașul n-a dormit deloc —, iar priveștiștea pe care o oferă este surprinzătoare, constituind o veșnică premieră : orașul nu se trezește niciodată la fel. Asemenea unei mari scene, cu o mulțime de ramificații, străzile se aglomerează aproape instantaneu, după ce cu câteva minute mai înainte ici-colo un trecător parcursese grăbit trotuarul. Dar în culisele acestei scene, — nenumăratele dormitoare în care cineva se trezește, altul se bărbierește, al treilea răscolește un sentar, iar mama pregătește mîncarea copiilor pentru cînd se vor scula și ei, — nimeni nu pierde vremea, toată lumea își cunoaște bine rolul, fiecare își face ultimele retușuri pentru a putea pași demn pe scenă. Iar spectacolul care urmează, contopirea în cetate și contopirea fiecăruia cu cei mulți, se derulează zi de zi cu exactitate, deși de fiecare dată altfel, deoarece niciodată nu este identică celei care a precedat-o, niciodată nu putem spune că am trăit un ceas pe care l-am mai trăit.

În zori orașul se trezește, deși el nu doarme niciodată, în zori orașul se trezește optimist, pentru că în fiecare început de zi soarele Aradului răsare deasupra urbei,

oglundindu-se în sutele de acoperișuri, terase și balcoane și în cea mai strălucitoare fișie — riul. Îmbrățișat de Mureșul, pe care la rîndul său îl cuprinde, orașul cu vîrsta numărată în secole pulsează sîngele vieții prin vastele sale artere. Sînge proaspăt pentru inima sa industrială și pentru creierul său spiritual.

În orele dimineții, Anadul învață. Între șapte și șapte și douăzeci, tramvaiele și autobuzele pot să-și mai tragă puțin sufletul. Apoi încep să apară grupurile mari de copii. Cei aproape 35 000 de elevi ai municipiului inundă trotuarele și vehiculele. Ei poartă sub braț manuale — nu lemne pentru încălzitul odăilor de învățatură —, poartă uniforme — nu veșmintele întoarse ale fraților mai mari. Pașii îi duc spre cele treisprezece școli gimnaziale sau spre cele optsprezece licee, spre cei două mii de dascăli, bunii dascăli gata să-i primească.

Bucurîndu-se de stima istoriei și a contemporanilor în aceeași măsură, ținînd mereu trează conștiința neamului și participînd cu mintea, cu sufletul și cu fapta la marea zidire a vremurilor, modest în anonimatul personal și mîndru de breasla din care face parte, cu privirea limpede sub ochii obosiți, cu spatele încovoiat doar de povara învățaturii și a grijilor fiecărui elev, blind ca Domnul Trandafir sau înțelept ca Domnul Creangă, mlădiind minte, mîna și suflet, dîndu-ne priceperea că frumosul este în juru-ne pentru a-l trăi din plin, iar greutățile pentru a le învinge, dăruindu-ne cunoașterea lucrurilor și modul de a le folosi întru cîștigul nostru și nepaguba nimănui, explicîndu-ne lumea și explicîndu-ne pe noi, cei care-i dăm conținut prin viața noastră, bunul dascăl arădean ne intră în copilărie, prelungind-o prin amintirea sa pînă la sfîrșitul vieții noastre.

Acest dascăl este urmașul unui Gavra — care a fost în stare să copieze cărți pentru elevi pînă ce a orbit —,

al unui Constantin Diaconovici Loga — care și-a amănecat salariul pentru a putea procura cărți întru învățătura elevilor, rămânând să trăiască împreună cu familia sa, compusă din zece persoane, din ceea ce putea croșeta nevasta ; el este urmașul unui Caius Brediceanu — venit la Arad pentru a face o conscripție școlilor —, se trage dintr-un George Popa — care a avut o singură familie, numită ȘCOALA ARĂDEANĂ, pe care a înzestrat-o din veniturile proprii, este continuatorul unui pedagog, numit Ion, Ion Neașa, care, nevrînd să lupte în 1916 pentru împăratul marelui imperiu, și-a lăsat cele 112 volume bibliotecii și a trecut Carpații pentru a lupta alături de neamul său. El, dascălul de azi, este urmașul iubitului și stimatului dascăl al unui oraș în care se învață organizat de sute de ani (prima școală confesională română datînd din 1718), în care de multă vreme sînt pregătite cadre care să-i învețe și pe alții („Preparandia“ ființînd din 1812). El se revendică urmaș al celor care au înțeles că de ei depinde viitorul neamului și nu pregetau să-și sacrifice zilele și nopțile, care nu pierdeau nici duminicile adunînd oamenii „la umbră“, citind din „novele“* sau din carte, organizînd societăți de lectură, încurajînd respectul pentru cuvîntul scris, pentru carte.

Învățătura a fost și a rămas o sărbătoare : o sărbătoare celebrată în condiții care să permită optimismul și bucuria necesare unei serbări. Învățătura a devenit o verigă și a transformat mentalități. (Încă nu de tot, dar și vînturilor de trebuie secole pentru a modela munții.)

Condițiile s-au schimbat. Și oamenii se schimbă pentru a putea fi demni de aceste condiții. Pregătim oameni care să modifice metale și pregătim oameni care să modifice oamenii. În funcție de ei este viitorul nostru. Aceas-

* Ziare.

ta este menirea Liceului pedagogic de astăzi, aceasta ne-o spun toți profesorii de acolo și în primul rând directorul, profesorul dr. Vasile Popeangă, un om care a pătruns în istoria acestei cunoscute școli.

Elevul arădean care se grăbește dimineața la școală este cel care se va grăbi mâine la uzină sau șantier. Pentru că dimineața toată lumea se grăbește. Dar uzina elevilor este aproape, liceul lor este o uzină, cei de la Liceul nr. 2 au făcut strunguri, Liceul 30 Decembrie a pregătit cadre pentru Moldova, pentru Covasna și producători de bunuri textile căutate în întreaga lume, tineretul se grăbește, un liceu pregătește viitori constructori, altul viitori chimiști, Aradul pregătește foarte mulți mecanici, tineretul se grăbește, școala durează ani de zile, cine să mai aibă atîta răbdare? Și toți o au, deși... tineretul se grăbește.

Întîi am fost țărani...

Întîi am fost țărani și pe aceste plaiuri. Dînd timpul cu cîteva file înapoi, ne putem aduce aminte de gustul pămîntului pe care mulți aproape că nu-l mai cunoaștem. Dar unii, chiar dacă am devenit orășeni, purtînd pantaloni cu dungă, unii chiar dacă am devenit muncitori și locuim acasă la „încălzire centrală“, ne grăbim în zori spre valorificarea fructelor pămîntului, pentru că n-am uitat că e păcat să se piardă ceva din ceea ce oferă acest pămînt, e păcat să se piardă și un singur fir de muncă. Și astfel, născută din amintirea unor modeste uscătorii de mazăre înjghebate pentru nevoile armatei, fabrica de conserve a devenit o întreprindere republicană de gradul întîi. Transformată radical după actul naționalizării,

transformată mereu de experiența proprie și de experiența însușită de la alții, fabrica „Refacerea“ prelungește viața legumelor în folosul oamenilor: al consumatorilor de aci din țară, din alte țări ale Europei, Asiei, Africii sau din Australia. Și pentru că lucrurile merg bine, truda acestui colectiv de oameni foarte tineri atrage mereu noi interesați, care vin să încheie contracte la fața locului.

Lucrînd de la început aici, preluînd-o după actul de la 23 August, un inginer poliglot, Traian Moțiu, conduce această întreprindere, valorificînd o pregătire temeinică de specialitate, înțelegînd pe parcurs o mulțime de lucruri și luptînd să biruie greutățile. Iar greutățile au fost numeroase; de multe ori n-aveau materie primă sau aveau prea multă și n-o puteau opri să se strice pînă s-o prelucereze toată, sau n-aveau forță de muncă, sau se întîmplau cîte și mai cîte. Pe urmă a venit anul 1974, au primit 1200 ha de pămînt arabil, fabrica de conserve s-a transformat în „Întreprinderea pentru producerea și industrializarea legumelor și fructelor“, s-au născut șapte ferme cu gestiune proprie capabile să înlocuiască cele 6000—7000 de contracte cu țărani, apoi cu C.A.P.-urile și I.A.S.-urile, reușind să ofere ei înșiși ritmic și planificat hrană agregatelor, agregate devenite între timp tot mai multe și tot mai moderne, astfel încît la concentrate fluxul continuu automatizat este o veritabilă performanță tehnică.

Nu e o muncă ușoară să transformi legumele. Evitarea perisabilității, care de multe ori este „o chestiune de ore“, cere un ciclu de fabricație foarte scurt, cu oameni bine pregătiți și cu mașini capabile să le îndeplinească voința. *Să produci și să valorifici*, iată pe scurt activitatea umană împlinită, iar „Refacerea“ produce și-și valorifică munca, asumîndu-și greutățile, trimițîndu-și oameni cu carte peste graniță pentru a învăța și mai multă carte și a vedea

și ce pot alții. Iar între timp, în incinta întreprinderii se visează și se montează noi mașini în circuite cu un grad tot mai înalt de automatizare, se visează și se gîndește, se lucrează încordat.

Arădenii au fost, asemenea orășenilor de pretutindeni, la început țărani; ei n-au uitat gustul pămîntului și au în sînge respectul pentru roadele lui. Și, ca toți foștii țărani, au păstrat și felul de a fi sfătos, și respectul de învățătură și datoria de a-i crește și pe alții. Și omenia. La școala vieții de la „Refacerea“ învață mii de tineri muncă, datorie și bucurii, iar în perioadele de vîrf, în fabrică și pe pămîntul fermelor, alte mii de sezonieri sosesc anual și revin din nou din toate colțurile țării. Și vin mereu pentru că aici, unde fac practica în producție și elevele de la școala de ambliopi, oricine vrea poate munci.

Întîi am fost țărani și pe aceste plaiuri. Privită de sus, piața mare de legume a orașului pare un fragment dintr-un tablou de Bruegel. În zori, mesele de ciment special amenajate stau pregătite ca pentru un ceremonial ciudat. Neacoperite de marfă, ele se oferă privirii și imaginației iscoditoare, neliniștite, prolifică. Dar misterul li se spulberă curînd, atunci cînd oameni cu coșuri pestrițe, sub umbrele viu colorate, umplu acest mic spațiu cu marfa și cu prezența lor. Mărginită de gheretele cooperativelor agricole de producție și ale întreprinderilor agricole de stat din jur, forfota de culoare și viața ține de specificul acestor locuri, de piața Aradului.

O moștenire din trecut, înlocuită tot mai mult de zecile de Aprozane care împînzesc cartierele, Piața mare se oferă zorilor, și dimineților, și amiezilor ca un organism viu, cu mii de picioare, și capete, și brațe, și culcri, și

glasuri, o vietate mare care acoperă mesele acelea venite parcă din cine știe ce ritual uitat și toomai acum descoperit de arheologi, un bîlci al verdețurilor, o paradă a cartofilor, un joc al fructelor și, nu în ultimul rînd, al florilor, pentru că Aradul iubește florile și le crește, le cumpără și le respectă, un caleidoscop în veșnică mișcare a permanentei recolte, în care niciodată nu vei putea vedea grupurile constituindu-se la fel de numeroase sau la fel așezate, un desen animat năstrușnic în care, pe un cadru fixat, totul se agită într-o permanentă căutare, un joc, un dans, o piață.

Acci ambițioși meșteri mari

Crescut în spiritul respectului pentru muncă, meseriașul a fost alături de cei care printre primii au înțeles profundele transformări revoluționare prin care a trecut țara în ultimii treizeci de ani. Așa că, în 1951, micii meseriași din Arad se unifică în 17 cooperative meșteșugărești, nuclee ale unor viitoare mari unități, forme capabile să le îmbunătățească viața, să le aducă căldură în ateliere și mulțumire în suflete, să le asigure muncă permanentă și să satisfacă cerințele populației. Dar, ambițioși, ei nu s-au împăcat numai cu gîndul de a presta doar servicii. Printre ei, printre acești muncitori, se găseau majoritatea tîmplarilor care aveau să pună priceperea și tradiția muncii lor la temelie uneia dintre cele mai vestite întreprinderi din oraș — Fabrica de mobilă ; printre ei se găseau excepționalii meșteri ceasornicari, bijutieri, specialiștii în mecanică fină, care și-au cîștigat o faimă sta-tornică, ducînd pînă departe renumele orașului, meșteri vechi care au materializat ideea fabricii de ceasuri ; din-trei ei au apărut croitorii, artiștii textilelor de la *Artex*,

cei care au înființat Fabrica de confecții. Privind în jur și observînd mereu de ce au nevoie oamenii, propuneau înființarea de noi secții, cu ajutorul cărora să suplinească lacunele acelor ani care n-au fost ușori. De pildă, văzînd că n-ai de unde să cumperi o umbrelă și că totuși plouă, fără ca norii să se sinchisească de lipsurile oamenilor, cooperativa *Voința* a început să facă parasoale.

Apoi pretențiile au crescut; oamenii aveau nevoie de tot mai multe produse, de lucruri tot mai complicate și mai noi, au apărut televizoarele care se mai strică, au apărut amatorii de fotografii și în special a apărut marea armată de oameni capabili să aibă aceste lucruri pe care și le doresc. Iar cooperativele au creat noi secții, noi cadre care să poată fi de folos noilor beneficiari. Și astfel s-a născut *Tehnometalica*, singura unitate din țară care face articole foto. În fond, doar o cooperativă, dar o cooperativă care lucrează atât de bine, încît încep să cumpere și alții aceste articole, cei din alte orașe, cei din alte țări.

Cooperativele s-au specializat: *Precizia* pe prestări de servicii, *Tehnometalica* pe produse de serie, *Arta meșteșugarilor* pentru produse de tricotaje, *Pielarul* pentru lucrări de pielărie și blănărie și multe altele, neuitîndu-se meseriile vechi și cu faimă, înființîndu-se de curînd o cooperativă de mobilă, o nouă cooperativă într-un oraș nou — la Pîncota —, noi produse pentru oameni noi: la *Tehnometalica*, s-a trecut pentru prima oară la producția unui aparat de proiecție pentru diafilme și diapozitive, *Diaclar*. Meșterii mari în cooperativele lor mari au învățat să facă noi produse născute din vechea lor pricepere și din voința oamenilor pentru care lucrează.

La ora opt o parte din vehiculele de transport în comun se întorc la depou. Bunicile vin de la piață, bunicii

scot nepoții la aer, gospodinele aerisesc încăperile, soarele prinde putere și privește un oraș cu petalele larg deschise, parcul își schimbă culorile, cinematografele își etalează matineele, vitrinele averile, mașinile dau prioritate la locurile de trecere ale pietonilor, micuții sînt plimbați de educatoare, cei mai mari își fac lecțiile, îndrăgostiții numără orele, bărbile bărbaților încep imperceptibil dar sigur să crească la loc — trecînd prin dimineață, viața se comportă ca viață.

Dimineața orașul se umple de dimineață.

Casa ceasului

O curte mică. În dreapta, în stînga, în față — clădiri. Cea din stînga are trepte largi și uși înalte de sticlă. În capătul curții, pe un perete, un ceas. Văd unul și pe masa portarului. E opt și patruzeci de minute.

Urc treptele spre cabinetul directorial. În urma secretarei, ușa a rămas deschisă așa că pot vedea alte ceasuri. Pe tot peretele din stînga, pe polițele vitrinei, peste tot. Mari și mici, albe, albastre, nichelate. Și, în dreapta, directorul Berenz. Descopăr și pendulele. Nu mișcă nici una și astfel înțeleg ce mi s-a părut ciudat la celelalte ceasuri. Erau mute. Nu mergeau, nu ticăiau. Pe cadranul ceasului de copii, fetița a încremenit sărind coarda.

Directorul apasă pe un buton. Interfonul are clape și butoane roșii.

— Tovarășe inginer Lixandru !

— Da.

Vocea se aude de peste tot, parc-aș fi intrat într-un difuzor. Nu tare, dar parcă de peste tot.

— Vino, te rog, la mine.

A intrat. Halat albastru, un număr, un nume : plăcuța. E brunet, pe stînga o cărare trasă perfect. Stăm în picioare, ceasurile tac. Una dintre pendule seamănă cu cea stri-

20/7/20

cată a bunicii. Atîrnată deasupra patului, tace de cînd o ştiu, de cînd mi-o amintesc pe bunica.

— Tovarăşul vrea să... Te rog să-l conduci prin fabrică. Apasă pe buton.

— Cine-i mai vechi în întreprindere? — întreabă.

— Şimolan, Ciocan, Gal, Hollosy, dar au ieşit la pensie. Bărbat sau femeie?

— Bărbat sau femeie? mă întreabă la rîndul lui tovarăşul director.

— Oricum, oricine — zic.

— Elena Iovanov, Olga Lăzău — se aude.

Pe Ioan Gal l-am cunoscut în casa dumisale din comuna Turnu, localitate aflată la nici o oră de mers cu maşina din Arad. Apuci drumul Pecicăi şi cînd ajungi la Hanul de la răscruce o iei la dreapta pînă dai de Turnu. Acolo, în căsuţa lui înconjurată de iarbă şi flori, stă, de cînd s-a pensionat, Ioan Gal. Stă e un fel de a spune, pentru că lucrează şi acum, rămînînd ce-a fost din totdeauna : ceasornicar. Mic, slab, nervos, vorbeşte cu ţigara lipită de colţul drept al gurii.

„Lucrez în meserie de la 13 ani. Am început la Pecica, la un atelier particular. Patru ani am învăţat acolo şi în 1935 m-am mutat la Arad, la Petru Ciocan, lîngă gară. Asta a fost un foarte bun meseriaş. După război s-a apucat de a făcut sticle pentru ceasuri. Nu prea se făceau atunci la noi așa ceva, se importau din Cehoslovacia. Aradul a avut meseriaşi foarte buni, păcat că lumea începe să-i uite.

Eu am fost utecist şi ilegalist încă din 1930. După 1945 am lucrat şi ca activist. Atunci ne-am gîndit să înfiinţăm o cooperativă. *Coopmetal* se numea. La început n-am fost decît 50 de membri şi cîteva secţii : ceasornicărie, optică, bijuterii, maşini de scris şi ceva tehnică dentară. Cînd am

intrat în cooperativă ne-am adus de acasă tot ce aveam : scule, mașini, materiale. A fost cam greu pentru că nu aveam piese de schimb și nici materiale suficiente. Dar ne-am descurcat și chiar ne-am dezvoltat, de am ajuns la 550 membri. Am făcut și lacăte la uși. Ce n-am făcut ?...

Atunci ne-am gândit să facem și ceasuri, nu numai să le reparăm. Cooperativa avea deja putere economică. Eu eram secretar de partid și, împreună cu Petru Șimolan, ne-am apucat de lucru. În trei luni am realizat 30 de ceasuri. Mulți au zis să facem un mecanism mic, dar noi știam că așa ceva n-o să reușim. Și am avut dreptate. Atunci l-am trimis pe Taller cu cele realizate de noi la București. El a lucrat acolo, la *Globus*, 23 de ani și era descurcăreț. Metrologia a aprobat ceasul și atunci au venit tovarășii de la București și ne-au spus că vom primi bani, dar că ce garanție avem că vom reuși ? Garanția cea mai bună eram noi : mintea, mâinile și priceperea noastră. Așa s-a hotărât în 1961 despărțirea de cooperativă și înființarea primei fabrici de ceasuri din România. N-a fost ușor. A trebuit să facem cu mâinile noastre aproape toate sculele și mașinile cu care să lucrăm. Pentru că lucram acum în serie. Ne-am făcut chiar și strungurile. De multe ori am dat bani din buzunarul nostru, dar am mers înainte. Am fost obligați să învățăm de toate : strungărie, călire, eloxare. S-au adunat meșteri buni acolo. Șimolan, Ciocan, Taller. Hollosy Francisc. Directorul Berenz a știut să-i atragă și să-i țină în fabrică. Pe vremea aceea nu prea știam de casă. Doar duminica ce ne mai vedeam familia. Eram în stare să stăm în fabrică și 40 de ore fără întrerupere pentru a găsi o soluție tehnică.“

Iată ce am mai aflat despre Ioan Gal, ceasornicar pensionar din comuna Turnu, județul Arad. În 1936 (cu acordul mamei, căreia i-a spus că vrea să-și cumpere teren de casă în Arad), și-a vândut partea de pământ pentru a ajuta

cu suma de 10 000 lei pe voluntarii români care plecau în Spania. A lucrat timp de o lună de zile în turnul Primăriei oraşului pentru repararea ceasurilor de acolo, lucrare pentru care garantează 50 de ani de acum înainte („Numai să fie bine întreținute“). Are un băiat — strungar — și o fată — lăcătuș montator la atelierul de subansamble al I.I.S. „Victoria“ din Arad.

La capătul benzii de montaj

...stă Olga Lăzău. Face prima verificare de 24 de ore.

— Mai mult cu ochiul și mai puțin cu urechea — îmi spune.

— De când ?

— Ce anume de când ? mă întrebă, la rîndu-i, și în timpul acesta banda alunecă spre noi și ceasurile vin unul după altul, ca niște corăbii de hîrtie plutind pe fața liniștită a unui rîu de cîmpie, a unui rîu din Cîmpia Aradului.

— De când faceți asta ?

— A, nu de la început. Am venit aici în 1960. Sint ceasornicar și m-am angajat la montaj. Acum lucrez la C.T.C., fac prima verificare de 24 de ore. Mă găsiți uneori și la montaj. Îmi place să fac ceasuri, să le montez, să văd cum pornesc, să aud prima lor bătaie de inimă. Unchiul de la care am deprins meseria asta m-a învățat că ceasul are o inimă. Aici îi spunem ac balans, dar eu tot inimă îi zic.

Are în stînga mesei, într-o cutie de lemn ca un cub, un fel de ceas cum n-am mai văzut.

— Cronometru de marină — mă informează. După el verificăm mersul ceasurilor. Oricum l-ai ține, oricum l-ai

întoarce, tot orizontal rămîne. După 24 de ore le verific din nou, le potrivesc iar după cronometru, scriu în fișă și le dau mai departe la următoarea verificare, cea de 48 de ore. Pe cele care nu merg bine le înapoiez pentru reparat.

Elena Iovanov lucrează aici din anul 1951, de pe vremea cooperativei. La început a lucrat în secția montaj, acum... ascultă ceasurile.

— Vedeți — zice — ceasurilor noastre li se fac, înainte de a porni spre piață, trei verificări. Prima, de 24 de ore, apoi a doua de 48 de ore și ultima, tot de 24 de ore.

Văd. Văd o femeie liniștită, în jur de 50 de ani, vorbind rar, cu o voce caldă, ca o învățătoare în prima zi de școală, în fața clasei întâi. Pe masă, în fața ei, ceasuri aranjate pe categorii, în jurul ei, pe etajere, alte ceasuri. Și toate merg. Se aude un tic-tac general, amestecat, parcă ar toarce o uriașă pisică metalică.

— Eu preiau ceasurile pentru a doua verificare, cea de 48 de ore. Le privesc și le ascult. Și le cunosc — precizează apoi. Așa știu ce a făcut fiecare ceas de cînd a fost gata și pînă a ajuns la mine. S-ar zice că sînt doctorul lor și le consult. Asta a întîrziat puțin, ăstălalt mai mult. Și le potrivesc.

-- Apoi ?

-- Apoi urmează a treia verificare, ultima. Și pe asta o fac tot eu. După care ceasurile pleacă, dacă îndeplinesc condițiile tehnice, spre ambalare și spre comerț.

— Și ?

— Și nimic. Adică tot așa. Verificarea de 48 de ore și, ultima, de 24 și iar...

— Pînă cînd ?

— Sper că încă foarte mult timp.

Are un băiat trecut de 20 de ani, tot ceasornicar.

Ce poți măsura poți și stăpîni

Directorul I.I.S. „Victoria“, Iosif Berenz, este căsătorit, are 47 de ani și doi copii. Înalt, îmbrăcat în gri, pare un pendul așezat perfect pe verticală. Este singur în birou. Cu ceasurile în față și cu interfonul în dreapta. Mă așteaptă.

— De fapt cum a fost cu ceasul acela de acum un sfert de veac?

— Eram ceasornicar. Încă nu aveam studii superioare. Am terminat școala profesională și în 1950 m-am angajat ceasornicar la cooperativa „Precizia“. Reparam ceasuri. Nu mult timp, pentru că în toamnă am plecat la armată, de unde m-am întors peste doi ani. În 1953 am fost scos din producție și numit la Uniunea Județeană a Cooperativelor Meșteșugărești, la organizare și învățămînt. Acolo am stat un an și...

Se oprește pentru că și-a dat seama că a „sărit“ un episod. Apoi continuă :

— Înainte de asta trebuia să spun altceva. Era pe vremea aceea, prin 1953-54, la „Precizia“, un ceasornicar, Șimolan Petru. Un mare ceasornicar. El examina ceasornicarii și semna documentele lor de calificare. Lucra aici și lui i-a venit ideea să facem ceasuri deșteptătoare. Urmează, evident cu mai multe amănunte, istoria pe care o cunoșteam deja de la Ioan Gal. Istorie în care se precizează rolul lui Hollosy Alexandru, sub a cărui conducere și îndrumare s-au executat aproape toate matritele, dispozitivele și mașinile cu care s-a început producția de ceasuri.

Tace. Are în față o situație statistică. O privește. Ani și cifre.

— Aș vrea să știu, dacă se poate, cum stați cu timpul, cum stă directorul unei fabrici de ceasuri cu timpul?

— Ce pot să vă spun? Noi facem ceasuri. Cu ceasul se măsoară timpul. Deci, noi putem măsura timpul. Or, se știe, ce poți măsura poți și stăpîni. Și încă ceva. Dorința fiecărui ceasornicar este să producă ceasuri cît mai mici. Iacă, anul 1963. Știți ce a însemnat anul acela pentru noi? A fost un an de examen. Doream de mult să executăm ceasuri mai mici. Zile și nopți de gînduri, de lucru fără răgaz. A trebuit să reproiectăm noul produs în întregime și tehnologia de asemenea. Așa am realizat mecanismul 105. Aceasta a însemnat reducerea materiei prime cu 50%, parametrii superiori, o mai mare diversificare, beneficii mult mai mari.

Pentru o posibilă monografie

Anul 1954 : în România, la Arad, la cooperativa „Precizia“ se execută primele ceasuri deșteptătoare din România.

1958—1960 : investiții de 4,5 milioane lei pentru a realiza o producție anuală de cca 100 000 ceasornice.

Anul 1961 : ia ființă I.I.S. „Victoria“ Arad, unitate republicană specializată în producția de ceasornice deșteptătoare.

Anul 1969 : marchează începutul exportului (pînă în prezent au fost exportate peste 500 000 bucăți în 19 țări ale lumii).

Producția : 1966 — 321 000 bucăți.

1970 — 485 000 bucăți în 47 tipuri

1976 — 710 238 bucăți în 77 tipuri

1977 — 760 000 bucăți.

De la înființare pînă în prezent : 8 000 000 bucăți.

Anul 1975 : se conferă I.I.S. „Victoria“ drapelul de întreprindere fruntașă pe ramură.

Anul 1976 : primește diploma de întreprindere evidențiată pe ramură.

Anul 1977 : marchează o dată memorabilă în viața întreprinderii : vizita tovarășului Nicolae Ceaușescu, Secretar general al Partidului Comunist Român.

Greierii dimineților

*Orașul se trezește dimineața
Ca un copil înfiorat de soare.
Ah, părul răsfățat de raze roșii !
Ah, ușurimea gleznei de ninsoare !*

Dacă te trezești într-o dimineață de vară mai devreme ca de obicei, ori dacă vrei să-ți limpezești mintea după o noapte de lecturi, poți merge, pe lângă Palatul Cultural, să asisti la nașterea soarelui pentru o nouă zi și la botezul lui în apele înroșite ale Mureșului. De o asemenea ceremonie avem nevoie din când în când, cel puțin pentru a lua aminte la fidelitatea celui mai strălucitor dintre aștri față de capricioasa noastră Terra.

Buburuze de rouă sclipesc ca pietrele scumpe, atrăgând în oglinzile lor întreaga lume, apoi alunecă pe fire de iarbă și se fac nevăzute sub săgețile razelor. În lumina aceasta răcoroasă se învoburează, prin verzișul de pe mal, în cea mai delicată sălbăticie, rochița-rîndunicii ; parcă ar fi o balerină din care, de atâtea piruete, nu se mai văd decît albele voaluri tremurătoare. Cum se întâmplă să fredonezi o zi întreagă un cântec auzit de dimineață, la fel îți poate rămîne o imagine pe care ochiul a cuprins-o fără să-și dea seama. Simțurile au o nebănuită putere spre a ne seduce. Pe nesimțite, lumea se umple de tot mai multă lumină, apele cîng tot mai scînteietoare...

Las Mureșul și ajung în bulevard ; femeile întîlnite în cale, multe în rochii albe de vară, îmi par îmbrăcate

în rochița-rîndunicii. Urmărind dansul pașilor lor, ajung la poarta Întreprinderii textile din Arad, unde stoluri de femei intră grăbite. Mă amestec printre ele. O alee lungă, plină de flori, e împrejmuită de clădirile uzinei. Trec printre tufe de trandafiri albi și roșii. Pe Angela Erena, directoarea adjunctă, o știu mai demult. O caut și pe secretara Comitetului de partid și președinta C.O.M., Aurelia Leucean ; între o ședință și alta își găsește puțin răgaz pentru a sta de vorbă. Este vioaie, plină de tinerețe și puțin bărbătoasă. Vorbind repede și aproape pe nerăsuflăte, îmi spune numele celor mai harnice : Viorica Tripon, de la secția filatură... Szilagy Rozalia, veche membră de partid, cu douăzeci de ani de producție...

Ajungem la secția de țesătorie ; mii de războaie, mii de greieri care țirîie, bătînd tactul unei fanfare în surdină. Printre firele aliniat în șiruri abia văzute, trece, încolo și-ncoace, într-o ordine perfectă și cu o repeziciune greu de urmărit, ca o lăcustă, ca o săgeată, suveica neodihnită. Țesăturile înaintează „văzînd cu ochii“ ; lîngă ele, urmărindu-le, păzindu-le : Elena Bucuci, Eugenia Costea, Elena Coma, Iosif Seran.

Am asistat la toate caznele prin care trec firele crude pînă să ajungă țesătură apretată ; în cazane din care ies aburi apoși, se spală, se albesc ; sînt trase apoi pe roțile uscătoriei, după care ajung sub labele imprimeriei, unde gheare colorate le tatuează cu tot felul de modele.

Rămîn să vorbesc, mai pe îndelete, cu șeful serviciului O.P.M.P.M., Petru Mladin. E „de-al nostru“ ; a plecat din Nădab, de lîngă Arad, tocmai în Capitală, să studieze la Facultatea de textile ; după absolvire, în 1948, „mi s-a părut absurd să rămîn în București, cînd exista un centru textil la Arad ; peste 10 ani s-a făcut apel la fiii orașului să se întoarcă aici. Eu am venit singur“. Știe atît de multe despre oamenii acestei uzine, vorbește atît de firesc și

apropiat, de parcă ar povesti dintr-o copilărie. Mă conduce în sala de expoziție. Catifeaua uni (care se produce pentru toată țara, numai aici, la Arad) face ape-ape; roșie, maro, verde, neagră... Cea mai frumoasă însă are culoarea brîndușei de toamnă, un mov prefăcut dintr-un aer roz în care s-au stins făclii albastre. Aici se găsește și cea mai dezvoltată producție de frotir de la noi; pentru halate, prosoape, cunoscute în multe țări din Europa, Asia, America; țesătura pufoasă, moale, parcă așteaptă să o mîngîi. Din damasturi, într-o singură culoare ori imprimate, se face mai ales lenjerie; mă înfior gîndindu-mă la plăcerea cu care noi oamenii, după munca noastră cea de toate zilele, ne așezăm să ne odihnim într-un așternut curat, proaspăt, înviorător; ori, la buna dispoziție dintr-o zi sărbătorească, pe cînd, sub bunătățile orînduite, fața de masă are albeața zăpezii din Munții Apuseni.

Dar poate cele mai tentante din această expoziție rămîn țesăturile din bumbac și terocel, în zeci și zeci de variante; ușoare, răcoroase, ușor lavabile, ingenios colorate. Modele mărunte, ca un cîmp privit de departe, ori flori mari, sub a căror corolă parcă respiri. Rozuri transparente, bleuri abia ivite ori puternice precum albăstrirea înaltă a cerului, verde primăvăratice sau gros, închis, dinspre toamnă. Foarte multe noutăți, pe care le poți găsi expuse și la modernul magazin de desfacere din centrul orașului. Unele din aceste modele, create mai ales de Florica Betea, au mare trecere la case de mode vestite din Paris, Berlin, Viena, Londra. Gama de imprimeuri expuse la TIBCO în acest an a prezentat atît interes, încît „a vrăjit“ zeci de firme străine, care s-au învoit să aștepte și jumătate de an numai să obțină modernele țesături arădene.

Noile contexturi aparținînd ingineriei Ecaterina Codreanu (satinul „Cornelia“, „Semenicul“, imprimeurile

în diagonală „Bianca“, „Smaranda“ etc.), precum și alte țesături din cele 60 de sortimente făcute aici „în aproape 300 de desene și în peste 1 500 poziții coloristice“ au plecat de curînd să ne reprezinte țara la pretențioasele târguri internaționale de la Viena, Salonic ori Bagdad.

Pentru a răspunde cererilor de pe piață, în anul viitor va intra în producție o unitate de confecții în una din localitățile județului, Hălmagiu, unde, din cele mai frumoase țesături, 500 de muncitoare vor face rochii în serii mici, după ultimele cerințe ale modei, destinate mai ales exportului în peste 40 de țări.

La secția de finisaj stau de vorbă cu oamenii unuia din cele trei schimburi; aflu că de la 1 aprilie 1978 s-a trecut cu țesătoriile la săptămîna redusă de lucru. Cîțiva tineri muncitori mă întrebă dacă simpatizez cu „bătrîna U.T.A.“, fiică aproape de aceeași vîrstă cu mama ei; e apărată de Silviu Iorgulescu, fosta campioană, aclamată și azi de mii de susținători.

Se apropie ora schimbului; ies odată cu tinerele mame care se grăbesc să treacă pe la creșă sau pe la cele două grădinițe; amestecîndu-mă printre ele, îmi vine să cred că sînt și eu „de la U.T.A.“; mi-ar fi plăcut să luerez la creație. Mii de rochița-rîndunicii îmi joacă înaintea ochilor.

„Din marginea oraşului se văd turnurile...”

La ieşirea din oraş pe poanta de răsărit, pe un platou imens, se deschide — largă respiraţie a pământului — Cîmpia, grea vara de holde, înmiresmată primăvara de livezi mărginaşe, cutreierată de esenţele tari ale podgoriilor nu foarte îndepăntate — o curte solară, aburindă, tăiată în două de curgerea molcomă, adîncă, a Mureşului.

Odată ieşit din oraş, urmezi şoseaua naţională cîţiva kilometri, avînd în dreapta, de un verde umed, vîscos, lunca păduratică prin care curge Mureşul, iar în stînga linia unuia dintre cele mai vechi (şi pitoreşti) tramvaie electrice din Europa, care întovărăşeşte şoseaua pînă spre podgorii. Traversezi o localitate (Vladimirescu), ca apoi să coteşti spre întinsul cîmpiei printre lucerna deasă şi înaltă în stînga, iar în dreapta, de-a lungul unei holde tinere, gata să dea în spic.

Orăşean cu simţul olfactiv greu încercat de gazele ţevilor de eşapament şi fumul marilor fabrici, resimţi în nări mirosuri iuţi, de flori sălbatice, necunoscute, pierdute între ierburi joase, cu o bucurie la care participă treze şi celelalte simţuri: ochiul se umple fără nesaţiu de lumina de un verde intens, urechea ascultă la pîndă zvonurile noi, gustul îşi reaminteşte măcrişul mărunt din

marginea drumului, degetele mâinii strivesc febrile suava lance a ierbii.

Abia acum descoperi, la poarta numărul 1, emblema Combinatului de îngrășăminte chimice : o emblemă în centrul căreia — nici nu se putea altfel — este așezat un spic imens de grâu.

Un fel de istorie

1971. Sosește oameni ; unii se așază în plină cîmpie, după un gând dinainte știuat, măsoară cu privirea pămîntul, cu metrul, cu kilometrul apoi, conform unei geometrii abstracte numai de ei știute, îl delimitează, îi pun nume ciudate care n-au fost niciodată pomenite aici : N.P.K., Amoniac, Oxigen, Acid azotic etc.

Se sapă.

Încet, din larma uneltelor, a mașinilor puternice de lucru se naște complicată, extrem de complicată, o ființă subterană ale cărei membre, pornite în toate direcțiile (o fabuloasă caracatiță înotînd în pămînt), însumează peste 100 de kilometri : canale, rețele, cabluri — viața nevăzută a viitorului Combinat.

Cîmpia însăși își schimbă dimensiunile, geografia : Combinatul pare tot mai mult o floare uriașă de piatră ce își deschide în văzduh încet-încet, de la o zi la alta, corola. „Ca o recunoștință adusă pămîntului, mării lui puteri de rodire, în 1971, la Arad, a început construcția unui impresionant edificiu industrial : Combinatul de îngrășăminte chimice complexe, unic prin proporția investițiilor ce i s-au alocat în județul Arad“, îmi spunea inginerul-șef Ioan Fîc.

Asemănător prin structură cu cele din Tg. Mureș, Turnu-Măgurele și Craiova, combinatul arădean este for-

mat din trei mari fabrici — de amoniac, de acid azotic și N.P.K. (fabrica de îngrășăminte chimice complexe care este și unitatea de bază — ne lămurește tovarășul Milivoi Mihailovici, secretarul adjunct al Comitetului de partid pe platforma industrială a combinatului). Acestor fabrici li se adaugă un însemnat număr de alte secții — centrala electro-termică, o fabrică de oxigen, o stație electrică de racord adânc, sistemul de apă industrială, baza de transport auto și căi ferate utilitare, atelierul mecanic, centrul de calcul electronic etc.

Autorii acestui complex industrial ? 15 șantiere de construcții-montaj, aparținând mai multor ministere, antreprenorul principal fiind Trustul de construcții industriale din Cluj-Napoca. Și câteva nume ale unor constructori care, înfruntând greutăți și neajunsuri nu o dată mari, fiind nevoiți mai la tot pasul să apeleze la inventivitatea personală și colectivă, la un elan mereu, de la o zi la alta, reînnoit („pentru că numai cine a lucrat pe un șantier — spune tânărul maestru constructor Dumitru Sfura — a cunoscut măsura puterilor sale nebănuite de a înfrunța greutăți, a cunoscut că, dacă brațul uneori slăbește, mintea în schimb iscodește continuu și află soluții acolo unde, pentru moment, ți-e drumul închis“), și-au pus insemnele existenței lor în această zidire a țării : inginerul Iosif Cun, directorul T.C.I. Cluj-Napoca, care a condus lucrările de construcții alături de inginerul Iosif Viragh, colectivele de montori conduse de inginerul Vasile Andarache, maiștrii constructori Iosif Cuibuș și Dumitru Sfura, echipa de dulgheri condusă de Dionisie Csiki și cea de fierari betoniști condusă de Dumitru Zaharia și mulți alții încă, sute de harnici constructori care, odată combinatul gata, s-au retras firească așa cum au și

venit, spre a pune temelie, cine știe în care parte a țării, unei noi și de vrednică cinstită zidiri.

Premiere, pionierat și factorul decisiv

Dar Combinatul chimic din Arad nu impresionează numai prin grandioare (întreaga platformă industrială se întinde pe o suprafață de peste 120 hectare), ci constituie, în mare măsură, și o premieră industrială prin tehnologiile de producție pe care le adoptă, prin înaltul grad de automatizare a proceselor tehnologice. Astfel, pentru a doua oară în țară — și pare-se în lume, după Tg. Mureș —, la Arad se realizează un sistem de glisare cu obiecte circulare gemene, obiecte care au fiecare un diametru de 30 metri. Un singur turbocompresor (există patru) realizează 25 000 metri cubi pe oră; depozitul de amoniac lichid are o capacitate de 20 000 metri cubi, asigurând păstrarea amoniacului în condiții de presiune normală la —30 grade C; toate instalațiile la fabrica de amoniac sînt concepute pentru a rezista la o presiune de 300 atmosfere; întreaga instalație de la fabrica de acid azotic e din oțel inoxidabil, parțial și cea de la N.P.K. Înaltul grad de automatizare, tehnologiile avansate pe care le adoptă, parametrii tehnico-funcționali ridicați ai utilajelor duc, desigur, la o productivitate a muncii ridicată.

Și totuși, ceea ce a adus cu adevărat nou combinatul în structura socială a Aradului este numărul însemnat de meserii noi, meserii care presupun o pregătire profesională complexă, aprofundată, la nivelul dotării tehnice a combinatului. Cei peste 2 000 de salariați au calificarea de operatori chimiști, A.M.C.-iști, laboranți, tablo-

niști (la tablourile de comandă), turbiniști, operatori cazane etc. „De la meseriile tradiționale, care cheltuiesc în special energie fizică, s-a trecut la tablourile de comandă, la executarea unor operațiuni complexe de dirijare automată, la o gândire științifică la fiecare loc de muncă. Combinatul este locul de muncă al tinerilor (media de vîrstă a personalului, ține să-mi precizeze tovarășul Ioan Petcu, inspector principal la sectorul personal, este de 26 de ani!) cu pregătire medie și de specialitate, al absolvenților școlilor profesionale cu profil chimic, al unui însemnat număr de cadre cu pregătire superioară (același inspector de personal îmi atrage atenția că marea majoritate a inginerilor și chimiștilor sînt tineri absolvenți ai facultăților: Nicolae Gherănescu, Dorin Popovici, Dimitrie Izvineanțu, Petru Ioți, Emerich Toth, Simion Drig, Radu Drig etc.), care își pot valorifica deplin cunoștințele, pasiunea, entuziasmul vîrstei.“

Ioan Hubert, membru în Comitetul de partid pe platforma Combinatului de îngrășăminte chimice, împreună cu Ioan Petcu de care deja am mai pomenit, îmi vorbesc amîndoi despre acest factor decisiv într-un proces de producție, „omul“, peste care uneori, din grabă ori superficialitate, sărim, apreciind un rezultat sau altul, o performanță sau alta, numai și numai prin cauzele mecanice care le-au generat, prin atributele tehnico-productive ale mașinii, lăsînd deoparte tocmai impulsul original al oricărei mișcări în producția de bunuri: energia omului. Iată de ce am întîrziat în convorbirea purtată cu dînșii asupra oamenilor din acest mare combinat. Pentru că, trebuie spus, în combinat lucrează un număr foarte mare de oameni exemplari nu numai din punct de vedere profesional, cum sînt muncitorii Vețian Cerb, Pavel Cișmaș, Iosif Haranoi și Ilie Oarcea de la cea mai importantă secție N.P.K., și maiștrii Aurel Boldan și Teodor Căpitan;

Viorel Floare, Mircea Kuschausen, Elena Bodea și Teodor Vanou de la fabrica de amoniac ; Beniamin Somoșan, Matei Nagy, Nicolae Britiș, Maria Dancu și maestrul Mihai Tăbăcaru, de la fabrica de acid azotic ; Cornelia Gonțan, Maria Kaslic, Elvira Căpitan — laborante, și chimistul Bela Erdely, de la laboratorul central ; remarcăm întregul colectiv al secției a V-a mecanică care, deși are o sarcină deosebit de grea — combinatul fiind încă în mare măsură în probe tehnologice —, aceea a întreținerii utilajelor, se achită întotdeauna cu succes de obligații. În acest sens, un rol foarte important îi revine șefului de secție coordonator, Dorel Rujan, un inginer dinamic, bine pregătit în specialitate. Desigur că această enumerare e susceptibilă oricând de completări. Orice întreprindere produce în afara bunurilor materiale și o anumită comunitate umană specifică. Deși foarte tânăr, Combinatul de îngrășăminte chimice a produs deja o asemenea comunitate, căreia îi sînt proprii entuziasmul și pasiunea vârstei, pregătirea profesională și cultura generală.

La părăsirea Combinatului chimic privirea — alergînd din nou liberă în nesfirșirea originară a pămîntului — descoperă, mai la o parte, modestă, emblema cu spicul de grîu a combinatului. Abia atunci din profunzimea orizontului neted ochii îți cad mai aproape, la picioare, în holda ca un foc verde ce se prelinge în dulci unduiri peste pămîntul întins, docil, năpădit, crescînd pînă în poarta marelui combinat. E în freamătul ei crud viață încă neîmplinită. Larva combinatului, a oamenilor și a mașinilor lui, arșița însăși a muncii se stinge simbolic parcă, în răcoarea ei. Iată, mi-am zis, ce trebuie să simte munci-

torul, a cărui retină se spală în roua translucidă, bogată, a pământului, la ieșirea din schimb, muncitorul al cărui piept se umple de miresele iuți, pătrunzătoare ale văzduhului : libertatea fără odihnă a Naturii.

O armată în alb

Desigur, toată lumea o cunoaște. Desigur, toată lumea are nevoie de ea. Fiindcă menținerea stării de sănătate este principalul obiectiv de luptă al acestei armate. Oricine știe că este mai ușor să previi o boală decât să o tratezi, numai că mulți ignoră acest adevăr elementar. Și atunci, oamenii în alb au datoria să se îngrijească mai întâi de oamenii sănătoși. De aici am pornit discuția cu dr. Romulus Vasilovici, directorul Direcției sanitare, într-o dimineață, foarte devreme, fiindcă, nu este o exagerare, este singura vreme prielnică pentru asemenea lucru. Pentru că întotdeauna este primul care pășește pragul Direcției. Și are atunci câteva clipe de răgaz. Apoi începe avalanșa preocupărilor profesionale. Și angajarea în treburile obștești.

Deci am pornit de la educația sanitară, dr. Romulus Vasilovici impunând în acest domeniu, pe baze științifice, o metodologie unitară (privind munca de cercetare, aspectele socio-educative, cele medico-sociale, antrenând cadrele medico-sanitare, sociologi, psihologi, informaticieni). „Trebuie să se ajungă la cointeresarea populației și angrenarea (cu responsabilități) a unor instituții și organizații. Acestea sînt, dealtfel, și prevederile noii legislații

sanitare.“ De la aceste cuvinte, am trecut la alte aspecte ale noii legi privind ocrotirea sănătății și anume la îmbunătățirea accesibilității în unitățile de bază și creșterea calității și responsabilității prestațiilor medicale. Unitatea de bază înseamnă dispensarul. Am aflat numele unor oameni care s-au impus prin activitatea lor în aceste dispensare : Galina Anghel și Floare Micu, medici de medicină generală și Traian Cioc, Sofia Stoica, Viorel Muscă și Mircea Mladin, medici pediatri.

Un alt imperativ este dezvoltarea medicinei sociale. Direcția sanitară efectuează, împreună cu Centrul teritorial de calcul, lucrări pentru lărgirea sistemului informațional (sau, simplu spus : acumularea datelor, prelucrarea lor, oferirea unor soluții). Cu ajutorul memoriei calculatorului se întocmește un calendar de vaccinare, prelucrarea unor indicatori sanitari (pentru stabilirea direcțiilor de intervenție) și se rezolvă problemele de personal și aparatură.

Dr. Romulus Vasilovici mi-a vorbit cu entuziasm despre activitatea de cercetare științifică și despre înființarea unui laborator de sănătate mintală (avînd o latură de cercetare și alta de recuperare, un nucleu de ergoterapie, în acest ultim scop, condus de medicul Margareta Georgescu) și despre editarea periodică a unui *Buletin de informare*, prin care toate cadrele medico-sanitare află evoluția indicatorilor stării de sănătate, noutăți terapeutice, primesc indicații metodologice, cunosc ultimele apariții în literatura de specialitate, activitatea filialei Uniunii societății științelor medicale și alte probleme de larg interes. Am vizitat împreună secții din spital și cabinete de policlinică, acolo unde nevoi organizatorice îl chemau. Și am cunoscut astfel alți medici ce sînt adînc prețuiți de către oamenii orașului : Gheorghe Simu și Paraschiv Chiriță, Ion Sădeanu și Valentin Opincaru, Ion

Crîsnic și Mircea Raicu, Mircea Ududec și Ion Ududec. Ori Romulus Ilea, care a creat un nou mediu de cultură pentru anumite analize de laborator necesare în dermatologie (suspendînd importul). Ori tînărul medic Corneliu Bîrsan, căutat de pacienți din întreaga țară (aplică metode originale de tratament și recuperare a afecțiunilor neuromotorii la copii).

Am aflat despre preocupările laboratorului de analiză a stării de sănătate, condus de medicul Oprea Lăzărescu (împreună cu care am fost la noul spital, aflat în fazele de finisare și care va avea o capacitate de 700 de paturi, precum și la multe dispensare de întreprindere, pentru a vedea cum se desfășoară examinările medicale profilactice).

Pe medicul Romulus Vasilovici l-am căutat în multe rînduri în acele ore proaspete de dimineață, și după întîlnire am renunțat la întrebări, mărginindu-mă să-l urmez acolo unde-l purtau treburile. Un fapt firesc, unitățile sanitare cunosc o activitate continuă. Așa s-a întîmplat că în aceste drumuri l-am întîlnit pe unul din directorii adjuncți ai Direcției sanitare, Aron Mateoc, operînd în miez de noapte, ori pe celălalt director adjunct, Constantin Frimu, operînd înainte de răsăritul soarelui — pentru amîndoi, astrul era înlocuit de lampa scialitică. Și tot în ceasuri de cumpănă între noapte și zi l-am găsit pe medicul Romulus Tîrnică în saloanele de reanimare, făcînd totul pentru salvarea unei vieți (și continuînd ceea ce a început un medic, unul dintre cei mulți ai Aradului, chemat să dea primele îngrijiri, apoi cei de la salvare și cei de la serviciul de gardă al spitalului).

Sau, în ceasurile dimineților, am însoțit-o pe Georgeta Triponescu, medicul care răspunde în cadrul Direcției de asistența mamei și a copilului (prescurtat : A.M.C.), pe la dispensarele de pediatrie ori prin cele din școli,

cunoscîndu-i colaboratoarele, asistentele de ocrotire Raisa Cristea și Lidia Grozescu. Am ajuns și la creșe, reținînd numele unei conducătoare de astfel de unitate, Monica Roman.

Medicul Constantin Frimu mi-a vorbit odată despre donatorii de sînge (amintind că dintre cei care formează uriașa armată a oamenilor în alb se recrutează anual 300 asemenea donatori), și așa am văzut o unitate cu profil aparte, un loc de depozitare a unei comori inestimabile ca valoare (fiindcă „sîngele înseamnă viață“), adică acel Centru de recoltare a sîngelui, condus de medicul Elena Delițoiu.

De asemenea, în ceasuri de dimineață, am vizitat Centrul Sanitaro-Antiepidemic („Sanepidul“, așa cum îl numește toată lumea), unde lucrează oameni modești, cînd trebuie să-ți vorbească despre izbînzile lor, dar dintr-odată entuziaști, cînd îți vorbesc despre importanța muncii lor. Și este o muncă deosebită, cerînd tenacitate (rezultatele vin uneori după ani de trudă), renunțare la orgoliu (aceste rezultate nu par spectaculoase în ochii laicului, deși ele sînt temeinice și deosebit de importante pentru sănătatea publică), dar uneori și maximum de operativitate (acțiuni în focarele de boli infecțioase, de pildă). Oricum, această muncă anevoioasă înseamnă eradicarea unor boli transmisibile și a unor boli profesionale cu cauze „moștenite“ de demult și mai înseamnă un număr imens de acțiuni pentru păstrarea stării de sănătate a locuitorilor acestui oraș. Despre toate aceste îți poate vorbi inspectorul-șef, medicul Nicolae Alexandrescu, un om cu excepționale calități de organizator, ori medicul Marius Birea, șeful laboratorului de igiena mediului, ca și oricare dintre medicii și cadrele medii de aici. Ei pot aparține „vechii gărzi“, cum sînt numiți cei care au adunat ani mulți de activitate, cum ar fi asistenții principali

Ioan Naghiu, Mihăilă Stanciu și Helmuth Franzen, ori generațiilor mai tinere (medicii Mihai Țircuș și Ileana Dragomir, care lucrează împreună cu ing. Eva Szentyvanyi de la Centrul de calcul, la „calendarul“ vaccinărilor sau medicii Marițena Vulcu, Edith Tokay și Mihaela Pușcașiu). Sau pot aparține „generației de mijloc“ (medicii Tiberiu Popovici, Viorel Iancu și asistenții principali Marin Mirea, Ladislau Mandl, Robert Retfalvy, Maria Veliciu).

În sfârșit, se cuvine să amintim că în Arad există un mic muzeu al medicinei (preocupare a medicului Radu Ciobanu) și că printre cei ce alcătuiesc armata „oamenilor în alb“ sînt mulți care, alături de pasiunea pentru profesie, au adăugat-o pe aceea pentru frumos. Este prețuită grafica medicului Ștefan Ardevan ori măiestria în armonizarea culorilor a medicului Zeno Oarșă și originalitatea tablourilor în ceară, aparținînd lui Simion Cosma, tehnician dentar. Iar președintele Comitetului sindical pe ramură sanitară, Ioan Naghiu, mi-a vorbit cu însuflețire despre un cenaclu literar în care își citește versurile poetul Teodor Frîncu, medic psihiatru, și pagini de proză, Florin Bîrnețiu, medic de medicină generală.

După cum se cuvine să amintim și activitatea organizației de Cruce Roșie (inimoșii secretari, Constantin Gheorghe și Magda Pintiliescu, vorbindu-mi despre cursurile de igienă și prim-ajutor, de cursurile de surori, ale căror absolvente alcătuiesc colectivele posturilor de prim-ajutor din întreprinderi, de concursurile „sanitarii pricepuți“, organizate între elevi și cele între grupele sanitare ale fabricilor arădene, precum și de sprijinul pe care îl dau activiștii voluntari de Cruce Roșie în diferitele acțiuni sanitare — dintre aceștia remarcîndu-se Stănica Pînișoară, țesătoare la U.T.A.).

De asemenea, nu trebuie să uităm locul unde se pregătesc viitoarele cadre medii, Liceul sanitar. Acesta pregătește tehnicieni dentari și surori medicale. Directoarea, medicul Livia Coconoiu, este mândră de transformările prin care a trecut școala pe care o conduce în ultima vreme : s-au creat laboratoare, s-au amenajat săli de clasă spațioase pentru numărul sporit de elevi, și-au început activitatea cabinetele de științe sociale, biologie și limba română. Dintre profesori amintim pe : Georgeta Simonca, Victoria Popa, Caliope Hajaș, Dorina Ponta, Ana Bolojan, Ileana Scorțeanu și Victoria Vörös.

Am cunoscut pe mulți dintre cei care fac parte din „armata oamenilor în alb“ și regret că nu pot înșirui mai multe nume. Important este însă faptul că ei se află la datorie.

Un contrapunct al poeziei și ingenuității

Omul acestui secol și-a redescoperit, dintr-o nevoie de echilibru sufletească, o pasiune ce părea a se fi atrofiat în mijlocul unei lumi tehnicizate excesiv, cu un ritm al existenței de un dinamism sporit, o pasiune abandonată în străfundul ființei sale, provocatoare însă de mari bucurii regeneratoare : aceea de a se copilări, de a visa cu ochii deschiși, de a anima lucrurile în răgazul dintre, sau mai bine spus în halta dintre două puncte, între care aleargă temerar la bordul unei mașini superputernice. Așa se explică — ca un contrapunct al poeziei și ingenuității dat prozaismului existenței — fascinația ce o exercită desenul animat asupra unor oameni, indiferent de vîrstă.

Cu asemenea gânduri am intrat în clădirea Teatrului de marionete din Arad, o instituție de cultură pe care am considerat-o întotdeauna foarte importantă, care, anual, umple de bucurie inimile a peste 30 000 de mici spectatori din municipiu.

Cîți dintre noi n-au participat la spectacolul cu adevărat tulburător al unei reprezentații de marionete sau de păpuși, nu mă refer la spectacolul de pe scenă ci la cel din sală, mult mai emoționant și semnificativ, la reacțiile

„naive“, adică pure, ale copilului, reacții în care „convenția“ omului matur încă nu și-a găsit locul, la fluxul afectiv, aproape fizic dintre păpușă (marionetă) și spectator!

La un asemenea spectacol am participat și eu după mulți ani. În fața unei săli pline, în scaunele plușate, mici, devenite incomode pentru un „matur“, spectatorii, vibrând de emoție, cu sentimentele exteriorizate, trăiau din plin toate momentele piesei „Vreau să fiu mare“.

„... Creat la început ca o secție a Teatrului de Stat din Arad, Teatrul de marionete și-a câștigat cu timpul independența — începe prin a-mi spune Adriana Petrică, directoarea. El acoperă cu spectacolele sale, în afară de județul Arad, un spațiu geografic foarte întins. Astfel are stagiuni permanente în județele Caraș-Severin și Hunedoara (aici în toate centrele miniere, iar la Reșița se află la a 19-a stagiune), turnee permanente în Slatina și Alexandria ș.a. În județul Arad, în afară de municipiu, are stagiuni permanente pentru copiii din Lipova, Ineu, Curtici, Macea, Chișineu Criș, Pîncota, Sebiș. Desigur, la marionete o stagiune înseamnă doar trei premiere pe an și una sau două reluări.

Pe fondul unei baze materiale într-adevăr bune (să amintim doar că acest teatru posedă — lucru mai rar la teatrele de păpuși — scenă metalică mobilă, care oferă actorilor posibilitatea de a juca direct pe scenă alături de marionete, le dă o siguranță mai mare a mînuirii marionetei și un bun control al mișcării), aici își desfășoară activitatea talentați actori mînuitori ca Aurica Spirk, Julieta Corbu, Alexandru Mermeze, actor și regizor la unele piese etc. Intenții? Vrem să valorificăm creațiile unor scriitori locali (de exemplu, este în studiu piesa lui Vitalie Munteanu «Poveste din Munții Apuseni», inspirată din copilăria «Craiului munților»). Mai rețineți un aspect al muncii noastre, în ceea ce privește alegerea repertoriului: noi

realizăm frecvent, în colaborare cu Casa Corpului didactic, vizionări cu testarea publicului (copiilor), aceste testări dându-ne o bună măsură a oportunității și calității unei piese. Și, în sfârșit, o cifră : într-o stagiune avem în medie 70 000 de spectatori.“

Mărturisesc că m-am reîntors la un nou spectacol al Teatrului de marionete, la sugestia tovarăsei Adriana Petrică. Mi-a sugerat să revăd același spectacol dar nu din sală, ci de pe scenă. Invitația era, cum aveam să-mi dau seama, plină de tâlc. Pentru că foarte puțină lume, cu atât mai puțin micul spectator, își dă seama de ceea ce se întâmplă dincolo de cortină. Dincolo de cortină ? Aceasta e doar un fel de a spune, fiindcă actorii mînuitori nu se află de fapt în spatele cortinei, ci undeva deasupra scenei, suspendați pe niște bare metalice, cu trupul frînt în unghi drept, stînd într-o astfel de poziție zeci de minute, timp în care transmit prin intermediul multor sfori mișcările atât de firești privite din sală, dar de aici, de sus, extrem de complicate și dificile ale marionetei.

Timp de o oră cît a durat reprezentația, actorii Aurica Spirk, Julieta Corbu, Florica Ardelean, Ileana Fărcaș, Elena Gherghinescu, Adela Ungureanu, Carmen Conțan, Adela Moldovan, Alexandru Mermeze, sonorizatorul Petru Cîrsta, electricianul Iuliu Karoly, mașiniștii Ioan Pătroi și Mihai Vasilescu, în total 13 oameni în toată firea s-au perindat într-un spațiu sufocant de mic, au făcut mișcări complicate nu numai cu mîinile ci cu întreaga lor ființă, într-o înțelegere mută, parcă dinainte stabilită, într-un efort, mi-am dat seama, remarcabil pentru a genera în sală două jumătăți de oră de poezie și curățenie a sentimentelor, pentru a antrena pasiunile micilor spectatori

într-o poveste incredibil de frumoasă, suavă ca înseși ființele privitorilor.

Ieșind din sala de spectacole, încă sub imperiul celor văzute, în minte mi-au revenit frânturi dintr-un frumos poem al unui remarcabil autor : „Păpușarul cu pumnul în primul său copil / Noaptea pe fereastră se răstăea / O, plînsul, debutant cu tril / E-acum un clopot nesfârșit de stea“. Am ieșit cu temerea ca nu cumva a doua vizionare a spectacolului să o fi demitizat pe prima. Temere risipită însă ; ceea ce am văzut „din interior“ a dat profunzime feeriei din primul spectacol.

Dimineața, acele păsări...

Cînd sulița soarelui vine cu oameni, cel mai adesea trece peste oraș. Cum spun cei ce o știu spune, pe „doi — șapte“, pe direcția de aterizare (acei inițiați vor spune nu aterizare, ci „arr.“, după cum decolarea o numesc și notează „dep.“), pe 274 grade cap compas.

Și iată, deja, în primele trei rînduri, putem avea o mulțime de cuvinte și noțiuni noi : dep., arr., direcție de aterizare, cap compas... dacă adăugăm „prag de aterizare“, PDA (ceea ce nu e un mister încifrat, ci doar pistă de decolare-aterizare), balizaj, Tex way, (doar calea de rulaj !). dacă știm că la comenzile din stînga se află comandantul de aeronavă, iar în dreapta copilotul și că arătarea uriașă, zornăitoare, vibrînd și strălucind în soarele dimineții, alunecînd descendent spre impactul cu betonul... se cheamă aeronavă civilă pentru transport pasageri și mărfuri — sau, mai simplu, avion — iată că n-am fi cu totul străini de ce se întîmplă la ora matinală cînd ne putem afla, cu o servietă și un bilet în mîină, așteptînd după geamurile panoramice, în holul aerogării...

Mă aflu pe aeroportul internațional Arad, e dimineața, comandantul Vasile Munteanu, deși putea avea o zi de

plajă, fiind în concediu de odihnă, a ținut să onoreze și să satisfacă, ca o perfectă gazdă, „documentarea autorului“ ce urmează a scrie despre... Și stăm față în față, dumnealui și-a lăsat azi uniforma acasă aducînd doar părul înspicat și zîmbetul, poate ceva mai multă oboseală a ochilor, ținuta ușor milităroasă însă.

Părul i s-a înspicat, cum spuneam, și nu știu dacă sînt sau nu vinovate arșițele aeroportului, ploile și vîntul ce bat neoprite aici — venind din nesfîrșita cîmpie — poate zăpezile albe, întotdeauna mai albe decît cele ale orașului, ce vin abundent și frumos și pleacă greu, cu efortul lamelor de tractoare, prin jeturile sufocante ale puternicelor freze de dezăpezire. Și nu numai înzăpezirile, poate și fuioarele ori compacta gelatină a ceții ce se așază peste copacii lipsiți de frunze — tîrziu toamna ori prea devreme primăvara — și peste, iată, și peste cîmpurile de zbor și pistele de aterizare. Și atunci, atunci aeronavele bubuie pe sus pe căile lor aeriene, la nivelele lor de zbor (flight level), venind atît de des spre Arad, aeroport internațional ce-și deschide poarta — el însuși poartă fiind — cînd celelalte două „internaționale“ (București și Constanța) sînt „închise“. Atunci, cînd Aradul stă și el la limita acestei împîcliri și avioanele vin cu o ultimă speranță spre el, cînd Aradul, unic, „rezolvă“... (luptîndu-se și el cu amenințări de neguri), poate atunci o parte din alburiul mătăsos al ceții se depune în părul tot mai puțin negru al comandantului. Îmi surprind aceste gînduri privind imitația viuroșie, în piele, ce îmbracă fotoliile și îmblînzește puțin sobrietatea acestei încăperi ; întreaga clădire a aerogării este de fapt sobră și elegantă. În anul 1937, toamna, arhitectul Ștefan Bellu „lansează“ această frumoasă și aerată clădire, inspirată după înfățișări aeroportuare italiene. Spre

a înlocui o provizorie alcătuire lemnoasă, ce, la rîndul, ei, se străduia a fi puntea de trecere și așteptare de la vechi spre nou.

Încă mai departe însă, peste aceste pămînturi ce nu știau decît a rodi — din totdeauna —, de a primi sămînță și a o întoarce spre cer cu frunză și spic, peste aceste mări de ierburi și pai, a trecut ca o răsufare fierbinte, zbor... venind de la Aspern (Viena) „pasărea Transilvaniei“. Se va roti în zarea Aradului... era luna lui Iulie, anul 1912. Și cei ce au venit să-l vadă? Oameni mulți, trăitorii și megieșii cîmpiei, cu albele și asprele lor cămăși, cu picioarele lor ostenite, fierbinte apăsînd glia, cu mîinile cumpene ridicate sfîrșindu-și palmele mari, bătătorite, zarea ochilor; căruțele undeva mai alături, desagii lepădați, toiegele înțepenind, stînd nemișcate în balta soarelui. Femeile nedespletite, nedescoperite, nădușind sub broboade. Copiii înșirați pe ața devenirii de mîine, fără s-o știe... Pălăriile tari ale orășenilor, brutari și calfe amestecîndu-și minunare și neîncredere printre dascăli, cucoane și gazetarii de la *Românul*... Să-l vadă pe Vlaicu alunecînd și rotind peste cerul lor pînă atunci neînterupt în subțimea sa.

— Cîți oameni pun în mișcare acest aeroport, tovarășe Comandant?

Nu, nu greșesc întrebînd astfel, chiar dacă aeroportul apare (de sus, ori de jos) o placă betonată (știu, știu..., platformă calculată la sarcină per roată izolată aeronavă...) cu alungiri cenușii, tentaculare, cu structurile sever nemișcătoare ale aerogării, hangarului, clădirilor, un „ceva“ ce nu poate fi pus în mișcare; dimpotrivă, chemînd el și oprind zborul și rulajul aeronavelor, stingînd tunetul motoarelor aero-reactive. Multe sisteme, agregate, aparatură, puse în mișcare și vegheate, ascultate, mînuite de oameni. Toate puse în mișcare, toate slujind mișcării de sus, alune-

cării aeronavelor pe căile aeriene, protecției lor, navigației lor. Altele deservindu-le la sol, pompând carburant, degivrînd, cedîndu-le fluxuri de forță electrică. Brațele ocrotitoare ale Radar-ului, aducînd prin ceață, ploaie și noapte aeronavele la aterizare... acei minunați ochi ai oamenilor aplecați peste ecranele „de pantă“ și „direcție“ fosforescente.

— Peste o sută.

Sec. Scurt.

Ce se reține ? O cifră ? Un număr ? Știți cîte aeronave aterizează aici, pentru alimentare ? Cu rezervoarele goale. Flămînde de petrol. Știți transparența apoasă și mirosul neobișnuit al petrolului „de avion“ ? Cum pulsează el prin furtunurile autoalimentatoarelor ce-și vîjîie pompele alături de pîntecul argintiu al avionului ? Ziua. Noaptea. În arșița ce face betonul să fumege parcă. Sub ploile violente ce apleacă poate aripile imense de dural. În gerul ce și în pașii oamenilor pune vaier. Cînd arunci mănușile (atît de trebuitoare) spre a doza și manevra delicatele comenzi, pe „grupe“ de pompare... Nu, călătorul fumează o ultimă țigară, servește cafeaua în barul aeroportului, în așteptare, nu știe triumghiul : mecanic de bord — mecanic de sol (aeroport) — șofer alimentator și nici zecile, sutele metri liniatură (vene, artere vopsite în cod galben), poligoanele rezervoare ascunse în aripi (magistrale de alimentare, sisteme de transvazare, servovane, indicatoare, siguranțări... compact, precis, electric și electronic), nu știe această geometrie prin care curge petrolul prețios, destinat turbinelor ; în primul rînd însă, acești admirabili oameni — șoferii de pe grelele alimentatoare. Poate au mîinile mai aspre ca ceilalți, gesturile mai calme (atenția manevrărilor), ochii mai repezi (prevenire), mulțumire... în anonimatul lor. Pe care... îl decopertez : decanul de vîrstă, Franțisc Bürger, conștiinciozitate întruchipată, iar colosul com-

plicat ce-l deservește îngrijit ca și stupii ce-i tot dădăcește acasă — serviciul perfect, strădania pentru albinele acelea și grija ca fiul mai mare să-și realizeze vocația de matematician, iată ce s-a aflat întotdeauna, neascuns, între culetele obrazilor săi. Pe Rusalim Bonca l-am regăsit cum îl știam, cu chip blînd, așa îmi pare vorbindu-mi despre al doilea copil, preocupat însă, în căutarea unei rarissime piese necesare alimentatorului său. Ștefan Papp s-a maturizat, este însă la fel de harnic și cu aceeași ușurință îi poți obține zîmbetul... da, desigur, alături de interminabila și complicata zestre tehnică (auto, autospeciale, mijloace de aeroport) nu l-am putut „evita“ pe Oszda. Trecînd peste pitoreasca sa înfățișare de căutător de aur îl identific drept cel ce ține, în stare de perfectă funcționare (cu adevărate mîini de aur, aurul priceperii profesionale) aceste complexe mașinării... a fost întotdeauna „vinciul cel greu“ cu care s-au ridicat urgențele tehnice dificile. Și el a știut, a putut chiar zîmbi în timp ce ridică greutatea.

— Peste o sută, spuneți ?

— Da.

Din anul înființării sale (1931) și pînă în 1935 aeroportul avusese doar... patru oameni personal, dintre care unul era comandantul (Ioan Gruia). Iar la deschiderea liniei aeriene, în vara 1935, au mai fost angajați patru specialiști : un mecanic avion, un RTG terestru (radiotelegrafist), un „meteorologist“ și... un șofer. Așa spun scriptele, însuși șoferul trecea drept un „specialist“. Și SARTA (Societatea Anonimă Română de Transporturi Aeriene). Și fragilele ei avioane. Și 42 pasageri, 4 kg colete, 12 kg marfă. Un început... Acum citim uimiți : (1977) : 10 645 aeronave deservite la sol, 38 817 aeronave dirijate de antenele Aradului, 100 000 pasageri ; (1978, primele cinci luni) : 2 944 aeronave cu asistență la sol, 10 645 dirijate... Linii interne și externe (în 1978 se deschide linia Arad — Belgrad),

curse charter de pe Arad spre Düsseldorf, Frankfurt, München, Beirut, Alger, Oran, Anaba, Doha... avioane ale tuturor liniilor aeriene europene aterizate aici, avioane din Bermude, din Scandinavia, America, Turcia. Intensă activitate a altor categorii de aviație : utilitară, sanitară, sportivă. Școală de zbor. De parașutism. Aeronave moderne. Echipament modern de protecție a navigației aeriene, utilaj de aeroport actual... Oameni pregătiți după și la cerințele deservirii complexe, moderne și unice pe plan mondial.

La a citea țigară sîntem ? Să nu le numărăm, să numărăm oamenii de aici. Dar, se poate ? Greu... Mihai Miculescu, veteran la Centrul de control al zborurilor, cu părul său alb, ținuta impecabilă, disciplina de fost pilot de asalt. Pavel Frențiu, eminent controlor de trafic, Gheorghe Andresz, la fel. Mezinul Ispas Iorgov. Controlul de Apropiere și Turn de Control (APP-TWR) : Alexandru Likeret (cîndva la bimotoare), mai tînărul (afirmat însă) Doru Stoica. Intrînd la „Briefing“ îl găsești pe Cornel Borlea, de neînlocuit. Dispecerii de sol, acei bătuți de ploi și ninsori, ce dirijează aeronavele, cu paletele lor, cu competența ofițerilor „cu semnalele“ de pe portavioane !... : Dura Horia și Emil Haiduc. Aplecați peste ecranele de Pantă și Direcție, ori Supraveghere ale Radarului, apreciații operatori Cornel Mariș și Ioan Jiga. Radiotelegrafiști prin manipulatorarele cărora trec anual milioane de mesaje : nea Florescu, Vasile Tudor, veteranul și calmul Gheorghe Filipaș, care încă cu decenii în urmă aducea la aterizare aeronavele prin goniometrie ; eficienta, buna, uitata goniometrie ! Și cei ce întrețin această vastă dotare radiotehnică ? Ionică Dubeștean, Stelian Herbei. Iuhasz și Oprea. Electricieni, colmatori... Dumitru Pilan (gurile rele spun că înainte a fost Mitru Pilan și apoi transportul aerian...), Ștefan Rădiță, Ivasiu, „păzitorul electric“ al bali-

zajului. Și despre mecanicul de avion Ioan Popa cum și când să spunem? Despre performanța și competența sa, despre cum a contribuit pe acest aeroport (nedotat în acest sens), alături de o echipă „specializată”, la înlocuirea a două motoare de cargouri reactive?

Comandantul Munteanu ridică neputincios din umeri (i-ar vrea numiți pe toți) în timp ce sulița soarelui vine cu oameni... această suliță de soare!

— „Barbu Costică Ana”, sînteți la 3 kilometri, în ax, bine pe pantă, mențineți... (răzbate de undeva, printr-un difuzor invizibil). Este „precizia” radiolocatorului ce îl „aduce” pe BCA — prima cursă orară București-Arad — aeronavă modernă BAC 1—11 (acest vestit „one-eleven” ce curînd îl vom fabrica în țară), purtînd frumos și reprezentativ (adesea în curse externe, înspre îndepărtate orașe-capitală) stema Aradului pe fuselaj, puțin mai jos de geamurile cabinei... Șuieratul bubuitor al turbinelor sale este acum peste oraș, sclipește ca argintul în soare, cu mers și înfățișare, alungire de suliță, nu, e cu adevărat o suliță de soare ce va aduce oameni, poate cu adevărat în-nobilați acolo sus, de soarele însuși.

Neajunsul de a nu-mi fi păstrat praștia copilăriei...

Pentru că am avut. Ca fiecare copil, am avut și eu odată praștie. Mi-ar fi folosit sigur astăzi, și acest lucru îl spun celui aflat în fața mea, comandantul școlii de zbor fără motor (planorism) Arad, Viorel Cismaș...

— La ce v-ar fi folosit?

L-am „prins” foarte greu pe dumnealui; o „urmărire” de aproape trei săptămîni, timp în care interlocutorul meu se afla fie la Brașov, la Uzina de Avioane, fie în Polonia,

spre a aduce un avion remorcher nou, fie în misiune de zbor la Baia Mare... fie sus, mereu sus. Așa... trecînd pe deasupra mea, pilotînd avionul de remorcaj „Wilga“ (cu respectivul planor) ori aflat, ca instructor, în carlinga biloc tandem a vreunui „Pescăruș“ nr. ...“ (indicativul pentru fonia radio al lor). Acolo, după plexiglasurile mari, cu răpăitul curat al motorului și cuțitul cerc al elicei ușor vizibil presîndu-mă, cu mîinile pe comenzile acestui frumos (portocaliu) și excelent avion, îl vedeam trecînd peste aerogară spiralînd în urcare. Numele său este printre cele pomenite într-o lucrare privind istoricul zborului cu planorul în România și încă din anul 1965 avea al doilea diamant la insigna de aur, ca pilot planorist, cuprins într-o listă... nu prea darnică.

— Vă stau la dispoziție... dar numai foarte scurt timp, am controlul „ce-fe-i“ pe cap, tocmai sosit de la Direcție... și-mi indică discret, cu o mișcare a capului, doi inși ce, vizibil, îl așteptau. Deci, iată, tereștrii aceștia au reușit să-l aducă jos, deși nu aveau praștie !

— Tovarășe comandant Cismaș, sînteți născut aici, ați locuit mult timp în Arad — dacă scurtele răgazuri cînd nu v-ați aflat pe cîmpuri de zbor se pot aprecia „a locui“ — iar acum, din iulie 1976, cînd s-a înființat această școală, sînteți din nou „acasă“. Cît ați lipsit ?

— Patrusprezece ani.

— De cînd zburați pe planoare ?

— Din 1946.

— De cînd sînteți instructor ?

— '49.

— Comandant de Școală de zbor ?

— '72.

— Spuneți-mi, față de impresiile și bucuria zborului trăite la început (oricum... au trecut anii „logodnei“ cu zborul), ce s-a schimbat ?

— Nimic. E la fel totul. Aceeași plăcere.

— S-a adăugat ceva ?

— Da. Responsabilități de comandant, uneori neplăcute probleme administrative, ce fură timpul... prețios zborului.

— Greutăți aveți în munca dumneavoastră ?

Mă privește atent, nedumerit de banalitatea întrebării, o acceptă apoi.

— În primul rînd personalul. Instructorii de zbor. Ve-deți, cei doi instructori actuali, mi-au fost elevi cîndva... și aceasta nu chiar demult. Școlile de planorism se extind, este o înțeleaptă orientare, instructorii se formează mai greu ; e bine cînd ei sînt locali, fixați nu numai prin muncă, ci și prin viață aici.

— Cine sînt ei ?

Și iată, voi afla cine sînt și-i voi vedea alături de modernele și finele lor planeoare : Tamaș Zoltan și Benkö Eduard iar pilotul instructor motorist (împărțind manșa avionului remorcher cu Viorel Cismaș), Gheorghe Budrescu. Petrică Moga vine să se alăture trupei, fiind „temerarul ce se lansează primul“ — instructorul secției de parașutism a școlii. Toți oameni scumpi la vorbă, atenți însă la fapte. Cu munca lor. Cu tinerii ce vin aici spre a face o inegalabilă experiență a vieții... însușirea pilotajului pe planor sau saltul cu parașuta.

— În această serie, cîți elevi aveți ?

— Treizeci pentru „formare“ și zece antrenamentişti.

— Cum apreciați, sînt mulți, puțini ?

— Număr maxim pentru capacitatea de instruire, mic însă, față de solicitări, față de cel al doritorilor...

— Și atunci ?

— O selecție riguroasă. Desigur tinerii uteciști ce vin spre a zbura, fie externi, fie în tabăra organizată pe durata școlarizării, corespund cerințelor generale. Am selec-

ționat dintre ei întotdeauna pe cei ce și-au însușit o pregătire teoretică, o cunoaștere absolut clară și suficientă, la cursul organizat în acest scop.

— Planorism s-a făcut mult aici, la Arad, tovarășe Cismaș. Știți doar că Asociația aviatică C.F.R. deschide școala pe Arad în 1938, școală ce pînă se va muta la Mocrea, în 1943, are o remarcabilă activitate. Or, Mocrea, din apropierea Aradului, va deveni una dintre cele mai bune și afirmate școli de planorism din țară — ați fost unul dintre instructorii piloți ai acestei școli. Vedeți, prin acești antrenamentiști — piloți planoriști ce cu mulți ani înainte și-au obținut acolo brevetele de zbor — o continuitate? Istoric aceasta. Poate... puțin sentimental?

— Văd și o continuitate, în acest sens. Văd însă că acești oameni, unii cu părul alb acum, „știu“ încă zbura. Și chiar foarte bine. Dovadă și că au fost, cu adevărat, destinați a zbura, și a faptului că au învățat, au fost bine formați. E o satisfacție. Reală. Iată, îi citez ici pe comandantul aeroportului Vasile Munteanu, pe controlorul de trafic aerian Cornel Mariș (el însuși cîndva instructor militar de zbor pe avioane) pe Lăcățiș, Liviu Mladin, Andresz, inginerul Dan... n-am timp să vă vorbesc mai mult, mă așteaptă... (îmi face semn spre nerăbdătorii terestri), amintiți-i neapărat însă pe copii, pe elevii foarte buni ce îi am acum : Marius Honan, Mariana Giurgiu, Kasner Francisc, Dumitru Pernevan.

Amintiți-i... Foarte simplu de spus. Să scrii totul cu o „documentare“ de opt minute (răgazul comandantului Cismaș), sub nerăbdarea evidentă a unor revizori ce așteaptă, „ofensiva lor de vară“ !

— Regrețați Mocrea ?

— Da și... nu. Aradul are condiții de zbor termic bune.

— Instruirea actuală beneficiază de planoare metalice moderne, cu caracteristici de zbor ridicate, dotare de fonie

radio, remorcaj de avion... sînteți mulțumit? Este condiția ideală pentru o instruire de zbor?

— Vă mai răspund la aceasta... (semn de „imediat“ spre tovarășii revizori). Cred și afirm că cea mai modernă și eficientă metodă de instruire zbor este, în contextul actual al dezvoltării școlilor de planorism, moto-planorul. Vom fi prima școală din țară, foarte curînd, în acest an chiar, dotată cu un moto-planor de ultimă expresie constructivă, un IS-28 M2 autohton, fabricat la Brașov. Și... nu uitați, planorismul, școala de zbor dă elevilor săi nu numai deprinderea de a zbura, ci este și o formă concretă și eficientă de disciplinare liberă, de cultivare a îndrăzneții, de formare a unei gândiri rapide și sigure, a puterii de decizie. Zborul este și poezie, știți bine...

Bineînțeles. Zborul, aparatele ce spiralează acum sus pe cer, „zestrea“ tehnică modernă și prețioasă, îngrijită de pasionatul Marin Ciocoiu (fost ofițer superior tehnic de aviație), mecanicul Petre Dumitru, competentul tehnician radio Tudorică Ciobanu.

Iată, ne „alungă“ revizorii contabili, cîmpul de zbor a fost proaspăt cosit, e perie verde, iarba tăiată e fîn uscat, balotat, mirositor, vine o parte din aroma aceasta pînă aici, razant, o altă, cea multă se ridică ca niște fuioare, ca niște bine mirositoare lumînări invizibile și se duc sus, este puterea și sărutul pămîntului trimis acolo, acestei „puteri calde“ piloții de planeare îi spun „termică“, ascendentă, o simt ca o neliniște în trupul planorului și urcă cu ea tot mai sus, tot mai departe.

— Tovarășe comandant Cismaș...

— Mă iertați, plec... mai căutați-mă.

O să-l caut, absolut sigur o să-l caut. Dar voi reveni aici înarmat, voi scotoci înainte spre a-mi regăsi praștia și puritatea copilăriei...

II. PUTEREA ZILEI

Drumuri și popasuri de zi

Lemnul pădurilor
își află împlinirea

Familia de strunguri românești

Știți ce este I.A.M.M.B.A. ?

Un punct „forte“
(povestire în trei părți)

Ce poți face într-o singură zi

Oameni și haine

Fabrica de bucurii

Casa cu 3500 de copii

Hei, tramvai...!

După-amiaza la „Universitate“

Clipele vieții...

Copiii luminii

Drumuri și popasuri de zi

În plină zi, Aradul își trăiește orele ca orice alt mare oraș. Gîndindu-mă la acela care a răspuns chemării mele de a vedea Aradul în vremea dimineților, nu se cuvine să-l părăsesc nici acum cînd soarele a umplut de lumină toate curțile interioare ale orașului ; așa că pornim din nou în căutarea altor locuri unde s-au întîmplat și se întîmplă fapte de seamă.

Pornim, deci, din fața Teatrului și parcurgem largul Bulevard al Republicii. Imediat, în stînga, este locul unde s-au desfășurat aprigele lupte ale ostașilor români pentru lichidarea grupului de rezistență din localul comandamentului garnizoanei hitleriste, în vara lui 1944 (și astfel avem prilejul să cinstim memoria tuturor celor care au căzut în acea încleștare ce s-a numit al doilea război mondial, la noi, în acest oraș, pe meleagurile județului — pomenind mai întîi de cei care au făcut parte din legendarul Detașament Păuliș, ori, în sate și orașe cu numiri străine, pe pămînturile unde i-o fi purtat războiul pe arădeni).

Trecem prin fața bisericii catolice (uriasă și totuși fără „personalitate“ distinctă, dominînd doar prin cupolă) și ne pierdem în șuvoiul trecătorilor grăbiți (e forfotă la

intrarea în magazine, ori în librării, ori în atelierele croitorilor, pantofarilor, fotografilor, reparatorilor de stilouri, ochelari, ceasuri și câte altele se mai pot drege în atelierele Cooperativelor meșteșugărești) sau ne alăturăm celor mai puțin grăbiți (care se opresc la chioșcul de ziare — unde impresionează competența celor două vânzătoare, Constanța Negoiescu și Melania Szabo care pot da relații despre cuprinsul unei reviste, semnalând chiar, celor interesați, numerele de excepție — ori caută liniștea prielnică desfătării cu frumos în sălile de expoziție, ori găsesc vreme pentru degustarea unei cafele). Trecem, așadar, prin fața lungului șir de vitrine, care, dacă este început de vară, capătă un aer de sărbătoare triumfală, devenind parcă prea puține pentru multele tablouri ale absolvenților de școală, tineri ce se pregătesc să intre în viața orașului cu fruntea sus; trecătorii, mai mult sau mai puțin grăbiți, îi salută cu zîmbete de încurajare. Pe cealaltă parte a bulevardului se află clădirile ce încadrează hotelul „Astoria”. Într-una se găsește sediul ziarelor locale. Aici, la Clubul Presei, ziarele *Flacăra Roșie* și *Vörös Lobogó* organizează întâlniri cu cititorii pentru aflarea preocupărilor acestora și oglindirea lor în paginile tipărite, ori au loc ședințele de lucru ale unor cenacluri: cel al creatorilor în limba germană, ei numindu-și cenaclul „Nikolaus Schmidt”, cinstind astfel operele celui dintii poet proletar al Aradului, și cel al creatorilor în limba maghiară, „Tóth Arpád”. Tot aici se organizează expoziții ale artiștilor plastici amatori. În sălile redacțiilor, unde domnește întotdeauna atmosfera favorabilă lucrului, am ascultat de multe ori relații despre istoria presei arădene sau împărtășirile din bogata-i experiență ale redactorului-șef Crăciun Bonta, am colaborat rodnic cu C. Simion, Cătălin Ionuțaș și Emil Șimandan ori cu I. Borșan, Ion Jivan și Gh. Nicolăiță. Cum

la fel, într-un spirit de înțelegere deplină am lucrat cu omul de cultură care este Mózer István, redactor la *Vörös Lobogó* și cu prietenul Ferdinand Hayer, redactorul pentru Arad al lui *Neue Banater Zeitung*. Aici, ca și în clădirea unde se află Comitetul județean U.T.C., a fost reședința comitatului și a Tribunalului — în curtea interioară a comitatului s-a vestit deputaților comunali, la 1 mai 1848, desființarea iobăgiei. De anul nou 1865, masele populare au desfășurat o puternică manifestație în fața acestor clădiri, defilînd sub steagurile tricolore. În sala adunării generale, Goldiș, Cicio-Pop și Suciu au dat glas revendicărilor naționale și sociale ale românilor, iar în noiembrie 1918, aici au avut loc tratativele dintre reprezentanții Consiliului Național Român Central, adică aleșii de drept ai poporului și delegația guvernului maghiar.

Și mai departe, ajungem în piața Consiliului. Complexul arhitectural se lasă admirat în voie. Domină, după cum este firesc, prin personalitate, edificiul Primăriei, ridicat în stilul Renașterii târzii. O încadrează Palatul C.F.R. (aceleași stil) și clădirea Liceului sanitar (stil secesion).

În vastul hol al Primăriei, lumina se filtrează prin vitraliile care astfel prind viață. Și iată-l pe Cronos, stăpînind în mijloc, prefirînd în clepsidră orele orașului care se adună în zile, acestea rotunjind ani și ei, la rîndul lor umplînd secolele. De-o parte și de alta, culorile anotimpurilor! Și întruchiparea celor douăsprezece luni ale unui an, suavele făpturi, strălucind de frumusețe, sînt botezate în graiul poporului, cu nume — podoabă. Superbele vitralii sînt opera lui Sever Frențiu, acesta dăruindu-le din dragoste orașului său.

Așadar timpul se măsoară în clepsidra lui Cronos, cel trecut a lăsat aici îndeajunse mărturii, cel prezent nu cere justificări anume pentru curgerea lui, dovezile sînt

peste tot, vii, în plină înflorire, adică în revoluție, pregătind astfel făgaș bun pentru cel viitor.

Dar să ne aducem aminte! Mai 1885 — muncitorii timplari se adună și întocmesc un memoriu, cu o serie de revendicări; memoriul este înaintat poliției ce-și avea sediul în Primărie. Cererile lor sînt refuzate, muncitorii declară grevă. Este prima grevă organizată în Arad! Septembrie 1906 — țărani din județ își trimit reprezentanții care cer, în sala Primăriei, drepturi legitime. 1908 — în sala mică se întrunește Congresul socialiștilor români din Transilvania (muncitorii din România își trimit delegații; în fruntea lor se află I.C. Frimu. 1909 și 1910 — adunările generale ale Asociației culturale române din Arad aduc un suflu nou în mișcarea culturală. Octombrie 1918 — în fața palatului se adună mii de muncitori scandînd: „Jos războiul!“, „Vrem pîine și pace!“, „Trăiască pacea!“. Mai 17, 1919 — primirea solemnă a armatei române. Iulie 1919 — instalarea administrației românești. Anii 1926 - 1928 — consilierii aleși pe listele Blocului Muncitoresc Țărănesc (majoritatea comuniști), își rostesc cuvîntul lor curajos. Anii de criză dintre 1929 - 1933 — numeroase demonstrații ale șomerilor. Septembrie 1940 — protestul maselor populare împotriva Dictatului de la Viena. 30 noiembrie 1944 — instalarea primului primar democrat. 25 iulie 1945 — sărbătoarea triumfului Armatei a I-a, întoarsă de pe frontul antihitlerist. 30 decembrie 1947 — proclamarea Republicii!

În zilele noastre, întîiul bărbat al țării, secretarul general al partidului și Președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a fost în repetate rînduri nu doar oaspete al Primăriei și deci al Aradului, ci îndrumător și călăuzitor întru tot ce înseamnă viața noastră nouă. Cu aceste prilejuri s-a adresat locuitorilor meleagurilor arădene — români, maghiari, germani, sîrbi, arătînd că „au

luptat și muncit împreună de veacuri; au ridicat împreună construcția socialistă, vor realiza făurirea societății socialiste dezvoltate, vor făuri comunismul convinși că numai pe această cale își vor asigura bunăstarea și fericirea, a lor și a tuturor celor care trăiesc în patria noastră“ !

De câte ori mi s-a întâmplat să intru în sediul Primăriei, acest for al conducerii de partid și de stat, adus de felurite treburi, dar mai cu seamă de cele privind viața culturală, am avut un sentiment de încredere deosebită. Mă îmbărbăta un trecut grăitor în fapte, mă umpleam de frumusețea liniilor arhitecturale (și în ultima vreme de aceea a culorilor din vitralii) și cunoșteam spiritul larg, de înțelegere (și de acțiune) al unor oameni care se numesc Dorel Zăvoianu și Ștefan Ciongradi, sprijinitorii și diriguitorii unei culturi înfloritoare, prin calitatea lor de secretari, unul al Comitetului județean, celălalt al Comitetului municipal al P.C.R., ori știam capacitatea de organizare a primarului orașului, Marțian Fuciu și a vicepreședintelui Consiliului popular județean, Liviu Derban. Amintindu-mi de acele cuvinte pomenite mai înainte, și rostite de secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, de câte ori vin aici, îmi amintesc și de cele spuse de către Andrei Cervencovici, prim-secretar al Comitetului județean Arad al P.C.R., ele constituind de fapt un răspuns : „Animați de prevederile Programului partidului, de istoricele hotărâri ale celui de al XI--lea Congres al P.C.R., oamenii muncii din județul Arad, muncitori, țărani, intelectuali, în frunte cu comuniștii, sînt plenar angajați în marea epopee națională de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a țării pe noi trepte de cultură și civilizație, spre comunism“.

Din fața Primăriei ne putem îndrepta spre atâtea alte locuri vrednice de popas. Dar sîntem în miezul zilei, Aradul întreg lucrează, așa că se cuvine să-i aflăm pe acei care, prin munca lor, îi transformă numele în renume.

Lemnul pădurilor își află împlinirea

În 1880, la atelierul de pe strada Eminescu, cei 30 de muncitori ai lui Laurențiu Emanuel executau mobilier divers. După 30 de ani se vorbea despre cea mai renumită fabrică de mobilă din Imperiu! Europa ia cunoștință de măiestria muncitorilor arădeni și la diferitele expoziții strădania lor este răsplătită cu numeroase diplome și premii. Iau ființă ateliere noi, în perioada anilor 1920—1932, piața din România era complet cucerită. Firesc, cererea crescând, strădania meșterilor în lemn era și ea mai mare. Dar se plătea preț greu pentru faima cucerită și diplomele nu compensau eforturile muncitorilor — ani mulți pentru ei condițiile de muncă vor fi grele, o zi de lucru însemnând 12 ore, protecția muncii fiind inexistentă. Cît despre mijloacele mecanice avute la îndemână ce să mai vorbim!

A venit însă ziua de 30 Decembrie 1947, și muncitorii au început să speră că dorințele lor legitime se vor împlini în curînd, devenind stăpîni mijloacelor de producție, lucrînd în folosul lor, adică al întregului popor. Se impunea deci lichidarea, pe cale revoluționară, a bazei economice aparținînd mării burghezii industriale și financiare. Actul din iunie 1948, al naționalizării, a însem-

nat împlinirea acestui ideal muncitoresc. Și meșterii în lemn și-au manifestat cu înflăcărare entuziasmul față de acest act revoluționar, alături de frații lor din cele 131 de întreprinderi naționalizate. Apoi a început reutilarea cu tehnică nouă a atelierelor existente, ridicarea unor secții în care s-au introdus, treptat, cele mai moderne procese tehnologice. În 1962 a început construcția unei platforme industriale pe care s-a dezvoltat, pînă la stadiul impresionant de astăzi, Combinatul de prelucrare a lemnului. Ca să ajungi de la fostul atelier la colosul de azi, trebuie să străbați întreaga stradă Eminescu, apoi lungă albie a bulevardului central, drum care în timp nu se măsoară cu unitățile obișnuite, el însemnînd de fapt aproape un secol și mai însemnînd revoluție.

Prin cele opt secții mari cîte numără Combinatul (unde lucrează peste 7 000 de muncitori) am fost condus de un tînăr inginer, absolvent în 1970, Farkaș Attila. „Startul“ l-am luat de la cabinetul de protecția muncii (unde lucrează de un an) și ne-am îndreptat spre secția a V-a Artă („miezul de mîndrie“ al Combinatului, cum îi spune Farkaș Attila care a lucrat acolo pînă la primirea acestei noi sarcini). Trebuie spus însă că acolo, în cabinetul de protecția muncii, am asistat la o ședință de lucru; directorul adjunct tehnic, ing. Marcel Munteanu și toți șefii de secții au gîndit un plan de măsuri pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă (aceasta ca urmare a studierii rezultatelor obținute în determinările toxicologice făcute de Centrul Sanitaro Antiepidemic sau mai simplu spus „Sanepid“). Acolo unde anumite noxe „dau semne“ că ar ajunge la concentrații ce pot periclita sănătatea, trebuie acționat energic. Se gîndește după principii moderne, analizîndu-se relațiile om-mașină-mediu de muncă și se acționează în consecință. Aceasta a fost deci la început. În drum am trecut pe lîngă un tablou

cu numele și chipurile inovatorilor din Combinat : rețin că directorul Combinatului, ing. Ion Marinescu și același ing. Marcel Munteanu au inovații în domeniul mecanizării și automatizării ; apoi, Vasile Blidaru, brigadier la linia ornamentală (unică în țară !), firește de la secția Artă, cel care s-a dovedit a fi „cel mai bun tâmplar și sculptor“ din județ și a obținut un binemeritat loc II la faza interjudețeană a aceluiași concurs. Una din lucrările sale : „Alimentarea automată a liniei de executat șipei ornamentale prin dăltuire și frezare“ alături alte nume — ing. Attila Farkaș, însoțitorul meu și Igreț Mihai, 28 de ani, absolvent al școlii profesionale de profil.

Ajunși la ținta propusă am întâlnit, în cadrul secției, un atelier care justifică denumirea ei și unde domnește o atmosferă specifică locurilor de naștere a frumosului. Șeful secției, tehnicianul Ilie Noghiu („cel mai vechi în mobilă stil“, spune călăuza mea) este ocupat cu cei veniți din alte orașe ale țării ca să deprindă măiestria arădenilor (atelierul de sculptură este deci și o școală). În atelierele pentru mobila stil în serie mare se lucrează acum sufragerii în stilul renașterii spaniole. În atelierul de prototipuri și serii mici, sculele meșterilor sapă în lemnul masiv chipuri de voievozi și o scenă de bătălie care vor împodobi mobila „Bogdana“, despre care se poate spune pe scurt : stil brâncovenesc, premiul I (deci aurul !) la Köln, în 1975. Munca oamenilor de aici cere migală, este inutil să-i reținem cu mai știu eu ce întrebări (pe Eugen Fleischer, pe Maria Heinczl ori pe ceilalți), mai grăitor este ceea ce iese din mâinile lor. Și mâinile muncitorilor de la secția Artă sînt de aur, metafora nu este gratuită, dovadă o fac medaliile din acest nobil metal care vin să răsplătească talentul și mai cu seamă strădania lor.

La secția VII Olanda, muncitorii s-au specializat în stilul flamand. Nici aici nu are rost să încurcăm lumea, pe șeful secției Damian Podaru de pildă, ori pe maestrul Ștefan Varga (vechime în muncă — 26 de ani, toți în C.P.L.), rezultatele lor se pot vedea în expoziția Combinatului. Despre această expoziție îmi vorbea încă de mult Marton Bela, brigadier la linia de finisaj, bun vecin (pe care l-am căutat la locul său de muncă și găsindu-l, am constatat că nutrește aceeași dragoste vie pentru tot ce se lucrează aici).

Ca să vezi pe îndelete expoziția (și așa s-ar cuveni) îți trebuie răgaz cât pentru cercetarea lucrărilor dintr-un muzeu de artă. Primesc explicații de la tehniciana Elvira Oană (13 ani de experiență în probleme de protecția muncii), bună cunoscătoare a Combinatului (altfel nu se putea), explicații necesare pentru înțelegerea nu a frumuseții pieselor expuse (aceasta e prea evidentă), cât pentru înțelegerea amănuntelor legate de procesul de creație. Și acestea se pot însuma simplu și curat: muncă onestă, mândrie muncitorească și conștiință de comuniști !

Familia de strunguri românești

Expresia aparține inggerului Nicolae Marcea, directorul de astăzi al primei întreprinderi producătoare de strunguri din România. Dacă am avut pînă acum de atîtea ori prilejul de a vorbi despre oamenii și faptele trecutului, aici ne întîlnim cu istoria zilelor noastre, făurită prin voința și puterea oamenilor muncii. Decretul nr. 401 al Prezidiului Marii Adunări Naționale din 24 decembrie 1948 înseamnă actul de naștere al întreprinderii „Victoria“. Se contopeau 6 ateliere și fabrici naționalizate în același an: Societatea Cooperatistă Industrială „SOCOINA“, Uzina Adalbert Jantó, Întreprinderea de mașini și automobile „IMASA“, Fabrica de roți dințate Edmund Hendl, Turnătoria de fontă Arcadie Juhasz. Existau temeinice motive ca Aradul să devină prima fabrică de mașini unelte din țară: prezența unei însemnate forțe de muncă, calificată în domeniul construcțiilor de mașini (așadar tradiție, noua istorie alegînd temelii sănătoase) și respectarea principiului de repartizare judicioasă a obiectivelor industriale (așadar gîndire limpede, clarvăzătoare, urcînd în viitor, necesitate vitală pentru revoluție). La „SOCOINA“ se fabricau armături, osii-bucșe pentru căruțe și se fă-

ceau diverse reparații ; la „Jantó“ se fabricau motoare stabile de benzină cu o putere de 4-12 CP, mașini mobile de tăiat lemne și, de remarcă, pentru acea tradiție amintită, în 1939 a început fabricarea unor strunguri, întâi pentru nevoile proprii, apoi pentru vânzare (erau strunguri de performanță redusă și numărul lor n-a depășit cifra 40) ; la „IMASA“ se reparau automobilele ; la „Hendl“ se executau roți dințate pentru tramvaiele din București, Timișoara, Oradea, Sibiu, Galați și cutii de viteză pentru automobile ; la „Juhasz“ se turnau forme de fontă pentru suflarea sticlelor de lampă, tuburi pentru canalizare, mașini de călcat cu cărbune de lemn, mașini pentru prelucrarea pielii și cînepei ; la „Hönig“ se turnau clopote.

Atelierele se aflau la mare distanță între ele, posedau un utilaj învechit și sărac. Se impunea, deci, ridicarea unor noi hale. Programul de fabricație al celor șase ateliere a fost lichidat, continuându-se doar cu unele produse ce fuseseră prinse în programul primului an de economie planificată. S-a trecut, de asemenea, la fabricarea strungurilor tip S-1 — trei bucăți pînă la sfîrșitul anului 1949 ! În primăvara aceluiași an a început construirea „Victoriei“, pe un teren viran situat în imediata vecinătate a Întreprinderii de Vagoane și a celei de textile. Cînd această întreprindere a sărbătorit 25 de ani de activitate, entuziastul ei colectiv a editat o monografie ce se constituie într-o fidelă oglindă a simțămintelor oamenilor și a izbînzilor ce le-au dobîndit. „Istoria a vrut ca actul de naștere a Întreprinderii de Strunguri din Arad să fie scris cu cîteva zile înainte de sfîrșitul anului 1948, făcînd astfel ca fiecare aniversare a unității să se confunde cu ceasul marilor bilanțuri pe care oamenii muncii le fac la cumpăna dintre ani... Cei 25 de ani de existență au fost marcați de entuziasmul brigăzilor de mun-

că patriotică care a pus temelia primelor hale, au însemnat sporirea, de la an la an, a capacităților puse în funcțiune și, totodată, creșterea și formarea oamenilor chemați să stăpânească și să gospodărească această unitate“ (Inginer *Ioan Blăgăilă*). „Desigur că cele mai dragi amintiri sînt legate de primii oameni ai întreprinderii, de acei oameni minunați, a căror activitate, ce depășea de multe ori granițele eroismului de fiecare zi, este izvorul realizărilor de azi. Am fost secretar al organizației de bază în perioada anilor 1952—1956, ani grei, în care, împreună cu cei 60 de comuniști ai întreprinderii, aveam de făcut față unor probleme deosebite. Erau probleme legate în special de creșterea cadrelor, de ridicarea nivelului profesional și politico-ideologic al unor oameni proveniți din cele mai diferite medii sociale, dintre care unii vedeau pentru prima dată o mașină, o instalație“ (*Ervin Molnar*). „M-am născut odată cu acest teribil secol XX, am crescut prins în vârtejul evenimentelor sale, atît de uluitoare uneori, iar acum îmbătrînesc, depărtîndu-mă tot mai mult de neîntreruptul său mers înainte... Cu ochii minții văd «lumea prin care am trecut și lumea care e pe drum și o să vină». «Lumea prin care am trecut» înseamnă pentru mine tinerețea și maturitatea, legate de calitatea de comunist... În anul 1949 mi-a fost încredințată de către partid, misiunea de a conduce Fabrica de mașini-unelte «Victoria» Arad, mi s-a încredințat mandatul de a conduce destinele unei unități, aparținînd pentru prima dată în istorie, întregului popor. Pentru moment, numirea mea ca director m-a copleșit, m-a speriat... Alături de mine erau însă muncitorii, comuniștii conștienți de noua lor calitate de proprietari și producători ai mijloacelor de producție, împreună cu care am pornit să punem temelia noii fabrici. Au fost atunci alături de mine : inginerii Kaflikiewics Alexandru,

Müller Zoltan ; muncitorii Groza Traian, Popovici Milan, Herter Pavel, Tăbăcaru Iosif..." (rîndurile acestea au fost semnate de regretatul Ștefan Lengyel, atunci, la aniversare, pensionar). „De primii ani petrecuți în noua întreprindere mă leagă satisfacția livrării primelor roți dințate pentru mașina de rabotat roți dințate conice cu dantură tangențială, concepută de către ing. Huszágh Ludovic, iar execuția condusă de mine în colaborare cu Csajka Adalbert. Mașina era necesară industriei petroliere și pînă atunci fusese importată. Eram la început de drum..." (Pavel Herter, pensionar). „Toți salariații, de la ucenici pînă la director, ne-am angajat ca prin munca noastră voluntară să asigurăm darea în folosință a noii unități într-un termen record, marcat de o zi plină de semnificații — 1 Mai 1950... Eram prezenți de la terminarea lucrului «pînă în zori»... Aveam să retrăiesc tensiunea acelor zile în lupta cu stihiiile dezlănțuite ale naturii, care în primăvara anului 1970 amenințau să distrugă într-o clipită tot ceea ce realizasem în 20 de ani. Constructorii de strunguri au fost atunci în primele rînduri ale celor ce au oprit năvala apelor asupra municipiului Arad" (Pavel Traian Groza). „N-am făcut niciodată parte dintre cei pentru care uzina în care lucrează este doar o aglomerare, mai mult sau mai puțin ordonată de hale, cuptoare, mașini, fără suflet, fără viață. Am privit întotdeauna uzina ca pe o ființă vie... Pentru mine constituie un motiv de satisfacție faptul că «amintirile» Întreprinderii de strunguri se suprapun, pe perioada a cinci ani, peste propriile mele trăiri și amintiri... faptul de a fi făcut parte și de a fi condus detașamentul constructorilor de strunguri arădene constituie și azi un titlu cu care mă mîndresc" (Marțian Fuciu, prim-secretar al Comitetului municipal P.C.R., primarul municipiului Arad). „Un eveniment important în viața colectivului

nostru l-a constituit finalizarea, în anul 1955, a primelor strunguri de export. A fost și este o mare mândrie pentru noi ca produsele ce capătă formă în mâinile noastre să fie exportate în cinci continente ale lumii, să funcționeze azi pe toate meridianele“ (*Teodor Bălaj, lăcătuș*).

Așadar oamenii zilelor noastre știu să-și scrie singuri istoria ! Iar capitolele ei se cheamă : „Lumea prin care am trecut“, „Acei oameni minunați“, „Aveam toți un țel comun“, „La cea mai înaltă tensiune“, „Adevărata școală a muncii și vieții“, „Performanța vieții mele“, „Anii maturității“ ! Titluri semnificative, putînd fi semnate de oricare dintre constructorii de strunguri arădeni.

De la aceste declarații de inimă au mai trecut cinci ani. L-am căutat prin halele în continuă dezvoltare și modernizare pe secretarul Comitetului de partid, Vasile Jurj. Am avut o călăuză bună în persoana lui Florin Dragoș, secretarul U.T.C. pe întreprindere. Căutarea s-a dovedit anevoioasă, un secretar de partid se află „peste tot“. Dar asta e bine, adică atunci cînd ți se aduce la cunoștință că secretarul abia a plecat de la turnătorie nouă spre secția de montaj, dar nu-l prinzi, căci și de acolo abia a plecat spre unul din cele șase ateliere de proiectări, chemat fiind de treburi urgente, înseamnă că uzina are nevoie de el, că oamenii îl prețuiesc. Și a fost bine pentru mine căci astfel i-am văzut pe acei oameni la lucrul lor. Cu unii, m-am întreținut, despre alții am auzit vorbindu-se. În general nu sînt de acord cu o anumită practică „reportericească“ de „a intra în sufletul omului“ exact cînd nu se cuvine, de dragul „autenticității“, întrerupîndu-l deci din cine știe ce activitate importantă, ținîndu-l de vorbă, deși interlocutorul e vizibil stînjedit, ba mai aruncă și priviri discrete spre ceas, oricum într-o uzină lupta cu timpul e un adevăr și tu, cel venit de afară, n-ai dreptul să devii o sta-

vilă în câștigarea acestei bătălii. Și apoi eu nu sînt ceea ce se cheamă un reporter adevărat (înarmat cu „sculele“ de rigoare, gata să apăs la momentul „oportun“ pe butonul elegantului magnetofon), sînt pur și simplu un arădean intrat în inima uzinei să văd ce se petrece acolo și după aceea să povestesc celorlalți arădeni despre această uzină, sperînd că vor înțelege acest lucru de esență : ea, cu un trecut făurit de noi, cu un prezent trăit la cota performanței, cu un viitor pregătit cu temeinicie, este una din pricinile de laudă ale Aradului !

Așadar, rareori mi-am îngăduit „să-i țin de vorbă“ pe oameni. Și atunci cînd am făcut-o, a fost „din mers“, asta însemnînd că Florin Dragoș găsea timp să-mi povestească despre tineri în vreme ce rezolva și alte probleme la nivelul secțiilor, la fel petrecîndu-se lucrurile cînd, în sfîrșit, l-am găsit pe Vasile Jurj. Am „alergat“ împreună prin ateliere și mi-am notat, în minte, nume de oameni și fapte ale lor. De asemenea, discuțiile cu directorul întreprinderii, ing. Nicolae Marcea și cu directorul tehnic, inginer Ioan Blăgăilă, nu le-am purtat la „o cafea“, instalați în comode fotolii. Iar ca să pot afla unele „secrete“ ale inginerului Zoltan Lengyel am stat lîngă el și lîngă strungul cu comandă numerică, primul acordîndu-i, firese, mai multă atenție celui de al doilea decît mie. Și în drumurile mele l-am întîlnit pe Sand Sebastian, utecistul strungar care a câștigat „Freza de aur“ în 1977. Și pe un alt utecist, Gheorghe Faur, electrician, autor al „simulatorului pentru strungurile revolver automate“ (un detector, de fapt, al dereglărilor ce pot apare în funcționarea tablourilor automate). Pe Ioan Novanc, maistru la roți dințate, secretarul P.C.R. pe secție. Pe Ioan Ogneanu, lăcătuș la montaj, secretar P.C.R. pe atelier. Și pe inginera chimistă Maria Ivanca, inovatoare. Te impresionează peste tot ordinea și ținuta muncitorilor — fiecare secție are culoarea ei (adică mun-

citorii poartă uniforme diferite colorate ; secretarul Comitetului de partid îmi spune că și acesta e un mijloc de educație și se ajunge la „stimularea mîndriei de muncitor“, fiecare apărînd „culoarea“ secției).

La 11 ianuarie 1977, uzina a trăit un eveniment deosebit — vizita tovarășului Nicolae Ceaușescu ! Cel care conduce cu clarviziune revoluția tehnico-științifică românească a dat și aici indicații prețioase privind dezvoltarea și modernizarea întreprinderii. Se alocă 500 milioane lei. Se primesc sarcini deosebite — din 1980, producția se va dubla iar productivitatea muncii va crește cu mult. Directorul „Strungului“ (într-un limbaj mai simplu, dar mai la obiect, așa-i spun arădenii), declară : „avînd tradiție, avem și obligații !“ Și adaugă că trebuie să se meargă pe căi pînă acum necunoscute. S-a trecut la restrîngerea strungurilor de tip clasic și se dezvoltă „familia“ strungurilor moderne — cele cu batiu înclinat, strungurile revolver și minunatele mașini care sînt strungurile cu comenzi numerice. Le-am văzut. În fază de proiect. În fază de prototip. Apoi mai multe, îmbogățind așadar „familia“. L-am întrebat pe director dacă acest termen are uzanță tehnică, sau îl folosește ca pe o metaforă ; i-am spus că mă gîndesc la ceea ce înseamnă aceste strunguri pentru constructorii lor. Am primit ca răspuns un zîmbet, la început și, apoi : „încapă îndeajuns de multă poezie în spațiul unei uzine !“ Am răspuns, „firește“ și m-am simțit ușor stînjenit de întrebarea mea, după cum stînjenit mă simțeam trecînd printre oameni și strunguri, în haine obișnuite, „civile“, privind cum se făurește o asemenea mașină, cum se termină echiparea ei completă, cum i se face „programarea“ pentru diverse piese (pentru aceasta a fost nevoie de instruirea muncitorilor, de cîștigarea unei înalte calificări). Directorul vorbește despre „saltul calitativ“.

Mașina se trimite beneficiarului, acolo este montată, înzestrată cu echipamentul tehnic, testată, de muncitorii „Strungului“.

Am mai amintit de doi dintre oamenii ce înseamnă mult pentru uzină. E vremea să spun și cum i-am cunoscut. Pe inginerul Ioan Blăgăilă, directorul tehnic, la recepția unui nou obiectiv al „Strungului“ — fabrica de la Lipova. Se împlinea un punct din programul de dezvoltare a întreprinderii. Mai mult decât atât, îmi spunea acest inginer pe care l-am văzut și la „centru“, nu doar în orele zilei, ziua de muncă a unui constructor de strunguri cu sarcini deosebite (și cu pasiune ardentă) necunoscînd un orar cu limite precise, mai mult deci, noul obiectiv înseamnă asigurarea locului de muncă pentru 1000 de oameni. Cei din Lipova și împrejurimi. Adică desființarea unui însemnat lot de navetiști. Adică îmbogățirea numărului de muncitori proveniți din mediul rural (tineretul se va instrui la liceul industrial). Adică mutații în psihologia oamenilor locului. Apariția conștiinței de muncitor ! S-au creat secții noi la Sebiș, la Chișineu-Criș, la Ineu. Această descentralizare ajută la înfăptuirea armonioasă a vieții moderne — prin industrializare se realizează adevărata urbanizare. La dispensarul uzinei (condus de medicul Mariana Popescu) este în curs o lucrare științifică ce urmărește adaptarea noilor încadrați — primele rezultate sînt concludente : apar probleme de adaptare la cei veniți din mediul rural (impactul cu viața mai intensă a orașului, impunerea unui altfel de ritm) și în special la navetiști. Cînd tot ceea ce este legat de viața modernă se petrece „acasă“, intrarea în ritmul ce se accelerează treptat (dar fără „ruperi“) se face mai ușor, integrarea e perfectă. Este demn de menționat, cu acest prilej, faptul că dispensarul „Strungului“ are cea mai bună activitate între dispensarele de întreprindere ale municipiului !

Celălalt nume de care pomeneam are reputație în uzina. Inginerul Zoltan Lengyel de la proiectări este fiul primului director al „Strungului“. Întîiul contact cu mașinile l-a avut într-un atelier al tatălui său. În liceu a fost strălucit la matematică. Și la fizică. Laureat al olimpiadelor de matematică și fizică. De la jocul cu mașinile a trecut prin școală învățînd serios (10 și la celelalte materii !) și prin Facultatea de mecanică (ca bursier al uzinei), ajungînd la primul său loc de muncă : secția de montaj (se reînnoiau mașinile, și, desfăcîndu-le pe cele vechi, montîndu-le pe cele noi, le-a pătruns tainele, dar acum nu mai era o joacă). În 16 ani de inginerie a trecut cam prin toată uzina. De la montaj la secția prelucrări (promovat ca șef adjunct, șeful secției fiind inginerul Ioan Blăgăilă — colaborare perfectă deși cei doi începuseră să fie cunoscuți ca oameni „duri“, aceasta în sensul bun, nici unul nu era dispus să facă vreo concesie). Apoi : secția autoutilări și modernizări ; tehnologie ; din nou la montaj ; serviciul producție (inginer principal) ; șef grupă control la montaj ; șef atelier proiectare ; din nou la producție, ca șef serviciu. Acum a revenit la proiectări. Lucrează, după cum spuneam, la strungurile cu comandă numerică (premieră națională — „o apariție firească astăzi, prin izbînzile electronicii“). A fost sportiv de performanță (baschet și volei în categoria A). Am aflat asta de la un coleg al său. Nu prea are timp de povești. Strungul cel nou este supus testelor (cele mai diverse ; este supus pînă și unor încercări în climat tropical !). Este convins că „se poate cere mai mult mașinii“ și asta și face. Îl întreb cum reacționează colosul la asemenea suprasolicitări. „Mașina răspunde da sau nu !“, vine precizarea cu care nu sînt mulțumit. Sînt convins însă, văzîndu-l cum dirijează minunăția aceea de mașină, că ea va răspunde : da ! Pînă la sfîrșitul anului vor răspunde astfel 22 de mașini (6 tipuri). Nouă dintre

ele vor fi livrate unei fabrici de rulmenți grei, renunțându-se prin aceasta la cumpărarea unor strunguri din străinătate.

„Familia strungurilor românești“ crește mereu !

Știți ce este I.A.M.M.B.A.?

Un reporter curios ar avea surprize dacă ar merge cu microfonul pe stradă și ar întreba din om în om ce înseamnă I.A.M.M.B.A. În mare, da, în mare lumea știe că I.A.M.M.B.A., este o fabrică, mai știe că acolo se face „ceva pentru mobilă, parcă“, dar prea puțini știu rostul acestei întreprinderi unice în țară. Întreprinderea de Articole Metalice pentru Mobilă și Binale Arad a crescut și s-a dezvoltat împreună cu destinul câtorva sute de oameni cu a căror biografie a concrescut într-o asemenea măsură, încît este imposibil de aflat dacă întreprinderea a născut acești oameni sau acești oameni au creat întreprinderea. Întrebarea cu oul și găina, dar o ontogeneză mult mai apropiată, transformările dînd noi transformări, viața născînd viață, modificînd metal și suflet.

La 28 decembrie 1977 în incinta întreprinderii a avut loc o festivitate : un șir lung de oameni au fost sărbătoriți pentru îndeplinirea a douăzeci și cinci de ani de activitate neînteruptă în fabrică. Nu trebuie să-și imagineze nimeni că aceștia ar fi fost cu toții niște bătrîni cu plete cărunte, sprijiniți în bastoane, asemenea idilicilor pensionari ai unor filme de demult. Un șir lung de oameni care au trăit cea mai mare parte a vieții printre turnătorii, băi

de galvanizare și utilaje de tot soiul, oameni în putere care, cel puțin 28 dintre ei nici nu se gîndesc încă la odihnă, ci continuă ceea ce au început, ceea ce ei au continuat și ceea ce ei au dus la primele culmi. Și cine, ce om se poate opri dintr-o asemenea ascensiune, atunci cînd după eforturi și privațiuni a ajuns pe un pisc visat, văzînd deja în fața ochilor, departe, dar la o depărtare cu care se poate lua la întrecere, un vîrf și mai înalt? Este în firea omului să-și apere munca de o viață și să vadă cît de departe poate să ducă această muncă. Pentru că altă explicație nu există, altfel nu ne-ar putea spune niciunul dintre cei peste 2000 de lucrători care robotesc azi în întreprindere, (acum douăzeci de ani au fost doar o treime, peste zece ani vor fi încă o dată atîția); de ce au rămas aici și cînd a fost foarte greu, de ce mai rămîn astăzi cînd și-au cîștigat cu toții prestigiu și mai ales de ce își aduc și familiile să lucreze alături de ei. I.A.M.M.B.A. este o întreprindere ciudată: lumea vine, stă și nu mai pleacă niciodată. De peste 25 de ani lucrează aici Ioan Hohn, locul întîi la Festivalul național Cîntarea României pe linia creației tehnico-științifice, de vreo 30 de ani Gheorghe Negru, la început un fel de copil de trupă al I.A.M.M.B.A.-ei, calificat aici prin școală profesională, devenit prin muncă și studiu maistru și secretar al unei organizații de bază. În fiecare dimineață o DACIA 1300 încărcată cu cinci persoane aduce din casa lor din Micălaca familia Crăciun: tatăl este sculer, mama turnătoare, băiatul a moștenit meseria tatălui, fata pe cea a mamei, dar s-a căsătorit cu un electrician care nu lucrează altundeva decît, bineînțeles, tot la I.A.M.M.B.A. Și, cine știe, poate pînă la urmă DACIA 1300 se va dovedi neîncăpătoare pentru „schimbul Crăciun“ al întreprinderii I.A.M.M.B.A. ...

Dar atașamentul acesta nu este numai în secțiune, ci și în adîncime — poate mai ales în adîncime. Inginerul

Nicolae Ștefan n-a fost de la început inginer : întâi muncitor la „Strungul“, a venit la I.A.M.M.B.A. tot ca muncitor. Pe urmă a plecat la facultate, a devenit inginerul Nicolae Ștefan și s-a întors la I.A.M.M.B.A. unde a brevetat invenții legate de feronerie. Și, pe urmă, amintindu-și că frumosul nu-l continuă numai esteții, a început să gândească la desenul porților metalice de la casele oamenilor de la țară și, mai aducându-și poate aminte că a fost și el odată prunc și că n-a putut împinge greutatea metalului acelor porți, a conceput altele, la fel de frumoase, dar pe jumătate atât de grele ca primele.

La I.A.M.M.B.A. toată lumea gândește, și, principalul e că gândește foarte bine. Un proiectant — Mihai Csilag — a conceput o linie tehnologică pentru fabricarea balamalelor de dulapuri, așa-numitele „balamale-bandă“. Alte invenții își așteaptă aplicarea și, desigur, altele nașterea. Oamenii se respectă între ei după ce se cunosc îndelungat și știu cât îi poate fiecăruia pielea. Un șef de secție, Mihai Petru, este salutat cu respect de elevii liceului Miron Constantinescu, care fac aici practica în producție, de muncitorii din secții și ateliere, de ingineri. Iar el nu este inginer, nici măcar nu este bătrîn... Dar este un om care le-a dovedit celorlalți oameni că fabrica nu dă numai produse neînsuflețite.

La I.A.M.M.B.A. prejudecățile n-au viață lungă ; atunci când forța de muncă era foarte căutată, s-au „găsit“ meserii pe care să le poată îndeplini și femeile și au apărut femei care să accepte aceste meserii.

Dar I.A.M.M.B.A. nu este un rai. Mai este multă căldură, mai este și zgomot, mai sînt poveri de ridicat cu mîna. Mai sînt și probleme personale. E greu să stai de vorbă cu directorul sau cu secretarul de partid fără să fii întrerupt de cineva care trebuie să primească locuință sau de cineva care trebuie să fie mutat în alt schimb pentru

că fetița vine de la școală și n-are cine să-i dea de mâncare. Și dacă trebuie...

Concepută inițial pentru o producție în valoare de 150 000 000 lei anual și realizând azi 330 000 000 pe aceleași spații, noua fabrică nu se mai aseamănă cu întreprinderea veche, acționată pînă în 1945 de un motor Diessel cu curele mari cît hala. Singura întreprindere de profil din țară are utilaje cu program numeric, capabile să scoată 800 de piese pe minut, are 90% personal calificat și în curînd cea mai mare galvanizare din țară. Iar întreprinderea veche... Dar de ce veche? De la nașterea fabricii de feronerie din Arad și pînă astăzi n-au trecut decît 54 de ani, adică vîrsta unui om în putere, vîrsta multor angajați ai întreprinderii de azi, vîrsta maturității și a marilor împliniri.

Un punct „forte“ (povestire în trei părți)

1. „Domnul“... aparent foarte conservator la înfățișare

Dacă treci podul (dantelat în fier nituit) peste Mureș, spre Aradul nou, și cobori imediat spre dreapta, ocolind ciudata clădire străjer ce odată lua vamă târgoveților, îți poți opri pasul și privind spre oraș, exact în față fiind, să-i spui logodnicei :

— Privește dragă, ce interesantă înfățișare are domnul acela vîrstnic, de dincolo !

Și fata se va uita. Și nu va vedea nici un domn cu înfățișare ciudată. Se va mira și îți va cere explicații. Și vei fi astfel nevoit să-i spui că în înfățișarea orașelor, a caselor și a oamenilor întotdeauna a fost (și este, desigur) ceva comun, luat timpului în care au apărut sau au trăit, dovedindu-l astfel, înfățișîndu-l. Poți ușor vedea, privind înfățișarea zidăriei „de epocă“ a Fabricii de zahăr (Întreprinderea pentru industrializarea sfeclei de zahăr) aflată în fața ta, poate într-un fel de ceață, hainele, ținuta oamenilor de atunci, rămași într-un alt secol, mersul lor să-l vezi, să le auzi chiar glasurile. Această înșelătoare aparență fizică a zidurilor te duce cu gândul și amintirea departe, spre început :

Anul 1875. Apele largi, malurile joase, și tăbăcăria ce funcționează aici deversându-și scursorile grele în rîu, pînă în 1898. Incinta este preluată de o societate ce lansează o fabrică de celuloză și hîrtie din paie, poate prosperă, de vreme ce rezistă pînă în 1924, cînd terenul și clădirile vor fi cumpărate (dat fiind apa la îndemînă și cîmpiile fertile din jurul orașului) de Societatea „Fabrica de Zahăr — Chitila“ (recentă și unică), spre a monta o unitate sucursală, o fabrică de zahăr. Aceasta va fi terminată în august 1926, echipată cu utilaj cehoslovac pentru o capacitate de 650 tone sfeclă prelucrată în 24 ore. Pînă în 1944 muncitorii ei vor fi cei mai mizer plătiți în industria Aradului, înghesuindu-se în dormitoare strîmte, cu paturi suprapuse, fără asistentă medicală sau alte facilități. Achiziționarea unui utilaj neomogen (dar „ieftin“) va crea neajunsuri iar completările și „îmbunătățirile“ ulterioare, din 1928 și 1938, vor păstra păienjenişul curelelor de transmisie periculoase, vor aduce profit patronilor dar vor menține, pînă în 1948, „reputația“ unui loc de muncă de neinvidiat.

Și iată, ziua de 11 iunie a acelui an vine ca o izbăvire și o promisiune așteptată, mătură vechile ștampile, funcții și conturi, titluri de proprietate, e un vînt ce suieră prin dormitoarele mizere albind așternuturile, smulge firma de la poartă, oprește, pentru o clipă, respirația mașinilor, iuțind-o pe cea a oamenilor. Pare atît de simplu (rapid, incredibil unora ?) cum fabrica devine a lor, cu adevărat a lor. Acest „simplu...“ !

Privești de pe malul — unde te aflii cu logodnica — și ți se pare că în cețoasa depărtare de dincolo se întîmplă ceva, spui : „... dragă, stai, stai puțin... se întîmplă ceva nemaipomenit acolo !“ „Unde ?“ (te va întreba). „Acolo, în Istorie...“.

Și vezi cum imediat se consolidează malul acela, cum se refac 5 kilometri de linie ferată, cum apare o crescătorie de bovine, anexă (1500 capete), cum crește capacitatea de prelucrare la 1000 tone/24 ore, asisti între 1952—54 (fără a fi întrerupte campaniile de producție) la reconstrucția fabricii ce se dotează cu utilaj autohton, competitiv cu cel de aiurea.. Nu este important să-l numim, ci să amintim că dispar complet curelele, trecându-se la antrenare individuală electrică și că, deja de ani de zile avem dormitoare curate, omenești, cantină, bucătării, instalații sanitare și cabinet medical, că vor apare și bibliotecă, sala de vizionare, o bază sportivă cu teren de fotbal, vestiare, popicărie, pistă de atletism... Această unitate industrială devine fruntașă pe ramură în industria alimentară în anul 1956, din nou în campania 1977—78, față de marile unități moderne, similare, și știind că, pe noua platformă industrială a Aradului, „fiica“ ei va putea fi admirată curînd, ușor poți accepta, de pe malul celălalt, înfățișarea înșelătoare și „de epocă“ ce ți se arată... parcă ai privi un om, să spunem zîmbind, un „domn“... aparent foarte conservator la înfățișare.

2. Procesul de integrare...

Stau de vorbă cu directorul Micluța.

— De la sfecla, adesea cu pămînt, pînă la cristalul limpede de zahăr e un drum lung (se poate rezuma : sfeclă-abur-var-muncă), dar același. Și totuși, ce este nou?

— Înainte de toate, chiar sfecla. Soiul ei. S-a generalizat în ultimii doi ani „Monogermul“ românesc, ce exclude răritul, permițînd intensă mecanizare a culturii.

— Cînd „demarați“ în campania de prelucrare?

— Odată cu maturitatea sfeclei, optimă la începutul

lui septembrie. Spre a evita depozitarea (ce degradează) și a introduce sfecla direct în fluxul de producție, cu un real câștig, începem la 15 august... ca economist și tehnolog lupt împotriva pierderilor, reușind astfel să „scot“ cele 12 kilograme zahăr însăcuit la 100 kilograme sfeclă. E un parametru la nivel de producție mondial.

— Cum a reușit Aradul să se situeze de două ori (iată, recent) fruntaș pe ramură, în ce constă performanța, cum s-a ajuns la ea?

— Am pornit de la hotărîrea de a lăsa pe suprafețele de cultivare pămîntul, de a nu decoperta solul odată cu scoaterea și transportul sfecelei. Aici trebuie, înainte de altele, să vă vorbesc despre ceea ce noi numim „integrare...“ am susținut acest punct de vedere chiar în teza mea... adică, simplu, front comun, lupta comună a cultivatorului și a producătorului industrial spre a obține cît mai bun și mult. Ducem o luptă — pe care noi am propus-o (și avem excelente rezultate deja) — de a antrena producătorul la calitate pentru produsul divrat nouă, materia primă a sfecelei. Și, reversul : ajutorarea acestui cultivator punînd la dispoziția lui utilaj adecvat.

Înainte însă ne-am rezolvat niște probleme „interne“, legate de faza primară a procesului productiv. Rezolvare ce a sporit considerabil productivitatea, dar, a abolit, rețineți, o muncă manuală, grea. Este vorba de manevrarea sfecelei, descărcarea, spălarea și introducerea ei în fluxul tehnologic... Am conceput un „basculator“ de descărcare, o instalație de descărcare hidraulică (și spălarea) cu „opritoare“ de piatră și de paie... ceea ce făceau cu efort 100 de oameni, astăzi o fac doar 6. Curată, sfecla ajunge astfel, mecanic, prin elevator, în fluxul de prelucrare, la tăiere. Apoi, am conceput și am construit,

prin auto-dotare (și aceasta), un basculator mobil, care funcționează în bazele noastre de recepție.

— Și cine a realizat... ?

—... Oarecum jenant de spus (înțelegeți-mă), l-am imaginat eu, dar fără ajutorul șefului organizării producției și al mecanicului nostru șef (Constantin Gavril și Constantin Pleșa) și fără pricepuții noștri meșteri... nu devenea realitate. Neapărat menționați. Acum elaborăm (fază de finalizare) un agregat cu destinația de a extrage, de a scoate sfecla din sol.

— Autonom ?

— Cuplat la priza de putere a unui tractor, extrăgând din mers, în paralel cu un mijloc de transport. Toate acestea sînt aspecte ale acelei conlucrări între cultivator și prelucrătorul industrial. O doresc și o sper înfăptuită nu numai în părțile Aradului.

Vorbește foarte „blînd“ acest om puternic, venit de undeva din Țara Moșilor, dar cu o pasiune tulburătoare.

— Deși teoretic nu aveți capacitatea corespunzătoare, vă depășiți anual producția cu 10-12%. Cum reușiți ?

— Nu avem opriri. În perioada de „remont“ (revizie și reparație) se readuce întregul utilaj la stare și parametri tehnici ireproșabili.

— De unde provin „specialiștii“ dumneavoastră ?

— S-a insistat și pentru aceasta. Liceul agricol din Timișoara a introdus o clasă ce pregătește „operatori zahăr“ — aceasta este denumirea. Dar vrem o astfel de clasă în programul liceului agricol din Arad, am avea aici toate condițiile spre a-i forma...

Iată deci problema... integrarea producției sfeclei de zahăr cu industrializarea ei. Și, să ajungem la indicatorul „zahăr per hectar“ și nu „sfeclă per hectar“ (actual). Categoriic, este un mod nou de a gândi și o preocupare, un

efort ce onorează cu prisosință colectivul acestei unități industriale. Voi mai întreba ceva.

— Tovarășe director Micluța, haideți să facem un mic calcul. Eu nu vă întreb cifre, procente... sînt mult prea interesante cele ce mi-ați expus. Dar știind care este producția anuală, consumul pe cap de locuitor (foarte ridicat azi) zahăr, haideți să calculăm pentru cîți oameni, consumatori, cei 500 (număr de angajați mediu aici) lucrători produc prețiosul produs cristalin și dulce ?

Și minicalculatorul scoate, fără a greși desigur, o cifră. Un număr. Mulți oameni deci... un milion de oameni. Și... cred că nu mai trebuie să adaug nimic.

3. Dialog lîngă „fierbător“

Dar cum ajungi la „fierbător“ ? Simplu, dacă ești însoțit. Fierbătoarele fiind situate (și ca loc, și ca element de flux tehnologic) undeva „spre capăt“, vrînd nevrînd parcurgi totul și înveți cum se face zahărul. Presant, pretutindeni, mirosul specific al sfeclei... sacrificate în trecuta campanie. Înțeleg, fabrica miroase ca un trup viu. Pentru că este trup viu procesul complicat biochimic de extracție și formare a zahărului. Deci sutele de metri liniari și pe verticală ce, prin agregatele respective, asigură : spălare, tăiere, difuzie (moment cheie.. mai sînt vreo 700 compuși în afara zahărului, conținuți — feluriți acizi organici și anorganici, albumine, etc.), am uitat cîntarul automat în flux, trepte de purificare, defecare (zona suverană a clorurii de var... avem și o fabrică de var pe-aici), filtre prese (Kroog), pompe, filtre, pompe... eliminări și separări dar să nu ne pierdem cu firea, să mergem mai departe... de la lichid (siropul brut) spre solid (cristalul așteptat), de la impur spre pur. Ast-

fel ajungem la aparatele vacuum, la „fierbătoare“... după ele urmează refrigerarea și centrifugarea, ZAHĂRUL, însăcuirea. Dar nu chiar atât de simplu, vă scutesc de melasă, siropurile alb și verde (bogat, sărac)... în fața fierbătoarelor întîlnesc un... fierbător (termenul e același și pentru aparat și pentru om), un „operator zahăr“, magicianul cristalizării...

— De cînd „faceți“ zahăr ?

... E un om înalt și uscățiv, ridat, poartă o salopetă albastră, pătată (ca și mîna în care ține o cheie) cu „un-sori“ de mașinărie... Se numește Antoniu Cintoi și cum-pătarea privirii și vorbei sale îmi „corectează“ întrebarea :

— De treizeci de ani. Dar nu eu, toți fac zahărul, chiar și cel ce descarcă sfecla...

Și aflu astfel cum, cîndva, prin 1947, a venit din comuna Pesac „la oraș“, să se angajeze ca muncitor sezonier la această fabrică unde socrul său era fierbător de zahăr. A învățat meseria de la generația vechilor fierbători care, la rîndul lor, au „furat-o“ (metoda timpului !) de la meșterii slovaci, „veniți cu pașaport“ să instaleze fabrica. Timpul a trecut, oamenii și faptele lor, și viața lor s-a schimbat, pămîntul a rodit mereu și rodește trebuitoria sfeclă de zahăr, a ajuns, iată, și el meșter vîrstnic, a făcut mereu zahăr și a învățat pe alții, mai tineri, să-l facă. A muncit bine și această muncă s-a adunat ca pe un taler de balanță tot mai îngreunat... aprecierea și stima celor din jurul său strălucesc în talerul celălalt.

—...Nu, secrete nu sînt, cum spuneam. După școală trebuie însă practică. Obişnuința cu aparatele, cu fierbătoarele. Să le simți, să simți măsura și timpul... fiecare cazan își are felul său... vedeți, unul poate avea o încălzire mai mică, altul mai mare. Apoi sînt metode de

lucru, de cristalizare diferite (Îmi arată cu mîna)... te tot uiți prin aceste ferestruici și supraveghezi...

— Ca un oțelar ?

— Așa.

— Și... fabrica nouă, o veți „apuca“ doar, va fi grea montarea ?

— Nu montarea e grea. Pornirea și personalul tehnologic, aici e problema la o fabrică nouă. Dar la noi o să meargă bine, avem un colectiv bun, foarte priceput. Și oamenii fac totul...

Oamenii fac totul... cît de simple și adînci cuvinte ! Iată, chiar și acum, aproape că nu vezi pe nimeni... este o falsă inactivitate acest „remont“, oamenii sînt însă undeva, se aud zgomote de unelte deși ei nu se văd, se află în trupul cazanelor, al mașinilor, făcînd totul pentru ca în apropiata campanie zahărul să cristalizeze frumos și alb ca o nemaivăzută zăpadă a bucuriei.

Ce poți face într-o singură zi

*De mii de ani, același Mureș
Alunecă peste pământ la noi,
Spre Tisa și pe Dunăre în Mare.
Dar ploaia ni-l aduce înapoi.*

Ce poți să faci într-o singură zi? Într-o zi ca oricare. Pleci de acasă după ce soarele de iunie și-a făcut nazele roșii, apoi galbene, intrându-ți în casă cu un salut sfânt de „bună dimineața!” Prospețimea din aer, pe față, ca o pînză de prosop curat, țărănesc.

Poți întîlni, pe strada Lacului, un camion plin cu colivii de porumbei în toate felurile de pe pământ; ba albi, ba pestriți, ba gușați, ba gulerăți. O bucurie neașteptată te cuprinde, înveselindu-te pentru întreaga zi.

O iei pe jos, pe bulevardul Republicii, treci prin fața clădirii Consiliului popular; întîlnești bărbați grăbiți, copii cu ghiozdane, bătrîni cu sacoșe și mai ales femei în rochii ușoare, parcă plutind sub aripi invizibile. De la Teatrul de Stat mai faci cîțiva pași, apoi o iei la stînga, pe lîngă vechiul teatru unde a poposit și Eminescu, pe strada Gheorghe Lazăr. Poți să te întorci, dacă mai este vreme, pe lîngă Palatul Cultural, amintindu-ți măiestrițele sale vitralii sau vreo frîntură de concert ascultat sub bagheta lui Eliodor Rău. Pașii te poartă pe malul Mureșului, în stînga se lungește și se lățește riul, în dreapta se ridică modernul Hotel Parc. De pe faleză poți admira frontispiciul liceului „Ioan Slavici” ca la vechi academie

Și așa ajungi la „Preparandia“ lui Țichindeal, unde, cîteva ore, „gura de aur“ a profesorilor pomenește despre cei așezați pe acest pămînt, neclintiți, răbdători, din vremea cetății Ziridava și chiar mai dinainte și pînă în ziua de azi. Viitorii dascăli știu și sînt mîndri că Unirea cu țara s-a pregătit la Arad ; vor spune acest lucru și elevilor elevilor lor.

De prînz te poți întoarce acasă ; și apoi, mai în grabă, cu tramvaiul, trecînd prin noul cartier „Aurel Vlaicu“, poți să faci o vizită la *Fabrica de confecții*. Cred că oricărei femei i-ar face plăcere să se oprească aici. În studenție, cele mai frumoase fuste le găseam la magazinul „Cocor“ ; erau făcute la Arad.

În 1959, cînd a fost înființată *Fabrica de confecții*, aceasta avea vreo 600 de lucrători, azi numără 2 500, dintre care 83% femei. Se produc aici serii scurte de articole (toată gama de îmbrăcăminte feminină), în foarte multe variante. Numai în 1977 au fost create peste 1 300 modele noi, din care mai mult de 500 sînt în fabricație ; iar în primele cinci luni ale acestui an, s-au realizat 591 modele noi, pentru cîteva dintre ele obținîndu-se diploma de onoare la TIBCO.

O parte din producție se exportă ; mai ales în S.U.A. (costume pentru femei și jachete) și în U.R.S.S. (fuste și paltoane) ; apoi în Franța, Belgia, Italia, Cehoslovacia etc.

Pentru cei care se angajează, mă lămurește directorul fabricii, Pelău Traian, în cele cinci secții (trei de producție, o secție croit și una de finisaj central) se țin cursuri de calificare la locul de muncă, organizîndu-se în acest sens un atelier special cu toate utilajele existente în întreprindere ; de asemenea, cursuri de specializare, după program, pentru ca muncitorii să poată învăța mai multe faze de lucru.

Organizarea atelierului de confecții grele pentru femei prin zonare (zona de pregătire a detaliilor și cea de asamblare) a permis creșterea produselor fizice la unele sortimente cu aproape 30%.

Produsele *Fabricii de confecții* din Arad sînt foarte apreciate ; niciodată nu a fost vreo reclamație la export.

Marioara Vișlan, secretara comitetului de partid, mi-a vorbit mai ales despre femei „care lucrează cu pasiune și dăruire“ ; despre tineri, în majoritate uteciști, pentru care se construiește acum un bloc de garsoniere în apropierea fabricii ; despre corul care a obținut locul III pe județ la „Cîntarea României“ ; și mai ales despre cei mai buni dintre cei mai buni : Eufrosina Știr (șefa atelierului 3), Dumitru Cordoș (șef atelier 1), Maria Ardelean, Nagy Ileana, Elek Tavivta, Beke Ileana...

O altă femeie destoinică, Margareta Oprea, creatoare la îmbrăcămintea ușoară, m-a însoțit în sala de expoziție, unde am admirat mai ales cîteva rochii din stofă subțire și moale, de o eleganță neașteptată. O metodă înrădăcinată aici este cea a testării în vederea contractărilor ; sînt invitați vînzători, merceologi, reprezentante ale comisiei de femei din municipiu, tineri, în fața cărora se prezintă noile modele, iar apoi se apreciază. „E o măsură foarte bună ; în felul ăsta pot îndrăzni mai mult“, spune Margareta Oprea.

De fapt, majoritatea modelelor sînt pentru tineret, de asta au atîta căutare, mai ales în orașele studentești. La contractări, în acest an, au fost selectate 190 modele din cele 234 prezentate, pe semestrul al doilea.

O linie elegantă, tinerească aveau și jachetele create de Ianoulescu Iosif ; am văzut cum erau călcate, așezate pe umerase și aliniate, gata pentru a fi trimise în S.U.A.

Ieșind de la *Fabrica de confecții*, las în dreapta vestita piață de vechituri și mă întorc în oraș. Mă opresc în pia-

ța „Mihai Viteazul“ (piețele în Arad sînt îndestulate); în loc să-mi cumpăr din toate bunătățile pămîntului, nimeresc la *Tîrgul de vară '78*, deschis de cîteva zile. Mobilă, încălțăminte, tricotaje, artizanat, confecții... Dintre toate, mai frumoase sînt rochiile de vară combinate pe baza mai multor imprimeuri oferite de Întreprinderea textilă Arad. Danteluțe, volane, cloșuri... Manechinele se rotesc zîmbitoare, furînd ochii privitorilor.

Îmi aduc aminte că televizorul meu, cumpărat de abia cîteva luni, este la reparat, pe strada Eminescu 8. Mă grăbesc să ajung. Stau de vorbă cu secretarul adjunct de partid, Viorel Hărduț, de prin părțile Sebișului, și cu ajutorul responsabil Emeric Ianovitz.

Aproape toți cei douăzeci de tehnicieni de aci au fost la cursuri de reciclare la București sau Timișoara, pentru a se iniția în repararea noilor tipuri de televizoare cu circuite integrate. Cel mai priceput dintre toți este Ioan Antal, moț din Brusturii lui Ion Niță Nicodin; priceput și la vorbă, nici nu te aștepti cîte îți spune. Și în acest timp, mîinile lui potrivesc firele cu blîndețea delicată cu care ar împleti codițele fetițelor sale gemene.

Între timp a venit și seara; e un amurg capricios de vară-primăvară. Picură și îți aduci aminte că nu ai umbrelă. Apuci totuși drumul pe jos, ca într-o plimbare în care uiți de tine. Te întîlnești cu oameni cunoscuți, stai de vorbă; iarba din micul parc al școlii generale de pe strada Dobrogeanu Gherea unduiește ușor, ca într-un vis. Nici nu știi că ai și ajuns acasă; pui apă proaspătă de flori, mai răsfoiești o carte... Seara e plină de răcoare.

Oameni și haine

Și, înainte de închiderea magazinelor, privind o clipă la lucrurile care stîrnesc atît de mult curiozitatea femeilor, aiei atît de punctuale, fervente, nelipsite, competente, minunate și uneori nemulțumite vizitatoare ale noutăților, aruncînd o privire asupra fustelor, rochiilor, pardesiilor, paltoanelor și a atîtor altor „nimicuri“ a căror importanță deosebită un bărbat abia o vede, nu putem să nu găsim produsele *Fabricii de confecții* din Arad.

Constituindu-se din rîndurile meșteșugarilor locali, întreprinderea s-a transformat mereu de-a lungul anilor, păstrînd o veche tradiție, modificînd linii tehnologice și oameni, dar păstrînd respectul pentru meserie, în cît există azi un ceva nou și totuși inconfundabil în perimetrul acestui loc.

La vremea constituirii la *Fabrica de confecții* lucra un mare număr de meseriași, dar peste puțin timp au început să apară și muncitorii industriali, primii absolvenți ai școlii profesionale. Colectivul se completa din mers, fabrica devenea tot mai mare, se adăugau noi clădiri, se supraetajau altele. Luau ființă noi ateliere. La început s-a lucrat pînă la 60% manual, azi acest procedeu mai

există doar în vreo patru la sută din operații. Apoi s-a trecut la specializarea muncitorilor, la o organizare a muncii, la linii tehnologice care acoperă zone de lucru, s-au transformat halele de producție lărgindu-se spațiile, asigurându-se aer condiționat, o încălzire și o iluminare rațională, dotându-se vestiarele, instalațiile sanitare.

Iar între toate aceste clădiri au început să apară drumuri de acces, trotuare și spații verzi...

Între timp se caută noi mijloace pentru îmbunătățirea muncii, făcându-se pe de o parte eforturi pentru ca fabrica să devină tot mai modernă, dar și pentru ca oamenii să poată lucra cu cât mai puține griji, venindu-li-se în întâmpinarea problemelor personale. Și astfel s-au construit și amenajat nu numai hale, dar și o creșă și o grădiniță pentru copiii celor ce muncesc aici, încât mulțimea acestor femei, dintre care foarte multe tinere, dintre care foarte multe mame, pot să se concentreze liniștite asupra muncii lor, știind că acum copiii le sînt bine îngrijiți; așadar s-au amenajat nu numai mașini, dar și un punct alimentar cu produse de bază și semipreparate, unde aceleași femei se pot aproviziona cu ușurință, atunci cînd, ieșind din schimb, nu mai sînt muncitoare ci devin gospodine; și tot în același spirit al omeniei și înțelegerii s-a creat o secție specială în care orarul este adaptat după mijloacele de transport cu care sosesc muncitoarele, pentru că în secția aceasta lucrează navetistele.

Și, fiind întâmpinate cu înțelegere, muncitoarele răspund cu aceeași înțelegere la chemările întreprinderii, fiind gata, de exemplu, să meargă după schimb să lucreze cîteva ore la șantierele de locuințe ale orașului, indiferent dacă în acele blocuri vor locui sau nu și muncitori de la *Fabrica de confecții*.

O atmosferă de calm este cea care te întâmpină și care se face simțită chiar și în mijlocul orelor de cea mai intensă producție. S-a întâmplat ca beneficiarul extern să solicite termene atât de strânse încât cei în cauză au spus „Imposibil!”, dar muncitoarele au dovedit că mașinile pot lucra mai repede și mâinile mai precis decât și-ar fi putut imagina chiar și acești beneficiari care vin în continuare și lucrează cu fabrica din Arad de mulți, mulți ani. Halele au fost înzestrate cu utilaje moderne. Iar acestea, grație unor oameni inimoși, se înmulțesc mereu, contribuția de inteligență avînd loc la toate nivelele, de la directorul inovator la maestrul și muncitorul inovator. De pildă, un tehnician, Nicolae Bogătean, se poate mîndri cu o mulțime de certificate de invenție, începînd cu masa de călcat pentru confecții ușoare, încălzită cu aburi și totodată cu absorbție cu vacuum, (utilaj care înlocuiește produse similare din import și care, după ce a fost concepută aici, a fost preluată și de alte fabrici din țară), pînă la cele mai recente : o pernă de călcat detașabilă, acționată tot cu aburi și dotată cu absorbție cu vacuum, o masă cu dispozitive multifuncționale pentru executat cordoane și fente la rochii, pardesii sau impermeabile, dispozitive pentru cusut nasturi cu toartă, cu contranasture, cu picioruș. Lucruri la care cei ce admiră produsele fabricii desigur că nu se gîndesc, dar care înseamnă mult. De pildă, faptul că nu se mai lucrează cu fierul de călcat electric ci cu cel cu aburi oferă, printre altele : finisaj superior, productivitate mult sporită, deci scăderea prețului de cost, ușurarea muncii fizice și evitarea pericolului de accidentare. Și mai înseamnă lupta cu rutina și mai înseamnă performanțe ce nu se cunosc de cei mulți, pentru că, de pildă, prea puțină lume știe că la *Confecția* nu se mai coase nici un

nasture manual, mici recorduri mari care nu se etalează în sine, ci în produsele în care sînt integrate.

Fabrica începe să fie și ea mai cunoscută, nu numai produsele ei, reporterii vin tot mai des.

S-au scris reportaje despre oameni care lucrează de mult aici și despre cei mai tineri, mai există alții despre care desigur se vor interesa reporterii, muncitori cu experiență ca Emil Savu, Ioan Faur, Rozalia și Ioan Krasilov, creatorul de modele Ioan Pollak. Unii lucrează de multă vreme împreună, la atelierul trei cei mai mulți se află de aproape douăzeci de ani. Pe lângă muncitoarele de bază ca Ana Petrică sau Ana Matea, lucrează și tineri, membri ai unor familii noi, înjghebate din mijlocul atelierului : Eva și Viorel Todor, Mariana și Ioan Leuca, Mariana și Teodor Suciuc au lucrat aici, s-au cunoscut aici, s-au căsătorit și continuă să lucreze tot aici. Este lesne de înțeles atașamentul pe care-l poartă asemenea oameni *Fabricii de confecții*, un loc în care oamenii fac haine și hainele fac oameni, dar totul la profund alte valențe ca cele din vechiul dicton de odinioară...

Fabrica de bucurii

Viața copiilor se petrece în nesfârșită mirare. Dar mai nesfârșit decât mirarea este jocul lor, manifestare precoce a viitorului lor imbold permanent către muncă. Începutul muncii e jocul, finalitatea muncii este creația. Copiii Aradului se joacă, muncesc și creează.

În Arad, pe strada Dimitrov, colț cu Mihai Eminescu, se înalță clădirea întreprinderii către care se îndreaptă ochii tuturor copiilor țării. Numele ei este *Arădeanca*. În halele ei nu se produc nici strunguri și nici vagoane. Valțurile ei de frământat nu fabrică pâine, în atelierele ei de croitorie nu-ți poți comanda nici o haină. Oameni ai acestei întreprinderi ciudate modelează gipsul și lutul, mînuiesc cu mare dexteritate penelul, dar aici nici vorbă de vreun atelier al Uniunii Artiștilor Plastici.

Atunci, ce este *Arădeanca* și cu ce se ocupă ea?

Ce se produce, totuși, aici?

O întreprindere serioasă unde se produc lucruri de neprețuit, cum sînt, de exemplu, păpușile. Aici se nasc acele obiecte fermecate numite mingi și acei prieteni ai noștri ai tuturor, numiți Donald și Woody și Pluto. Aici,

primăvara sau toamna, iarna sau vara, în toiul nopții sau în mijlocul zilei, cineva muncește pentru fericirea copiilor noștri.

Cel ce mi-a făcut cunoștință cu *Arădeanca* se numește David Acoș și este inginer chimist de douăzeci și doi de ani.

„Dacă pînă în anul 1960 confecționam păpușile din textile și din mucava — îmi spune el — începînd cu acel an am pornit la aplicarea unor tehnologii noi, avînd drept materie primă principală masele plastice, adică P.V.C.-ul plastifiat și polietilena. Întreprinderea a luat ființă dintr-o secție a cooperativei meșteșugărești «Ecatarina Varga»“.

Am vrut să știu cum se fabrică o păpușă. Pentru experiența mea de viață am vrut să știu acest lucru ieșit din comun. Cu ochii mei și cu mintea mea și pentru chipul mirat al copilului meu am vrut să văd cum se naște o păpușă. Și iată ce am văzut.

La început un praf. Din praful acela care, aflu acolo, în primul atelier în care-am intrat, nu e altceva decît gaz metan convertit de chimiști în masă plastică, se prepară în niște cazane mari un fel de aluat de culoarea pielii. Odată gata, „aluatul“ pleacă de aici spre alte ateliere cu nume ciudate și de neînțeles : injecție-suflare, gelifiere... Aici e cald, sufocant de cald. Bărbați și femei cu halate și șorțuri de piele aruncă în niște cupatoare încinse sfere rotitoare de cupru înnegrit și pătat. Mai încolo, mașini complicate, cu clești și brațe mecanice, suflă și taie mîini și picioare. E vis ? E coșmar ? Peste tot, îngrămădite în coșuri de plastic, zeci, sute de capete ieșite din sferele încinse, trunchiuri și membre.

Trecem apoi mai departe, fugăriți ca de un vînt neprielnic, și ni se înfățișează alte imagini ale altor lucrări. Mașini de cusut nemaivăzute încastrează în ritm îndrăcit păr mătășos în golașele capete. Din atelier în atelier, spre nașterea atît așteptată, păpușile, mici statuete grecești cu orbitele goale, își cîștigă vederea și glasul, mai apoi pictori femeii colorează obrajii și ochii și gura.

Acum e ușor de privit și de înțeles. E chiar o păpușă adevărată, cu numele ei bineștiut dinainte, dar încă neîmbrăcată.

Alte mîini. la alte mașini de cusut, ca într-un obișnuit atelier de confecții pentru femeii, croiesc și montează viitoarea îmbrăcăminte a păpușii : rochii, salopete albastre, fuste și bluze după moda sezonului. Am luat una în mîină, am privit-o cu multă atenție, poate cu prea multă atenție pentru că, în locul ei am văzut acolo, în Podișul Transilvaniei, fetița unui sondor legănînd-o.

Florica Man este croitoreasă la atelierul de creație și lucrează la *Arădeanca* tot din anul 1960. Pentru creatoarea Florica Man, faptul că la Arad a luat ființă o fabrică de păpuși nu este o întîmplare. Părerea dînsei este că arădaniii iubesc atît de mult copiii, încît au dorit să le ofere un cadou de neegalat — o fabrică de păpuși unică în țară.

Deschizînd o ușă, cu gesturi firești, așa cum facem de nenumărate ori într-o zi, m-a transferat, ca printr-un miracol, în lumea pierdută a copilăriei mele. Atîta a făcut. A deschis o ușă. Pe ușa aceea scria Muzeu. Și înăuntru am regăsit darurile și împlinirile de odinioară : jucăriile. Păpușile și mingile. Insignele și cățelușii de cauciuc. Dar mai ales păpușile. Acolo am văzut-o pe Nicoleta, premiantă de 11 ani fără întrerupere, pe Liliana care s-a întors din Anglia biruitoare, pe Mărioara, Zo-

rica, Mariana, Manuela. Florica Man le știe pe toate și le iubește în egală măsură.

Imaginația creatoare a fabricii de păpuși din Arad o reprezintă atelierele sale de creație.

Acolo am aflat că, la începutul începutului, păpușile sînt doar niște idei neprecise, o părere, un gând nebulos despre ceva ce ar putea doar să fie. O căutare febrilă care poate dura o zi, o lună, un an. Dar calea de realizare e unică. De la gând la hîrtie, prin braț și prin vîrful ascuțit al oreionului, apoi mai departe, spre forma alb-diafană a gipsului : relief.

Așa prind viață ideile și Daniela Arsenie creează un clown, o păpușă cu biberon și un șterngar fotbalist, Valeria Moise un leu cu capul mobil, Mariana Muscă o verighetă, un urs și viitorul „cap“ al Marcelei și astfel aflăm că inginera Ivan Felicia, șefa atelierului, la o atare întrebare, poate răspunde concret despre realizările atelierului de creație : 16 modele noi de păpuși și 10 figurine.

La un panou al fruntașilor pot figura cu cinste, spune Gheorghe Moraru, președintele comitetului sindical al întreprinderii, Apostol Dumitru, șef de echipă la atelierul de gelifiere, Hohn Ștefan, de la atelierul de prelucrat alpaca, Farcaș Margareta, ajutor maestru la atelierul de pictat, Toader Zinuța, de la atelierul de ochi-voce, Cărbuș Eva, emailatoare.

În acea după-masă de iunie, pe strada Dimitrov, colț cu Mihai Eminescu, am trăit o experiență unică. Și, totuși, în final, am trăit un reget. Faptul de a nu-l fi cunoscut pe primul inginer chimist al întreprinderii *Arădeanca*. Este vorba despre inginerul Elena Șiclovan, de 12 ani director al întreprinderii, omul de care sînt legate direct toate marile realizări din ultimii 12 ani și, mai mult ca sigur, încă multe altele de acum înainte.

Casa cu 3 500 de copii

Casa pionierilor și șoimilor patriei... Nobila instituție de modelat caractere și de format personalități funcționează, fără întreruperi, din anul 1952. După cum spune directorul ei, profesorul Emil Bran, prin activitățile organizate aici, 3 500 de copii participă zi de zi la formarea propriului lor viitor. 3 500 de copii au de două ori mai mulți ochi curioși și de două ori mai multe mâini harnice. Interesul acelor mii și acelor sute de copii se numește tehnică, știință, artă, sport, excursii, joc. În această serioasă și totuși veselă Casă a Aradului zilelor noastre, lucrarea copiilor este structurată pe trei profile. Unul tehnico-aplicativ și științific, altul cultural-artistic și, al treilea, sportiv-turistic și de pregătire pentru apărarea patriei.

Directorul ni le prezintă pe rând. O face cursiv și precis, din memoria sa afectivă, fără să citească din caietul de însemnări. Astfel am aflat că în cadrul fiecărui profil ființează mai multe cercuri.

La profilul tehnico-aplicativ și științific există cercuri de electronică aplicată (locul II pe țară la a doua ediție a Festivalului național „Cîntarea României“), cercul de aeromodele, condus de foarte priceputul profesor Peter

Alexa, cercul de navomodele (locul II pe țară în 1977), cel de auto-moto și carting (locul III la concursul interjudețean de la Bistrița), cel de radioamatori (locul II în concursul interjudețean — Reșița), cercul de covoare-țesătorie, cel de ceramică, tapiserie, pictură textilă, mase plastice, micii naturaliști.

Profilul cultural artistic este dat de cercurile de fanfară (locul II pe țară la prima ediție a Festivalului național „Cântarea României“), de dansuri populare, de balet și dans modern (care a ocupat locul III la faza interjudețeană de la Hunedoara din 1977), cercul de creație plastică (care, veți vedea, are rezultate deosebite), fotocineclubul (a luat locul întâi la festivalul cinecluburilor pionierești de la Sibiu, anul 1977), cercul de montaj literar-muzical (locul III pe țară în 1977), micii reporteri și, în sfârșit, taraful care promite să devină în scurt timp o formație de muzică populară.

În cadrul celui de al treilea profil se organizează excursii, concursuri de orientare turistică, se învață și se practică diferite discipline sportive: tenisul de câmp, tirul, judo etc.

La înființarea sa, la 1 septembrie 1952, Casa pionierilor din Arad avea 15 norme cu 22 de cercuri. Astăzi are 24 de norme și 48 de cercuri.

Profesorul de desen Corneliu Artimon conduce de 8 ani Cercul de arte plastice. Lucrează săptămînal în medie cu 160 de copii. Aceștia vin, intră în sală, se apucă de lucru și n-ar mai pleca. Ce fac ei cînd lucrează? Profesorul Artimon spune că își aștern sufletul pe hîrtie. Că, intrînd în încăperea aceea luminoasă, pregătită cu tot ce le trebuie, sufletul li se umple deodată de bucurii

neștiute care le îmbujorează obrazii, imaginația lor scapă din frâu și începe să zboare, să zburde ca un mînz sănătos și sălbatic în stepa imensă. Se întîmplă un miracol acolo și profesorul știe, și așteaptă, și zîmbește mulțumit pe ascuns. E clipa îndelung așteptată în care, sub ochii săi exigenți și atenți, se naște o lume de basm.

La sfîrșitul anului 1977, Cercul de arte plastice a participat cu mai multe lucrări la expoziția internațională de desene ale copiilor de la Delhi, India (Shankar's International Children's Competition). Rezultatul: trei „Certificate of Merit“ obținute de pionierele Dorina Manța — clasa a V-a la Liceul industrial nr. 9, Nelida Vasilie — elevă în clasa a VII la Școala generală nr. 7 și Cristina Tetulea — elevă în clasa a III-a la Liceul pedagogic.

Apoi: participări la expoziția internațională de la Moscova din anul 1976, premii la expozițiile organizate de Consiliul național al organizației pionierilor și de redacțiile revistelor *Cutezătorii* și *Luminița*, Premiul colectiv al revistei *Luminița*, „Meduza de cristal“ obținută de pioniera Prinz Ildico, la concursul de la Constanța, în anul 1976.

Membrii cercului participă intens și la organizarea unor frumoase expoziții în incinta Casei sau în sălile de expoziții ale municipiului. Iată cîteva dintre ele, al căror nume ne spune totul despre tematică: „Copiii cîntă Republica“ — expoziție de artă plastică, „Adînc din cărți să știm“ — expoziție de ilustrație de carte, „Centenar glorios“ — expoziție de artă plastică itinerantă, consacrată centenarului Independenței. Și ultima, „România, plai

de aur“, organizată în luna mai 1978 și închinată aniversării a 60 de ani de la făurirea statului național român unitar, a 950 de ani de la prima menționare documentară a Aradului și a 2 000 de ani de la întemeierea cetății dacice Ziridava.

Hei, tramvai...!

Știți de cînd ? Efectiv din 1873, cu cai, cu tracțiune de cai și cu trei linii în exploatare (Gară-centrupodul de lemn peste Mureș, Gară — actuala întreprindere „7 Noiembrie“, Centru — str. Miron Constantinescu — Mărășești — Obor... spre fabricile „Thones“ și „Freyberger“), iar teoretic, din 1868, august, cînd Primăria face grava greșeală de a concesiona societății „Fabrica de Cărămizi“ (cu aprobarea Ministerului de Interne, din Buda) dreptul de a exploata serviciul de transport urban de persoane și mărfuri...

După ce veți reuși să vă imaginați liniile, caii, vagoanele, conductorii, praful și hărmălaia, pălăriile cucoanelor, lanțurile de ceas — groase — ale tîrgoveților, sărăcia oamenilor, sudoarea cailor, muștele, acadelele și podul de lemn ce trecea spre Cetate, poate bulevardul orașului (o uliță largă, nici pietruită), urmăriți mai departe. Se agită în presă, prin 1898, ideea construirii liniei de tramvai electrice și se și oferă imediat societatea berlineză „Siemens-Schuckert“. Iată o dovadă că Primăria judecă bine ; n-a judecat înainte, la concesionare, deoarece acum „Soc. Fabrica de Cărămidă și Cale Ferată“... se opune ! Și așa (că „cîr“, că „mîr“, mai cu fîn pentru cai, mai cu

polemică în ziare), Timișoara își instalează tramvai electric, noi „nu și nu“ pînă în 1908, cînd (soluție unică în Imperiu) orașul cumpără 12 autobuze de la „Astra“, cu roți masive, cu motoare de 100 cai, cu imperială, dîndu-le drumul în oraș... să scuture casele, să desfunde străzile, să stîrnească proteste (bineînțeles, se răscumpără scump concesiile amintite în 1913). Ele se scot, Primăria tratează cu Uzina electrică dorindu-și tramvaiul electric, se semnează, se fac planuri, vine războiul însă și... revenim la cai. Și pleacă și aceștia, pentru că războiul se hrănește și cu cai, nu numai cu oameni, ajungem astfel la tracțiunea mecanică : se cumpără de la Debrețin 5 locomotive cu abur, cu cîte două-trei vagoane „salon“. Acum, după ce ați ascultat bubuitul rudimentarelor autobuze, priviți aceste locomotive și norii de scînteii ce le împrăștie (iar proteste !) și hainele arse ale cetățenilor, pentru care Primăria plătește despăgubiri (există acte !) Soluția : se cumpără de la „Orenstein“ (Koppel, Germania) 3 locomotive cu benzină (două cu aburi, pentru transport mărfuri, exterior) ce, surprinzător, supraviețuiesc și „trag“ pînă în 1944, pe liniile Gară-Centru, Gară-actuala „7 Noiembrie“. Dar ce s-a mai întîmplat între timp, pe alt plan ? În 1928 Primăria obosește în lupta pentru „electric“ și, existînd tradiție, cumpără primul autobuz modern „Renault“, demontează „șinele“, retrage autorizațiile particularilor, construiește, pe schelete vechi, 12 autobuze. În noiembrie '29 mai cumpără 12 „Citroënuri“, în 1930 avem 24 bucăți, pe 11 linii. În 1938—39, record, 30 autobuze, peste 1200000 kilometri parcurși, peste 10 700 000 călători, coeficient de exploatare ridicat. Și iar vine războiul, autobuzele pleacă cu oamenii lor (nu se vor mai întoarce nici unii nici alții !) În 1942 sînt doar 3 autobuze, dar nu există cauciucuri și benzină și, astfel,

negustoresele oraşului circulă pe jos. Se agită iar (aţi ghicit !) ideea tramvaiului electric.

Această ciudată şi frământată istorie a transportului comun în Arad finalizează un bilanţ trist în August '44 : nu tu tramvaie, nu tu autobuze, nu tu linii... un sfârşit deci. Dar şi un început. A ce ? Cum ? Poate în felul de a gândi şi a munci al oamenilor de la Remiză. Oraşul rămăsese fără mijloace, Remiza fără unelte şi materiale. Avea însă muncitori capabili şi... bătea în geamurile Remizei soarele mai altfel... din fier vechi un vagon, urgent, lansat după o bătrână Koppel (domnişoară prin 1923). Ioan Ciordaş şi desenatorul Stoian alcătuiesc un proiect de vagon, se construiesc motoarele electrice (în paralel, se montează staţia de redresori şi linia cu ecartament îngust), în 1947 „aleargă“ primele 3 vagoane, în '50 sînt 12, în '52 sînt 15 vagoane, se cere un vagon de capacitate însă. De unde ? În Timişoara circula — unic în ţară — vagonul pe patru osii dar... pe ecartament lat. Ei aveau vagonul, Aradul îl avea însă pe tăcutul, liniştitul inginer Ilie Mihailovici (îl are şi acum) care restructurează acest vagon pentru linie îngustă, dîndu-i şi un profil mai aerodinamic. Circulă întîiul vagon în 1953. Se extind liniile, creşte numărul vagoanelor, pentru prima dată, în ţară, Doak Ioan le dotează cu o deschidere şi închidere electrică a uşilor. Tot acum apar remorcile, mărirind capacitatea de transport.

— Şi cu autobuzele, cum a fost ?

Întreb deşi îmi vine uşor să-mi amintesc... Autobuzele ZIS şi cele româneşti ce începuseră să apară din 1954, vechile Chevrolet-uri preluate de la I.T.B. şi refăcute la Arad. Oamenii au pus atunci pe roate tot ce s-a putut, dînd dovadă de o ingeniozitate şi putere de muncă excepţionale. Ştiu. Şi ştiu că avem încă un sistem arborescent de linii de tramvai (neavantajos), treceri de nivel

C.F. în oraș (ce dereglează ritmul), că ne creează greutate și nedecalarea programului de lucru al marilor unități industriale (spre a ajuta transportul... cum e în București), că pentru vagoanele ultramoderne, silențioase, de azi se impun refaceri de linii, tipuri noi de rețele de contact, știu că personalul de bord lucrează în condiții dificile cu totul diferite față de alte grupe de meserii, că orașul vultuește ca un stup, crește, explodează, că transportul în comun vine — ca și pretutindeni pe mapamond — cu dificultate, nereușind să satisfacă integral cerințele, că pasagerii vor mijlocul de transport exact în clipa când pășesc în stație... știu.

— Tovarășe inginer Bălău, un stop-cadru, privind situația la zi.

Este un om ce vorbește repede, ocupat, fără timp, strict la obiect, fără „poezie și povești“, e bucuros că voi scrie despre munca de aici dar îl „simt“ dispus să mă expedieze urgent...

— Iată : 173 autobuze (majoritatea moderne, Ikarus articulate și Diesel românești) pe 28 linii, însumând 300 kilometri. Taximetre și furgonete...

— Lăsați-le...

— 135 tramvaie, dintre care 70 „Tatra“, pe 5 linii de 31 kilometri. 130 vatmani, taxatori... călători transportați...

Generos îmi servește zecile de milioane călători per...

— Ce se va face în viitorul imediat ?

— Linia spre Combinatul chimic și o stație de redresare, preluarea traficului spre suburbia Vladimirescu, spălarea mecanică a tramvaielor, linii de parcare în bază, stație de rectificare prin polizare a bandajelor tramvaielor Tatra, stații amenajate și copertine... încă 10 autobuze articulate și dotarea cu utilaj de testare tehnică (com-

plex), un stand probă reglaj frîne, stație nouă de carburanți, multe încă.

— Și pentru anul viitor ?

— Pentru următorii doi ani se prevede dotarea cu încă 40 tramvaie Tatra, terminarea liniei de centură, preluarea traficului pînă la Chioroc, stație de redresare, o nouă bază depou, un pasaj superior peste C.F. Încă 50 autobuze moderne, extinderea capacității de întreținere cu 120 vehicule, extinderea platformei de parcare și o nouă stație de spălare și vopsitorie. Flux tehnologic de întreținere... Sper că mă lăsați acum...

— Imediat. Ce va fi începînd cu 1980 ?

— Sistemizarea pieții U.T.A. ca nod de linii, modernizare. Trecerea liniei în axa străzii, pe calea Aurel Vlaicu, dublarea liniei în cartierul Gai, sistemizarea traseului de linii în piața Avram Iancu, o nouă linie de centură prin cartierul Micălaca, spre Centru peste viitorul pod Mureș, noi stații de redresare, dotarea cu 70 tramvaie Tatra dintre care 60 de tip nou, articulate. Multe amenajări... Așa, la autobuze : încă 60 de „articulate“. Foarte multe amenajări. Și... revenind la tramvaie, să știți că vom asalta piemontul Aradului, localitățile podgorene, ducînd tramvaiul electric (pe care Primăria și l-a dorit de aproape un secol !) pînă în orașul Lipova.

Desigur, va fi neasemuit de frumos și util tot ce se va face. Și se va face, știu. Și cea mai bună dovadă e nerăbdarea interlocutorului meu și faptul că acești oameni de aici, presați și zoriți de toți „clienții“ lor, nu au timp nici măcar a vorbi despre ce își propun să realizeze.

După-amiaza la „Universitate“

În plin centrul oraşului, într-o clădire sobră aflată la intersecţia a două mari străzi, clădire în care se urcă pe nişte scări largi de marmură roşie (paşii au ros, au săpat treptele largi dându-le o patină — care înobilează — de vechime), pătrundem într-un aşezământ cu venerabile atribuţii culturale. La primul nivel, în faţa unor ferestre largi, prin care lumina intră filtrată, blîndă, dintr-o curte interioară care îi diminuează din forţă — zăboveşti doar o clipă şi te îndrepti către uşa masivă pe care intră — cu familiaritatea celor care îşi deschid „propriul lor interior“ — tineri şi vîrstnici într-o frecvenţă şi siguranţă care, repede, contaminează.

Că Aradul a deţinut ponderi importante şi priorităţi în multe manifestări ale spiritualităţii româneşti, este un lucru îndeobşte cunoscut. Acest sentiment al tradiţiei culturale îl citesc cu uşurinţă în gîndurile multor colaboratori ai „universităţii“ arădene, dar în primul rînd în gîndurile profesoarei Lucia Ardevan (o femeie de o mare mobilitate şi tinereţe spirituală, scriitoare şi plină de umor, ospitalieră şi încă plină de energie, deşi nu-i departe de capătul unei cariere în specialitate), de mulţi ani directoarea „Casei prieteniei“, aici unde îşi are se-

diul „universitatea“ din Arad. Universitatea? Da. Într-un municipiu cu aproape 200 000 de locuitori, în care nu există, dacă exceptăm cele câteva secții serale de sub-ingineri, nici o formă de învățămînt superior, universitatea cultural-științifică joacă un rol de prim rang.

Înființată în anul de învățămînt 1964—1965 cu 4 cursuri de cultură generală și 3 de limbi străine (avînd un număr, pe atunci de numai 508 cursanți), universitatea cultural-științifică arădeană a ajuns, în anul de studiu 1977—1978, la 86 de cursuri (cu peste 4 000 de cursanți), dintre care 52 de cursuri de cultură generală, care au loc atît la sediul „universității“ cît și în instituțiile și întreprinderile industriale din municipiu (Fabrica de confecții, „Arădeanca“, Întreprinderea de vagoane, Fabrica de tutun, Uniunea cooperativelor meșteșugărești, Uzina electrică, I.A.M.M.B.A.). Cineva se poate, pe bună dreptate, întreba: care sînt disciplinele care au stîrnit, într-un public atît de eterogen, un interes atît de larg? Și i se va răspunde: literatura română și universală, medicina, filosofia, geografia, istoria, studiul limbilor străine de mare circulație (engleza, franceza, germana, italiana, spaniola etc.).

O mare pondere în activitatea universității o au cursurile de perfecționare profesională, organizate în întreprinderi, în colaborare cu Consiliul municipal al sindicatelor („Tehnologii economice“ — la Întreprinderea de vagoane, „Autoutilări—modernizări“ — la aceeași întreprindere, „Ergonomia“ — la Fabrica de confecții), și cele tehnico-aplicative (radio, T.V., curs de artă fotografică, curs de stenografie), cursurile de cultură generală (Anatomia și fiziologia omului, matematică, fizică etc.). Care sînt cadrele unei asemenea „școli“, cine sînt cei care asigură nivelul științific corespunzător și, nu în ultimul rînd, care posedă capacitatea (se știe, rară) de a transmite cunoștin-

te, care au adică vocație pedagogică adevărată? Astfel am aflat detalii despre activitatea unor oameni harnici și entuziaști, ca profesorul Filip Manoliu, fidel colaborator al universității cultural-științifice încă de la înființare, mare pasionat după o disciplină ea însăși pasionantă — geografia lumii. Celor avizi de cunoaștere, el le oferă săptămînal conferințe, expuneri — mai toate cu proiecții de mare atractivitate.

Asemeni lui Filip Manoliu sînt și profesorii Olga Alexandrescu și Ion Ivașcu, care susțin cursul de literatură română și universală. Am asistat la un asemenea curs, trebuie să mărturisesc, cu prejudecata pe care ți-o dă contactul prelungit cu acțiuni în care ticul profesional și „didacticismul“ propunătorului erau, nu o dată, excesive. Spre surprinderea mea foarte plăcută, profesoara Olga Alexandrescu vorbea însă cu o mare prospețime, dintr-un punct de vedere marcat personal, despre Ștefan Aug. Doinaș, Nichita Stănescu sau Ioan Alexandru vorbea, zic, cu o mare aderență la obiectul comentat. Profesorul Augustin Toda susține de mai mulți ani un curs foarte atractiv de filosofie în care temele tradiționale ale disciplinei sînt egal tratate cu cele mai noi create de gîndirea secolului XX.

Dar puține sînt cursurile „universității“ arădene care să se bucure de o asistență și popularitate atît de mari precum cel intitulat „Adevăr și legendă“, un curs de filosofie și istoria religiei, conceput într-o manieră atractivă, în modalități didactice superioare, de foarte tînărul profesor Ioan Biriș. Modalități didactice superioare? Da, fiindcă Ioan Biriș a avut fericita idee de a-și transforma cursul în dezbateri, în adevărate dispute socratice despre adevăr și minciună, despre bine și rău, despre frumos și urît, despre progres și regres etc., dispute conduse cu superior tact pedagogic. Alte exemple: medicul Paraschiv Chiriță

este directorul cursului „Medicina în slujba sănătății“, un curs, de asemenea, de largă audiență ; profesorul de fizică Ferovian Mănușter și inginerul A. Kralic susțin un curs de radio-tehnică ; inginerul Victor Palicica, cel care conduce un curs practic de reparații T.V., și-a câștigat în rîndul cursanților o faimă de bun specialist ; regizorul Teatrului de marionete din Arad, Cristian Frangopol, conduce un curs de inițiere în arta fotografică, cursanții săi reușind an de an organizarea unor expoziții (în holul Teatrului de stat din Arad) de fotografii artistice apreciate de publicul larg ; la început foarte mulți se îndoiau de reușita unui curs care să inițieze pe doritori în complexa și dificila activitate de programator de calculatoare electronice, curs inițiat de matematicianul Emil Giurgiu. N-a trecut însă mult de atunci și iată că o parte din absolvenții profesorului lucrează efectiv ca programatori de calculatoare la Centrul de calcul electronic din Arad. De altfel — ținea să-mi precizeze profesorul Ioan Tuleu, membru în consiliul științific al universității, instructorul cultural al Casei prieteniei, se remarcă un interes din ce în ce mai mare pentru cursurile cu un înalt nivel de specializare, din domeniile de vîrf ale tehnicii : electronică, radio-televiziune, tehnologii economice, autoutilare-modernizare, ergonomie etc. Dar cine sînt cei pasionați după asemenea cursuri ? Il-am întrebat. Tineri muncitori de la Întreprinderea de vagoane, de la Întreprinderea de strunguri, de la Fabrica de confecții, — mi se răspunde —, cu toții posedînd impulsul lăuntric al autodepășirii prin cunoaștere, prin însușirea unor deprinderi practice.

Oare nu e prea generos spus „universitate“ ? stăruia o îndoială. Ideea de „universitate“, fie ea și „cultural-științifică“, presupune totuși o anumită ținută științifică, atît prin conținutul cunoștințelor care se transmit, cît și prin metoda didactică de transmitere a cunoștințelor, prin-

tr-un material didactic adecvat (din acest ultim punct de vedere universitatea cultural-științifică arădeană are într-adevăr un potențial ridicat : aparate de proiecție, aspectomate, epidiascopuri, zeci de aparate audio-vizuale de toate tipurile, necesare atât ilustrării cursurilor cât și ca material didactic propriu-zis pentru cursurile practice de radio-T.V., picupuri, material bibliografic și documentar, unele cu valoare de rarități).

Dar curînd aveam să-mi dau seama că „universitatea“ cultural-științifică de aici își merită din plin titulatura. Instituția arădeană beneficiază aproape săptămînal de participarea, în cadrul diferitelor cursuri, a unor personalități de prestigiu. În ultimii 5 ani activitatea de învățămînt, la sfîrșitul fiecărui an de cursuri, se încheie cu o intensă „săptămîină a universității culturale-științifice“ cînd, alături de directori și secretari de curs, sînt invitați oameni de știință și artă din întreaga țară să susțină în fața publicului arădean comunicări de specialitate, să organizeze expoziții de artă plastică, întîlniri cu arădenii în cadrul unor spectacole de muzică și poezie.

Profesorul Nicolae Roșuț, rectorul „universității“, directorul Muzeului județean, a contribuit, împreună cu alți istorici din Arad sau din țară, ca D. Vatamaniuc, Marin Bodea, Eugen Glück, Andrei Caciora, la elaborarea unor lucrări de popularizare științifică și de documentare cum sînt : „Mișcarea memorandistă“ (în trei volume), „Contribuția maselor populare din Arad la pregătirea și înlăptuirea actului de la 6 Martie 1945“, „Aradul în perioada Războiului pentru independență“, „Mihai Viteazul și Aradul“, „Studii și documente privind activitatea lui Ioan Slavici“, „Aradul și răscoalele țăranilor din 1907“. Acestea li se vor alătura curînd altele : „Mișcarea memorandistă“ (vol. IV), „Studii cu privire la istoria Aradului“ ș.a.

Clipele vieții . . .

— George Sabău, spune-mi, ce este greu în „facerea“ filmului (de amatori) ?

— Nimic.

Deci, iată declarația unui reputat cineast amator, șef de cineclub, profesor al acestei discipline în cadrul școlii municipale de artă ; nu este, nu apare nimic greu în realizarea unui film ... pot crede ? Eu, spectatorul a patruzeci de filme realizate ... Care din ele îmi stăruie mai puternic ? Poate „Scaunul“ (George Sabău + Demian Șandru) ce „smulge“ premiul juriului în 1975 la Festivalul internațional al filmului de amatori din Brno (Cehoslovacia)... film de „ecran lat“ — cinemascop ! Poate apreciatului film de debut, bine primit, „Ion Niță Nicodin“ (propunând opera și personalitatea european cunoscută a venerabilului maestru al picturii naive, din Brusturi), poate cele două filme de dezbatere cetățenească „Aradul gospodarilor“ și „Căminul nostru“, vizionate de 12 000 spectatori „la cinematograful“, filmul „Și Transilvania...“ (premiul III, Festivalul național „Cîntarea României“) ce aduce, convingător, mărturia și imaginea contribuției unor oameni de curaj și atitudine din Transilvania în marele război al independenței naționale din 1877. Poate „Polu-

are“ (Ioan Pleș), premiul I, Festivalul național „Secvența Timișană“, 1977 ; sau filmul realizat de câțiva din grup, „Anotimpurile naivilor“, distins cu premiul I, 1977, festivalul național al filmului de etnografie, la Herculane...

Iată-mă acum în incinta cineclubului „ATELIER 16“, ce ființează din 1970. Spațioasă este această sală, din pereții căreia vin imagini de film, unde o mulțime de cărți îți vorbesc despre el, unde masa lungă rezistă stoic la toate discuțiile purtate în jurul ei despre ... film, unde ecranul panoramic așteaptă pe fața-i de alb-magneziu film, unde scaunele știu părăsi amintita masă, retrăgându-se în șiruri spre a conferi aspect și comoditatea necesară unei vizionări. Apoi, dincolo o sală a aparatelor de tot felul, laboratorul ce se deschide pe dreapta, camera de „sunset“ pe stînga.

Dar să revin la George Sabău. A știut să se „oprească“ la timp ; a convins că știe face un film bun (am amintit, Brno...) a înțeles însă că drumul de urmat nu trebuie să fie o singulară afirmare (oricît de spectaculoasă !) ci constituirea unui grup, unei adevărate clase de „elevi“ ce să se afirme și să afirme filmul de amatori ca o veritabilă artă angajată, și să o afirme sub stema de municipiu a Aradului... alături de afirmările întru ale scrisului, ale cîntecului, sau alte dobîndiri spirituale locale. A știut, cu răbdare și pasiune, să desăvîrșească dintr-un initial pumn de „curioși“ un activ de cinești de certă valoare... catalogarea, mai sus, a filmelor o dovedește. Imposibil însă fără Demian Șandru, omul „posedat“ de mecanica acestui aparat și, la rîndul său, realizatorul unor interesante filme de autor. Pornind de la impersonale bucăți de fier, bronz, aluminiu, lucrînd sute de seri, acest om a construit (rețetă proprie) un aparat de filmat pe 8 mm, unul pe 16 mm, un aparat de proiecție (angrenarea cu arc și apoi electrică se subînțelege... nu se înțelege însă

cum roțile dințate făcute cu pila triunghiulară, pot roti tot atât de exact, ușor și silențios — chiar axele melcate — precum cele ale aparatelor fabricate de firme specializate)... acum, aici, am văzut, în fază de finalizare, o complicată instalație de sincron imagine-sunet, operă „de maturitate“ (cu adaus bogat de electronică) a maestrului Șandru... Florin Hornoiu și Adrian Ostafi (continuând unul profesia, celălalt pasiunea părinților) au venit cu ochiul „format“ deja pentru a surprinde imaginea, au învățat restul. Impecabil. Ioan Pleș și Emanuel Țeț sînt cei ce, surprinzător, au cucerit aplauze de la bun început : marea migală, enorma muncă, „harul“ înnăscut (poate)... sumă cuprinsă în filmele lor de animație. Budiu, Frango-pool (junior), Moiescu sau Valentin Constantin... mulți alții încă. De ce ? Pentru ce ? Nimeni nu plătește efortul, munca (o numeam de migală), timpul, serile lungi „de club“, zile libere „cedate“ acestei îndeletniciri, ochii solicitați pe miniaturalele cadre (la montaj), surplusul de lumină suportat de privire (la filmare), vaporii nehrăniți, nearomatici ai chimicalelor de laborator... de ce toate acestea ?

O să spun, acum că îl cred pe George Sabău, cînd sînt spectator și vizitator ; filmele conving (că „n-ar“ fi greu), aparatura și oamenii conlucrează... idei sînt, se nasc. Cînd nu cred, totuși, că „nu este greu“ ? Cînd mă gîndesc la tot ce stă în spatele acestui aparent „profesionalism deja“, la acestei „aparent-ușurințe“, cu care se face filmul. Pentru că cineastul amator știe și este de toate : cameraman, inginer de lumină, de sunet, scenarist, regizor, mecanic, electrician, hamal (cărător de toate cele), recuziter, laborant și chimist (cînd își face soluțiile „din bucăți“), realizatorul decupajului și montajului... Nu e ușor de ajuns aici. Și ajuns, nu e destul. E poate doar baza de plecare.

— Și acum, ce se lucrează ?

— Cele trei filme : „Arad 2000“, „Arad 950“, „Aradul și Marea Unire“, filme cu adevărat aniversare, filme ale convingerii noastre în primul rînd, apoi, sper ale priceperii de realizare... Și, altele trei (știind că anul viitor vom aniversa 35 ani de la eliberarea țării noastre), titluri ce vorbesc singure... „Păuliș“, „Povestea unui steag“ și „Imperativul calitate“. Dar, ar mai fi o problemă, legată de activitatea cineamatorilor...

Vorbim astfel despre „mica circulație“ și „marea circulație“ : unde, cum, cît filmele amatorilor se oferă marelui public ce, absolut sigur le-ar primi cu plăcere, curiozitate și... real simț critic. Aradul a experimentat, am spus... cu rezultat optim. Și atunci ? O sală, un „cinematograf“ ca oficiu de difuzare și comentare a acestor filme (în primul rînd despre viața și oamenii orașului), ca sală de cinematecă, ca multi-mijloc de cultură cinematografică — ar fi marea circulație, dublînd pe cea „mică“... inter-cinecluburi, festivaluri mai mult sau mai puțin restrînse și știute. Așa cum puțin știute sînt și eforturile cineclubului Întreprinderii de vagoane, puțin cunoscut unora, Gheorghe Roșu, omul ce înainte a făcut filme (acel neuitat „Clipele vieții“ poate), apoi curs spre a-i învăța pe alții, acum își face un nou sediu, dotare... cercul se va închide din nou, cu „film“.

Mă despart cu regret de George Sabău... strada freamătă, trec oameni, sînt clipele vieții noastre de fiecare zi pe care cineamatorii le știu fixa în micile lor fotograme. Și soarele numără, în amiezul său, orele orașului...

Copiii luminii

Dintotdeauna lumina a fost a pictorilor și a noastră, a tuturor celor ce atîrnăm pe pînza sufletului imaginile transfigurate din jur. Există o uimire și o încîntare naivă la oricine vede ceea ce a reușit el să facă, în jocul lui cu lumina, atunci cînd acel ceva seamănă cu lumea din jur sau din imaginația sa. O bucurie de demiurg la adminarea operei finite, pentru că oricît ai avea „în cap“ de la început pictura pe care ți-ai propus-o, rezultatul este întotdeauna o surpriză. Artiștii plastici se joacă grav, transpirînd și obosind, jocul lor dăruind orașului unul dintre fundalurile sale de frumos pe care-și poate duce viața cursul. Cei paisprezece membri definitivi din Arad ai Uniunii artiștilor plastici, cei cîțiva zeci de absolvenți ai institutelor de artă și miile de oameni cărora desenul făcut sau privit le-a intrat în sînge formează o populație. Unii lucrează în fabrici, fiind creatori de modele, la Fabrica de păpuși unde proiectează jucării, în școli, în calitate de creatori de personalități. Foarte mulți au doar frumosul în comun cu pictura, meseria lor deosebindu-se radical prin expresie, ei lucrînd la această oră în uzine sau birouri.

Da, dar ei nu se distrează numai stînd în fața șevale-
tului sau modelînd. Din mîinile și sufletul celor numiți
„amatori“ doar pentru că nu au „la bază“ studii de spe-
cialitate, ies lucrări premiate la expozițiile din țară sau
de peste hotare. Soții Săsărman, bunăoară, expun în stră-
inătate la un nivel pe care-l pot invidia profesioniștii,
aducînd din patria lui Rafael și Leonardo da Vinci aurul
medaliilor și recunoașterea unei originale tehnici și tra-
diții românești.

Și fiindcă veni vorba despre cei care trăiesc artele
plastice prin calitatea lor de privitori, prelucrînd cele
văzute prin conștiința lor, aceștia au posibilitatea să vizi-
teze pe marele bulevard din centrul orașului o sală de
expoziții cu stagiune permanentă, unde alături de picto-
rii și sculptorii consacrați din localitate expun numeroși
artiști din celelalte centre de cultură ale țării, iar Primă-
vara arădeană, Salonul de toamnă, Expoziția județeană a
tineretului sînt tot atîtea prilejuri de a dobîndi o imagine
globală. Aici poate spectatorul „examina“ rînd pe rînd sau
în expoziții de grup cromatica deosebită a lui Nicolae
Chirilovici, imaginea vechilor țesături populare transfi-
gurate din arta lui Nicolae Bicfalvi, portretele lui Francisc
Baranyay, peisajele lui Ștefan Guleș, personajele și flo-
rile inundate în culoare în pictura Evei Györffy, portretele
și desenele lui Iosif Odry, grafica cetățenească a soților
Lia și Ioan Cott, monotipurile suave și pline de personali-
tate ale lui Valentin Stache, lucrările mai tinerilor Pavel
Alasu, Ladislau Babocsik, Ioan Kett-Groza, Aculina Popa
Strașnei, Vasile Sandu, Zoe Eisele Szücs, Mircea Senic,
Maria Tamaș, precum și arta noilor veniți : Cornelia Ko-
csis-Josan, Onisim Colta, Constantin Doichiță, Constantin
Mutică, Annamaria Móre Sághi, sculptura lui Valeriu
Brudașcu, Barbu Bocu, a Liviei Cernenschi, a lui Ionel
Munteanu, Vasile Sandu, Ioan Tolan, Emil Vitroel sau

tapiseriile Elenei Stoinescu Munteanu. Și desigur că enumerarea nu este completă, și desigur că pictorii și sculptorii și graficienii și creatorii de tapiserii, toți ceilalți creatori de frumos din Arad nu încap într-o enumerare sumară. Nu departe de Galeriile Alpha se află Galeriile Forum de pe strada Alecsandri. Trebuie să te grăbești, expozițiile se schimbă.

Dar artiștii ies în cetate : o tabără de sculptură a lăsat drept vestigii ale ființei ei piesele înșirate pe malul râului ; Ionel Munteanu, Emil Vitroel și arhitectul Miloș Cristea au înălțat monumentul de la Păuliș, același Miloș Cristea, de data asta împreună cu Valeriu Brudașcu, au terminat schițele monumentului sugestiv intitulat VICTORIA SOCIALISMULUI. Foamea de frumos este încă la fel de neastîmpărată : orașul așteaptă noi sculpturi, noi monumente, noi imagini care să rămână mărturie în plină viață a vieții trecutului, prezentului și viitorului urbei și țării, al cărei copil bun Aradul este.

Soarele în apă

O pictură în sine este soarele de deasupra ștrandului. Strângînd la piept această unduire fermecată care este Mureșul, Aradul se bucură de un peisaj în interiorul zidurilor sale, cum n-au decît puține orașe. Ștrandul de astăzi și mărgeaua de viitoare locuri de agrement care vor petrece râul de-a lungul trecerii sale prin municipiu oferă tuturor simțurilor un balsam minunat pentru reînvierea lor și pentru menținerea curățeniei din noi.

Arădeanul este prin tradiție un îndrăgostit de apă și lumină, de aer curat și de libertatea pe care ți-o dă numai natura. Vara malurile de la intrarea râului în oraș și pînă departe au fost întotdeauna pline de oameni. De genera-

ții întregi există aici un cult al Mureșului și orașul și-a oferit întotdeauna ceasuri de odihnă în preajma râului. Cu atât mai mult astăzi, când industria, mașinile și toată civilizația urbană intensă transformă Aradul într-un centru modern cu tot ceea ce incumbă acesta : de la televizor la sedentarism, de la înlăturarea tot mai accentuată a muncii brute la smog, de la circulația rapidă la nevroze, cu atât mai mult astăzi, ștrandul devine un dar de neprețuit. Întins pe multe sute de metri, bine înzestrat — ce să-i faci ? Cu toată dorința de aer liber nu ne putem lipsi nici măcar pentru câteva ore de confort... —, într-o veșnică și necesară dezvoltare, ștrandul dovedește că verdele pajiștilor se împacă chiar și cromatic foarte bine cu albastrul verzui al râului, cu mulțimea de copii care se pot desfășura în voie pe gazon, aici fiind singurul loc unde nu scrie pe tăblițe : „Călcatul pe iarbă stric oprit“, cu mulțimea de tineri populând în egală măsură râul, terenurile de sport și toate celelalte locuri, cu adulții odihnindu-se sub soare și cu bătrânii sporovăind și avându-și fiecare masa lui de metal și amicii lui de o viață sau de două sezoane. Și, poate că, venind de la Moși și poposind aici, marele Caragiale ar fi amintit și ștrandul cu berea care se mai găsește câteodată chiar și atunci când soarele este mai puternic, cu langoșul cu brinză și mai târziu cu porumbul fiert, ștrandul cu campionatele sale „interne“ de fotbal cu echipe mici cu nume mari, în care veșnicii selecționeri întâmplători ai echipei naționale și critici furibunzi ai jucătorilor de primă divizie dovedesc pe viu ce și cât știu, ștrandul cu solariile sale, dar mai ales cu izvoarele termale, sub al căror jet stau toți cei care le-au simțit măcar o singură dată, ștrandul cu partidele de table, de tenis de masă și de cîmp, cu pista de popice, radiourile portative, alifiile, cremele, loțiunile, pălăriile, umbrelele,

șezlongurile, băncile, păturile, cearșafurile, mingile, baloanele etc.

Venind de la ștrand sau visînd abia la zilele în care se va putea merge la Mureș, odată cu vremea bună, apar în parc, în locul lor special amenajat, șahiștii. O populație eterogenă, unde fiecare ar fi un adversar redutabil pentru campionul mondial — care n-a îndrăznit încă să se arate la aceste mese, unde s-a infirmat axioma veche de veacuri după care șahul nu se poate juca decît în săli în care fumul de țigară este mai compact decît figurile, unde fiecare are de răzbunat o înfrîngere absolut neme-ritată într-o zi în care n-a fost în forma cea mai bună, unde paroul și arena sînt totuna, împrumutînd cîte ceva din fiecare și alcătuiind altceva, un ceva plin de ambiții, verdeață, rafinament și statornicie.

Locul unde a fost stabilit fiecare campion mondial

Între partide se mai discută despre fotbal, dar domeniul acestor discuții este pe Corso, în dreptul celui mai mare magazin alimentar, lîngă un chioșc de ziare, unde *Sportul* conține știrile cele mai senzaționale din toate exemplarele care apar pe piață ; acolo *vecinul lui Domide* este un om mai stimat decît ar fi șapte reporteri de la cele mai importante agenții sportive de știri, aici UTA devine campioană în fiecare toamnă și este gata să cîștige fiecare meci cu două zile înaintea desfășurării sale, aici au fost condamnați la moarte șapte arbitri, aici disputele sînt aprige și divergențele de opinii durabile, mai ales cînd am pierdut iarăși un „punct sigur pe teren propriu“ sau cînd cavalerul fluierului a dictat ofsaid la o fază la

care doi dintre vajnicii membri ai acestui club sui-generis n-ar fi oprit acțiunea sub nici un chip, aici toată lumea își poate susține cu vehemență echipa și formula ideală de echipă, fiecare cunoaște lotul de anul viitor al Stelei, și unde a jucat cu cinci ani în urmă noul centru atacant al celei de a treia clasate a seriei a doua a diviziei B, câți copii are cutare jucător și unde lucrează nevasta altuia, câte țigări fumează al treilea pe ascuns și de ce locuință ar avea nevoie un al patrulea, cine ar trebui să joace fundaș lateral stînga și cine fundaș lateral dreapta, cine ar trebui scos „o dată și pentru totdeauna“ din lot și cine ar trebui introdus „imediat și pînă nu e prea tîrziu“ în națională, iar la urmă, cînd toate acestea sînt puse la punct — bineînțeles niciodată în unanimitate —, fiecare este supărat că nu mai vine o dată și antrenorul echipei naționale să le ceară părerea, lor, care discută zilnic și cu înfocare despre fotbal și care nu greșesc niciodată, fiindcă echipele alcătuite de ei nu s-au născut încă, dar dacă s-ar naște, ar promova sigur din divizia C direct în finala campionatului mondial, unde ar uimi o lume întreagă.

Și, întorcîndu-ne de la vis la realitate, trebuie să ne aducem aminte că orașul are în afară de suporteri și jucători, că acestora le place să cîștige, că la fotbal în afară de UTA mai sînt cîteva echipe și în diviziile inferioare și, firește, foarte multe în campionatele județene și locale, că Aradul cunoaște participare de primă valoare la tenis de masă, la lupte, la handbal, la tir, că are echipe care dacă nu sînt în prima categorie se apropie de ea, și asta la aproape toate disciplinele, și astea toate pe o dorință mereu proaspătă de a juca. Au fost ani în care Aradul a avut două echipe în divizia A, una dintre ele la un pas de ti-

tlu, învinsă însă în meciul direct de concitadinii care într-o anumită zi s-au dovedit mai buni ; lumea s-a mirat, la Arad totul a fost în regulă, într-un oraș în care o mână nu lucrează pentru cealaltă ci amîndouă pentru același scop, sportul nu poate face excepție.

În fiecare zi de meci, stadionul care-l cinstește pe cel mai bun fotbalist pe care l-a avut Aradul, Iosif Petschov-schi, prin statuia de la intrare și prin trofeul care consfințește sportivitatea publicului din România, în fiecare zi de meci stadionul se umflă aspirînd în interiorul său mai mulți oameni decît au patru comune mari, incluzînd în calcul bunicii și țîncii, mai multe culori decît ar putea cuprinde un curcubeu, mai mult entuziasm fără stavile, mai multe speranțe, mai multe bucurii și mai multă amărăciune decît ar părea să merite soarta tuturor partidelor la un loc. Dar fotbalul este și el un simbol și este trăit ca atare, chiar dacă stadionul nu este încă cel visat și UTA nu cîștigă de fiecare dată titlul național.

Dar mai sînt și alte stadioane, alte speranțe, alte glorii. O plimbare pe malul rîului — din nou am ajuns aici ! — ne va oferi de acum o mulțime de baze sportive și nu departe de ele noua sală polivalentă. În oraș este loc pentru antrenamentele campionilor mondiali și europeni, pentru jocurile unicei echipe de fotbal din țara noastră care a participat la toate edițiile diviziei naționale A, dar este loc și pentru campionii județeni, pentru vicecampionii neoficiali ai străzii sau pentru cei care în curînd vor fi cei mai buni din bloc.

Tramvaiele sînt din nou pline, oamenii se întorc de la muncă, încep celelalte opt ore, orele familiei, orele destinderii, ale studiului, ale îndrăgostiților, ale spectacolelor, ale plimbărilor, ale cumpărăturilor... O perioadă plină intră

încetul cu încetul în odihnă, odată cu vehiculele care se întorc la depou după ce au ajutat la orele de vîrf, începe o altă perioadă plină, în care nu mai există cifre de plan, în care nu mai există condică de prezență, în care exigența este în fiecare, pentru că ceea ce se va întîmpla de acum înainte reprezintă dovada dacă fiecare merită sau nu viața pentru care a lucrat în celelalte ore ale zilei.

III. PĂRELNICA BLÎNDEȚE A ÎNSERĂRII

Seara, anotimp al orașului

O instituție înfloritoare
de 145 de ani

Colindare a orașului, întru
aducere aminte

Orele școlii

Un om al școlii

„E blîndă înserarea
ca un leagăn“

Dintr-un caiet de însemnări

Înfloritoarea grădină
a Omeniei...

Despre drumeție și ospete

Seara, anotimp al oraşului

Seara este cel mai blînd anotimp al zilei : oraşul se scurge molcom pe străzi şi parcă şi Mureşul îşi urmează mai liniştit calea. Soarele încălzeşte mai puternic înainte de a apune şi, la orele acestea, întins printre case şi pulsînd din fiecare apartament, adăstînd pentru cîteva clipe în nemişcare, dar reluîndu-şi imediat din nou freamătul, trupul viu al oraşului trăieşte amurgul cu voluptate.

Bulevardul cunoaşte seara sărbătoarea împlinirii fiecărei zile. Cinematografele, prăvăliile în care vii seara cu familia să cumperi în urma consfătuirii cu toţi ai casei, librăriile — „România este ţara în care se stă la coadă după carte“ —, toată lumea citeşte, cofetăriile unde la aceste ore abia dacă găseşti un loc după ce ai aşteptat să se ridice cei de la masa din colţ „care nu mai aveau decît să plătească“, terasele — unde situaţia nu este prea diferită, vitrinele înseşi, casele pe lîngă care trecem fără a le privi după cum s-ar cuveni, încît, întrebat cineva care are în drumul său zilnic bulevardul care case au pe fronton cariatide şi care deasupra ferestrelor capete bărboa-

se, omul ar ridica surprins din umeri ; bulevardul ne-a intrat în sînge și nu mai sîntem conștienți nici măcar de cit este de larg — dacă cineva ne-ar spune că de la o casă la cea de vizavi sînt între 60 și 110 metri și că vestitele Champs Elysées din Paris au o deschidere de 70-90 metri, am rămîne cîteva clipe descumpăniți, sau mîndri sau neîncrezători, dar după aceea ne-am întoarce oricum pe bulevardul nostru, trăindu-i în continuare viața, indiferent de orice comparații.

Toate fotografiile, toate vederile din trecutul mai îndepărtat și cel mai apropiat se înrudesc pe undeva cu bulevardul. Numai că, păstrînd personalitatea orașului, bulevardul începe să nu mai fie unica vedetă în fața obiectivelor aparatelor de fotografiat. Viața orașului tinde să se diversifice, cineva care locuiește în cartierul Aurel Vlaicu începe să nu mai aibă nevoie să vină în centru pentru una sau pentru alta, și dacă o face, totuși, asta se întîmplă doar pentru că bulevardul a rămas și centrul sentimental. Geografia foarte exactă a orașului, unde fiecare cartier are un nume și un renume, se împarte în Grădiște, Gai, Bujac, Șega, Pîrneava, Micălaca, Subcetate, Podgoria și încă vreo cîteva, la care se adaugă denumirile noilor orașe ale orașului : Aurel Vlaicu, Micălaca Pasaj și Micălaca Sud.

Un pasionat al acestor locuri — trecute și viitoare —, arhitectul Miloș Cristea, are o colecție impresionantă de fotografii ale Aradului care a fost și idei despre Aradul care va fi. Istorie a acestor locuri ; lipind imagine lîngă imagine, poți reconstitui, ca de pe un desen animat, apariția unei clădiri, a unei școli. Un clișeu este însă cu totul ieșit din comun : actualul liceu „Ioan Slavici“, o clădire stîngheră pe vremuri, izolată între maidane, unde, după o zi ploioasă, urmele roților carelor indică în nămol „autostră-

zile anilor 1900“, domină monumental un uriaș teren vi-ran. O dovadă fotografică a tezei lui Le Corbusier după care străzile își au originea în drumul măgărușilor — pe unde intuiesc animalele un vad, pe acolo se construiesc, mereu repetate coincidențe, ulițele. Drumurile de care marcate de urmele roților din fotografia veche ne indică direcția actualelor bulevarde Armata poporului și Draga-lina...

Alte fotografii ne arată încă o clădire și încă o stradă recent clădită, și, sărind mereu încă o secvență scurtă de timp și încă una, filmul acesta de montaj se completează și orașul se naște în fața noastră, cu o arhitectură care și-a câștigat personalitatea. Luînd-o, de pildă, pe amintitul bulevard Dragalina, trecem pe lângă mai multe edi-ficii importante : Liceul pedagogic, Liceul „Ioan Slavici“, Liceul „Miron Constantinescu“, monumentalul palat în care sînt adăpostite muzeul și filarmonica, trecem pe lângă parcul orașului, pe lângă nenumărate clădiri în stil neo-clasic.

Dar nu putem trece pe lângă Palatul cultural fără să amintim de Aradul muzical, cel care în anul acesta îm-plinește 145 de ani de activitate organizată.

Prima instituționalizare a pasiunii străbune s-a petre-cut în 1833, odată cu înființarea „Asociației iubitorilor de muzică din Arad“, pe lângă care avea să ia ființă și Con-servatorul asociației de muzică. Ca să pricepem mai bine ce a însemnat acest act este suficient să amintim că aso-ciația arădeană s-a născut la numai cîțiva ani după cele-brele ei surori din Praga și Viena, dar înaintea celor din Cluj și din Budapesta. Atmosfera prielnică a permis orga-nizarea la Arad de turnee ale unor personalități de talie europeană încă înaintea înființării în 1881 a primei for-mații simfonice. În secolul trecut orașul avea deja să do-

vedească lumii că nu este „o provincie“ și cu această credință s-a afirmat tot mai viguros spiritul cultural al acestor locuri pînă astăzi. Dorind să-și dovedească acest crez și mai ales să dovedească tuturor că realitatea este cea pe care o simte, în noiembrie 1890 se interpretează Recviemul de Mozart într-o atmosferă de mare entuziasm artistic și patriotic. Drept urmare, după doar cîteva săptămîni, se înființează Asociația filarmonică din Arad. Primele aniversări : cea de zece ani de la înființare și cea care avea să confirme un sfert de veac de existență se serbează amplu și se reflectă în conștiința vremii. Îndrăznind să propună abonamente pentru concert, artiștii locali se obligă la o trudă permanentă, pe care o îndeplinesc, fără întrerupere.

Scara istoriei continuă cu treapta de la care am pornit în plimbarea noastră prin oraș, anul 1913 fiind cel în care se termină grandioasa clădire a Palatului cultural, un edificiu așezat parcă în mod simbolic între bulevard și Mureș, cu o intrare de templu grecesc, ducîndu-ne cu mintea la un sălaș mitologic al muzeelor — sediul filarmonicii locale. Construit după modelul unor mari săli de concerte, spațiul rezervat audițiilor este prevăzut cu o acustică fină și cu un decorament rafinat care permite ochiului să se odihnească în timp ce sunetele revin nealterate de contactul lor cu pereții. Privind toate astea, ni se pare surprinzător și ne minunăm din nou de cîte minți trebuie să contribuie la nașterea unui concert, cît de puțin observăm noi, cei care n-am venit decît să ne odihnim sufletul, din secretele unei meserii în care generații de entuziaști au studiat acustica, au construit instrumente, au învățat să introducă în cîntul lor sunete nemaiauzite. Stăm și le primim toate astea cu mulțumire dar și cu firescul întregului, iar taina, taina ascunsă în secolele ei de trudă și bucurii, ni se relevă doar prin emoția pe care o trăim.

Anul 1918, anul în care are loc fireasca întregire a țării, surprinde Asociația filarmonică din Arad într-o emulație deosebită. Turneele marilor personalități ale muzicii mondiale se succed cu evenimentele realizate de artiștii locali, încît la cea de a o suta aniversare a stingerii din viață a lui Beethoven, arădenii pot cînta Simfonia a IX-a cu un succes deplin și cu o orcheastră și un cor de amploarea marilor reprezentații europene. Dar istoria muzicii acestor meleaguri, făcînd parte din viața oamenilor, a cunoscut din plin vitregiile și triumful vremurilor : după ce a reușit să existe 150 de ani și să sărbătorească așa cum se cuvine acest jubileu, Societatea filarmonică a cunoscut infernul timpurilor care au precedat al doilea măcel mondial. Supraviețuind cu greu și pierzînd din forțe, muzica arădeană a traversat anii dificili, reușind să fie o prezență vie în primii ani de transformări radicale ale societății și realităților românești, devenind Filarmonică de stat în 1948 și scăpînd de spectrul desființării din lipsă de fonduri sau din cauza vremurilor neprielnice. De la primul concert din toamna anului 1948, dirijat de compozitorul Nicolae Brânzeu, cel care împreună cu Nicolae Boboc aveau să dea contururi și relief noii instituții, șirul concertelor se va înmulți mereu, devenind bilunare, tri-lunare, săptămînale și chiar mai dese. Mai există și astăzi membri ai acestui colectiv care îl slujesc începînd cu anii de entuziasm ai nașterii Filarmonicii de stat, oameni care prin pasiune și dăruire reprezintă în fața celor de astăzi măreția unui pionierat muzical : Tadeus Krzyzanowski, Gheorghe Biro, Gavril Lazoc, Adalbert Palfi, Gheorghe Fluieraș, Oleg Rudic, precum și veterani ai corului de pe vremea în care acesta nu era încă plătit, sau de pe vremea cînd existau doar „jumătăți de normă“, sau de pe vremea cînd lumea care venea să cînte pentru că îi plăcea să cînte rămînea în rîndurile acestui colectiv o

viață, două sau cîte o avea fiecare în sufletul său. Oameni ca Teodor Bîlaus, Aurel Ghender, Elza Stepan, Magda Vizi, Edith Mathe, Terezia Maurer își confundă biografia cu cea a acestui ansamblu. Corul cu vechile-i tradiții a avut și el o istorie a lui, paralelă cu cea a filarmonicii, dar nu mai ușoară. Trecutul locului cunoaște o viață corală intensă, corul fiind de veacuri o manifestare a conștiinței de neam. Reuniunile corale românești ARMONIA și CRIȘANA, un cor sîrbesc și un cor al meseriașilor unguri au creat la un loc o istorie. Dar o istorie a unor oameni care cîntau din vocație și care pe lîngă entuziasm mai aveau nevoie și de mijloacele cu care să-și mențină vocea aptă de a cînta. După ce în 1950 are loc începutul prin înființarea unui cor voluntar pe lîngă filarmonică, în 1954 formația devine profesionistă.

Suplinind lipsa unei opere în Arad, corul și filarmonica au organizat spectacole cu cele mai importante lucrări lirice, fie sub formă de spectacol, fie sub formă de concert, ansamblul vocal dirijat în ultimii ani de Paul Paradenco-Adamești și Doru Șerban făcîndu-și pe deplin datoria. Dealtfel, repertoriul celor două formații este impresionant : de la prime audiții absolute ale măștrilor români la prime audiții pe țară ale unor capodopere ale muzicii universale, de la susținerea unor festivaluri dedicate aniversării marilor compozitori (Bach, Beethoven, Bartók, Brahms, Borodin, Ceaikovski, Enescu, Mozart, Musorgsky, Schumann, Saint-Saëns) la ample concerte vocal simfonice cu muzică de Bach, Beethoven, Dvorak, Orff. A urmat cu suflu grav, un edificiu spiritual în veșnică renaștere, multă trudă și un ansamblu de vieți închinat muzicii. A venit apoi reînnoarea obiceiului marilor măștri de a cînta cu această formație, în această sală și acestui public, care toate s-au creat reciproc, vizitele care au urmat turneele de demult ale unor Liszt, Brahms, Hubay,

Enescu, Bartók, concertele Voicu, Ciolan, Ruha, Kondraşin, Wislocki, Kerer, Cassadesus, Ciccolini, Maria Grimberg, Kiyoko Tanaka, Li-Min-Cean, Zak, Antal, Moravec, Wilkomirska, Şafran, Popa, Plattner, Ştefănescu-Goangă, Fînăţeanu, Lya Hubic, Arta Florescu, Janine Micheau, Magda Ianculescu, Zara Doluhanova, Dan Iordăchescu, formaţii generoase cum sînt cvartetele bucureştene PRO ARTE sau MUZICA, cvartetul din Craiovia, cvintetul TATRAI, formaţia BARŞAI, orchestra de cameră din Bologna, corul MADRIGAL. Au urmat noile dimensiuni ale locului artistului, noua stimă şi noile griji, de cu totul altă natură, dar ochiul artistului este veşnic deschis spre întinderi şi unghere, privind din umbra sa răcoroasă la marele spectacol în care se cuprinde. Astfel muzica a început să fie destulă pentru toţi, ceea ce niciodată nu prisoseşte a început să fie dar de dat celor din jur şi celor de departe, filarmoniştii au început să-i înveţe şi pe alţii, conştienţi că nimeni nu dăinuie prin sine, concertele au început să aibă loc şi în localităţile apropiate, apoi şi în cele ceva mai depărtate, în lumea largă, stagiunea a ieşit din minunatul ei lăcaş, revărsîndu-se în fabrici, instituţii, în sate, permanentizîndu-se în oraşele din jur, în comunele mai importante, încît astăzi putem vorbi despre stagiunea de concerte de la Nădlac sau Pîncota, despre tradiţia celei de la Lipova.

Un public nu se păstrează decît dacă se cultivă, muzica nu durează decît în generaţii, concertele-lecţii au început încă o dată cu cea de a doua stagiune permanentă, deschizînd o experienţă nouă în ţară, dificilă şi obositoare.

Apoi viaţa a mers înainte.

Un trio de coarde a început să facă turnee în toată ţara, să înregistreze la radio şi televiziune, să cucerească

aplauze peste hotare, apoi cvartetul Philharmonia a cucerit noi arii geografice pentru faima artei românești, ducînd în străinătate, alături de măiestria interpretării și fiorul melodic al țării. Orchestra însăși începe să devină mesageră nu numai a artei arădene, ci și a culturii românești; turneele se succed: în 1974 în R.F.G., Elveția și țările de Jos, în 1975 în R.F.G. și Belgia, în 1976 din nou în R.F.G., în 1977 în Italia, în anul acesta în R.F.G. și Elveția, iar în curînd planificatul turneu din S.U.A. și Canada. Și, în mod firesc, a venit și principala consacrare a unei formații românești — cîntea de a cînta la Ateneul Român, cîntea acordată doar celor mai buni, locul unde dă concerte filarmonica noastră cea mai îndrăgită, cea care poartă numele marelui Enescu. O societate artistică formată din cîțiva entuziaști reușește după o istorie zbuclumată să cunoască laurii deplinei recunoașteri. În sala de spectacole a Palatului culturii din Arad mai cîntă și astăzi inimile muzicanților anonimi care au ctitorit succesele prezente.

O doină în Elveția

Dar nu trebuie uitată nici cealaltă muzică, prima, cea care nu poate fi învățată în ani de ascultare și interpretare, cea care se poartă în sînge, cea care se numește muzică populară. La ora cînd se înființa la București orchestra „Barbu Lăutaru“, o formație constituită la Arad se producea în fața publicului de un an de zile. „Situat la confluența marilor teritorii ale Bihorului, Banatului și Hunedoarei, părțile arădene și-au pîrguit în dogoarea acestor trei vecinătăți o ținută folclorică oarecum aparte. Avînd în nordul Crișului Alb și sudul Mureșului vizibile fișii osmotice, de o parte cu Bihorul și de alta cu Banatul, vatra folclorică a județului nostru înfățișează

totodată numeroase atribute stilistice comune cu cele ale creației populare hunedorene, parte de legătură cu zonele centrale ale Transilvaniei“, ne spune Ioan T. Florea, omul a cărui viață se confundă cu folclorul de care nu s-a putut despărți niciodată, care a sădit dragostea față de cîntul popular în elevii săi pe cînd era încă dascăl în podgoria lui dragă — la Covăsînț —, cel care cu magnetofonul și creionul cutreieră dealuri și văi, îngrozit la gîndul că ar putea să se mai piardă măcar și o doină, măcar și o variantă de baladă, știind că au dispărut și așa prea multe.

Formația populară a filarmonicii, interpretînd atît repertoriul contemporan cît și reluînd piesele celebrilor lăutari din istoria locurilor, nu uită să organizeze, asemenea surorii ei simfonice, și concerte-lecții, pentru că nimeni nu mai poate fi azi de acord că „muzica grea“ ar trebui învățată și cea populară nu. Bine îndrumată, formația începe să fie tot mai cunoscută în cercuri care se îndepărtează geografic de vatra folclorică din care se revendică. La radio au fost înregistrate numeroase piese cu orchestra populară arădeană, Casa de discuri „Electrecord“ a imprimat soliști populari arădeni, firmele „Philips“ din Paris și firme din Friburg (Elveția) au difuzat și ele interpretări ale arădenilor. Ioan Copil, Florica Duma, Petre Unc sau Nicolae Stoian pot fi ascultați pe pick-up-ul unui fermier din Alpi, care pătrunde astfel mai exact decît cu ajutorul oricărui ghid specificul acestei zone spirituale a României.

Seara este anotimpul îndrăgostiților. Decorul tradițional al pieselor clasice, al poeziilor învățate din generație în generație, al amintirilor celor mai intime este inserarea — cu luna care tocmăi apare, cu amurgul care ascunde timiditățile, cu băncile din parcuri situate la

mijlocul unor universuri ce se nasc la aceste ore. Faleză Mureşului se goleşte spre seară de larma copiilor mici, pentru a se umple de şoaptele copiilor mari — îndrăgostiţii rămânând întotdeauna nişte copii.

Există un loc amenajat pentru fanfară şi generaţii de localnici se plimbau duminică de duminică în apropierea acestei muzici.

Există alte locuri — care ne amintesc figuri ilustre immortalizate în câteva busturi amplasate în apropierea Palatului culturii.

Şi, făcînd un scurt bilanţ, există o viaţă întreagă pe această faleză ; după ce am vorbit despre ştrand, terenuri de sport, campionate de şah, tabere de sculptură, poduri trecute, prezente şi mai ales mulţimea de poduri viitoare, sala polivalentă, cartierul de locuinţe în plină construcţie, există şi dimineţile copiilor, există şi după-amiezile pensionarilor şi serile îndrăgostiţilor, „un parc în mai multe ture“ în care încapă mîndria unui oraş şi lupta sa. Pentru că faleza a fost şi un front, atunci cînd Mureşul într-o zi de rătăcire a încercat să acopere în câteva rînduri oraşul ; faleza a fost atunci un front în care oamenii înarmaţi cu puterea, visele şi dragostea lor au păstrat neatînse fabricile şi casele şi locurile de joacă pentru copii.

Faleză este haina de sărbătoare a oraşului şi seara, la orele cele mai blînde, Aradul primeşte binecuvîntarea riului.

O instituție înfloritoare de 145 de ani

Cu Școala populară de artă din Arad am luat cunoștință în afara sediului ei, mult în afara municipiului chiar, într-o zi de aprilie în care, blînd, dar în toate lucrurile pe care le atinge privirea, primăvara lucra intens. Era în localitatea Bocsig (o frumoasă așezare mai apropiată de Munții Zarandului decît de pînza larg desfășurată a cîmpiei), unde se adunaseră 500-600 de țărani, îmbrăcați în costumele lor înflorate, de o mare diversitate, totuși unite printr-o „cheie“ a culorii și a formei care întotdeauna face identitatea de neconfundat a diverselor costume populare românești — s-au adunat, zic, din toate colțurile județului Arad aici la Bocsig, locul de naștere al lui Ion Vidu, pentru a participa la prima ediție a unei noi corale închinată acestui compozitor. Erau membrii unor coruri nou înființate în prima ediție a Festivalului național „Cîntarea României“. Ceea ce m-a impresionat atunci a fost — dincolo de calitatea uneori remarcabilă a interpretării — repertoriul acestor puternice coruri țărănești : pe lîngă piese din repertoriul contemporan, interpretau și unele — dificile — de exemplu „Lauda nopții“ de Beethoven. Faptul era într-adevăr impresionant dacă priveai fețele arse de soare ale acestor

țărani, dacă le observai mâinile grele, bătătorite, obișnuite mai mult cu munca cîmpului decît cu această încordată poziție de pe scenă. În fruntea lor erau aproape pretutindeni învățători sau țărani care absolviseră cursurile Școlii populare de artă din Arad. Directoarea acestei școli, profesoara Rafila Boșcaiu, urmărea evoluția foștilor ei elevi cu emoție și uneori cu încîntare, de aici, din mijlocul spectatorilor.

În momentul vizitei mele la Școala populară de artă, această instituție se găsea tocmai în febra pregătirii unei emoționante aniversări : 145 de ani de la înființarea Conservatorului din Arad (denumirea inițială a Școlii populare de artă, 1833—1948) și 30 de ani de la punerea ei pe bazele noi de învățămînt (1948—1978). Evenimentul ne-a prilejuit un scurt istoric al acestei venerabile — nu numai ca vîrstă — instituții de cultură.

Înființată într-o perioadă de romantism în toate artele, și în special în muzică, într-o perioadă de mari entuziasme și însuflețiri, cînd pretutindeni în Europa erau la modă „asociațiile culturale“, o astfel de *Asociație a iubitorilor de muzică din Arad* (există din 1827) hotărăște înființarea, în 1833, a Conservatorului din localitate. Printre directorii noii instituții se numără virtuozul violonist Johann Handl, un mare prieten al românilor și un bun cunoscător și iubitor al muzicii populare românești, cel care a introdus la „Preparandia“ din Arad (între primele „școli normale“ de învățători în limba română din țară) studiul viorii. De asemenea, el a fost profesorul lui Ion Vidu, viitorul compozitor. În această primă perioadă a existenței sale, Conservatorul arădean contribuie nu numai la educația muzicală și la inițierea în studiul diferitelor instrumente a elevilor săi, ci mai ales colaborează cu „Preparandia“ arădeană, căreia îi acordă, nu o dată, sprijin. Datorită activității intense a Conser-

vatorului, în 1890 ia ființă *Asociația filarmonică din Arad*, avînd ca instrumentiști absolvenți ai Conservatorului. Un moment de mare însemnătate îl trăiește în anul 1940, cînd președintele *Asociației iubitorilor de muzică* care sprijină Conservatorul este compozitorul Emil Monția. În timpul său, la Conservator se învăța vioară, pian, mandolină, flaut și cîteva instrumente de suflat. De asemenea mai existau clase de canto și de artă dramatică.

După 1948, la Conservatorul arădean se schimbă componența socială a elevilor, se diversifică specialitățile, se extinde activitatea prin clase permanente externe în județ, prin cursuri periodice cu caracter fie de inițiere, fie de perfecționare etc.

„O instituție cu rădăcini atît de adînci în istoria culturală a unui oraș nu poate, moralmente, să nu aibă, ca o coroană iluminată din trecut, un prezent pe potrivă — spune actuala directoare a Școlii populare de artă — tovarășa Rafila Boșcaiu. Cu atît mai mult cu cît viața culturală, nu numai a municipiului, ci a întregului județ cunoaște acea animare care atinge toate localitățile, de la cel mai îndepărtat și pitoresc cătun din văile munților Zarand, pînă la bogatele comune din cîmpia de vest, pînă la ultima filială a Casei municipale de cultură din Arad.“

Intr-adevăr, nîcicînd Școala populară de artă nu a fost solicitată atît de intens cum e acum, cînd într-un județ ca Aradul ființează cîteva sute de formații artistice de amatori. Din această cauză activitatea sa se răspîndește, binefăcătoare, prin instructori care absolvă aici diferite cursuri, prin înșiși profesorii școlii care instruiesc formații ale caselor de cultură sau ale căminelor culturale, pretutindeni în județ. „Nu există în județul Arad formație laureată a Festivalului național «Cîntarea României» sau a altor festivaluri din țară sau de peste ho-

tare care să nu fi beneficiat, fie prin membri sau — cel mai des — prin instructori culturali, de absolvenți ai școlii noastre. Numai în ultimii 5 ani au absolvit diferite cursuri aproximativ 1 000 de artiști amatori. La aceștia se adaugă numeroasele cadre didactice care, în timpul vacanțelor, participă la cursuri periodice pentru specialitățile cor (dirijat), teatru, brigadă artistică și dans popular.“

Un aspect inedit pentru noi a fost acela al „școlii de artă în slujba producției“. Această instituție pregătește nu numai sculptori artistici, de exemplu, ci și „sculptori în lemn“ pentru mobilă stil sau „pictori“ pentru Fabrica de păpuși „*Arădeanca*“; să adăugăm că aproape toți graficienii diferitelor întreprinderi din Arad și județ sînt absolvenți ai școlii populare de artă. Cred că nu este lipsit de interes să mai dezvăluim încă o cifră semnificativă: între anii 1944—1978 peste 10 600 de cursanți au absolvit, la diferite specialități, școala populară de artă. Toți aceștia sînt angajați în peste 60 de întreprinderi și instituții arădene...

Desigur că toate acestea n-ar fi fost cu puțință printr-o muncă individuală, neconexată la ansamblul activităților culturale municipale. Școala populară de artă a cîștigat întotdeauna și, mai mult, și-a făcut un principiu de lucru din a colabora cu Comitetul județean al sindicatelor, cu Comitetul județean U.T.C. și, în primul rînd, cu Comitetul județean pentru cultură și educație socialistă Arad.

„Întotdeauna în spatele succeselor prezente stau, virtual, perspectivele...“ Acestea sînt vorbele pe care profesorul Slobodan Pasculovici le așază înaintea înșiruirii succeselor instituției sale. Ele pot fi și ale profesoarei Adriana Chiriță, care conduce un cerc de istoria artelor plastice la Fabrica de confecții, sau ale profesorului Ru-

dolf Eduard, dirijor de cor, sau ale profesorului Iosif Maurer, instructorul formației de fanfară din Șiria, sau ale profesorului Ștefan Alb, tot instructor de fanfară, sau ale pictorului Ioan Cott, instructorul cenacului de artă plastică din Ineu, sau ale profesorului Mihai Bartl, instructorul fanfarei din Aluniș-Frumușeni, sau ale celorlalți profesori și instructori ai școlii populare de artă.

Să amintim, deci, o parte din premiile cu care a fost încununată munca unora din formațiile de aici : 9 dintre ele au luat premii la faza județeană a Festivalului „Cîntarea României“ ; un premiu I la artă cinematografică, 3 premii III la artă plastică. În prima ediție a Festivalului național „Cîntarea României“ formațiile Școlii populare de artă au susținut 46 de acțiuni cultural-artistice (spectacole, expoziții etc.). Sînt într-adevăr succese care permit să se întrevadă de la altitudinea lor perspectiva unor realizări artistice mereu mai ample.

Colindrae a oraşului, între aducere aminte

Poți trece prin atâtea locuri, care, în lumina părelnică a apusului își re trăiesc clipele lor mari. Istoria, mai veche sau mai nouă, are dovezi grăitoare. Treci așadar prin anumite locuri ale oraşului, timpul își pierde însemnătatea, datele se amestecă... În cartierul Grădiște, pe strada Boemiei, se furișează umbre. Altele vin dinspre strada Rozelor. Sînt umbrele oamenilor care lucrau în taină, pregătind însă „ieșirea în lumină“. Pe prima stradă a funcționat o tipografie ilegală, pe cea de a doua se țineau întruniri ale comuniștilor. Trecînd podul spre centru, poți auzi șuierat de locomotivă și nimeni nu te împiedică să spui că acela este semnalul dintr-o anumite zi a lui 1858 cînd intra primul tren în Arad. Apoi, în preajma lacului și a „păduricii“, auzi tumultul unei mulțimi — muncitorii se adună pentru a sărbători ziua de 1 Mai (și anul poate fi 1891 ori 1894). Mai încolo, unde acum se ridică impunătoare blocuri, a poposit Avram Iancu, în drumul său spre Viena din acel august 1850. Pe largul bulevard al oraşului, astăzi bulevardul Republicii, în casa cu numărul 63 a locuit Ioan Suceu, cel însărcinat cu greaua răspundere a organizării Marii Adunări de la Alba Iulia (aici a fost și sediul P.N.R.,

între 1905—1910). Din bulevard se ajunge repede la Tribunal — la procesul comuniștilor din martie 1930, apărarea a rostit-o Lucrețiu Pătrășcanu (mai târziu, după victoria forțelor democratice în alegeri, în acel memorabil noiembrie 1946, în județul Arad au fost aleși 9 candidați ai B.P.D., în frunte cu același Lucrețiu Pătrășcanu). Urmînd drumul alături de Mureș, ajungi la Palatul cultural. Trepte largi, de piatră, puternice coloane corintice, fronton înalt, un turn masiv, prezență familiară în înălțimile orașului, aripi laterale cu elementele Renașterii. Înspre parcul stăpînit de copii (cu scrîncioburi, tobogane) și de pensionari, clădirea a împrumutat liniile arhitecturale ale castelului de la Hunedoara. În sala de concerte nu s-au stins încă aplauzele pentru George Enescu, Richard Strauss și Béla Bartók, mai răsună vocile coriștilor lui Ion Vidu, se mai aud versurile arzînd în dragoste de neam ale lui Goga. Tot aici găsești liniștea necesară pentru coborîrea în tainele cărților.

Nucleul primei biblioteci publice a fost constituit în 1881, datorită unei asociații culturale, cu un fond modest de numai 1523 de volume. În 1913, bibliotecă se mută dintr-o încăpere a teatrului, la Palatul cultural. În curînd se va muta și de aici, oferindu-i-se o întreagă clădire, lăsînd astfel spațiu pentru dezvoltarea Muzeului de istorie, lucru firesc, acesta (înființat în 1892 și „intrat“ în Palat tot la 1913, anul său inaugural) avînd nevoie de un spațiu mai generos și la fel de firesc pentru bibliotecă, cele 300 000 de volume (din care o treime cu valoare deosebită) găsindu-și o mai bună așezare, pentru ele și pentru cititorii lor, într-o clădire anume. Orice arădean își poate „umple“ o seară, intrînd fără să știe în noapte, cercetînd cărțile bibliotecii. Și așa va veni și în seara următoare, apoi în alta, începînd un șir fără număr. „Aviditatea după informații“, „adevărata explozie de

după 1960“ (l-am citat pe Dan Lăzărescu) a dus la un aflux de cititori impresionant. Același îndrăgostit de carte mi-a vorbit despre Arad ca „avînd o funcție aparte în istoria tiparului european“, el fiind „un oraș deschis“, aici întîmplîndu-se două fenomene: „acumulare și difuziune!“ Am văzut 16 incunabule în limba latină, „Metamorfozele“ lui Ovidiu (1543, gravuri în lemn), un album de gravuri reprezentînd complet Columna lui Traian, tipărit la Amsterdam în 1742 (ele sînt opera mai veche a gravorului Morellio, strădania sa datorîndu-se comenzii lui Ludovic XIV!), am răsfoit manuale școlare vechi, dovada învățămîntului românesc, am citit din cărțile „fondului francez“, din cele ale „Școlii Ardelene“ „Biblia de la Blaj“ a lui Samuil Micu, „Istoria pentru începutul românilor în Dacia“ a lui Petru Maior, apoi „Filozoficești și politicești prin fabulele moralnice învățături“ a lui D. Țichindeal, „catehetul școalelor Preparate românești din Aradul Vechiu“, „Oglinda arătată omului înțelept“ a lui Nicolae Horga-Popoviciu ori valorile din fondul A. D. Xenopol (între care „Istoria românilor din Dacia Traiană“, Iași 1888—1892, în șase volume, cu notele completative ale corecturii autorului) fond donat de soția marelui istoric din dorința lui, sfătuit fiind întru aceasta de un mare fiu al Aradului — Vasile Goldiș.

Spuneam că biblioteca își va găsi un nou lăcaș pentru o așezare mai organizată, mai modernă. Va cîștiga astfel istoria! Adică mărturiile ei se vor dezvălui mai amplu. Începînd cu cele din paleolitic și urcînd în timpul orașului, spre noi. Așadar unelte pentru lucrul pămîntului și arme pentru apărarea bunurilor strînse cu trudă. Din piatră, din lemn, din os, din bronz. Monedele dacice (bătute de ștanța de la Ziridava), podoabele lor de argint. Cărămizile romane cu stampilele legiunilor așezate aici.

Vase pentru folosința oamenilor gospodari. Vase pentru bucuria privirii. Și iarăși unelte, respectându-se „revoluția“ lor în procesul muncii. Și iarăși arme — oamenii pământului nostru au avut mult de luptat ca să-și apere vetrele ! Și iarăși vase (ceramica de cultură Dridu, secolele VIII—XI). Apoi dovezile despre dezvoltarea meșteșugurilor în epoca feudală. Și, nu se putea altfel, cele ale luptelor pentru libertate națională și socială. Iată lăncile țăranilor lui Iancu ! Iată fluierul Iancului ! O mulțime de documente legate de revoluția de la 1848, de participarea arădenilor la războiul pentru independență, pregătirea Unirii cu țara și făptuirea ei ! Directorul muzeului, prof. Nicolae Roșuț, vorbește despre pregătirile făcute pentru deschiderea unei noi secții, cea cuprinzând documente referitoare la perioada interbelică (clasa muncitoare în luptă pentru dreptate socială acțiunile arădenilor împotriva pericolului fascist, poziția lor față de acesta atunci când s-a declanșat războiul) apoi participarea orășenilor la actul insurecțional de la 23 August, luptele de la Păuliș și după aceea tot ce ține de făptuirile epocii contemporane, adică edificarea societății noastre socialiste, ilustrarea premierelor economice, sociale, culturale. Și mărturii de la vizitele secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, pe meleagurile noastre, arătându-se importanța lor excepțională și rodul lor bogat.

Cu Nicolae Roșuț și ceilalți oameni de bine întru descifrarea limpede a istoriei românilor așezați dintotdeauna și pentru totdeauna în această vatră am petrecut multe ore, dimineața, în vremea prielnică încă visului, în puterea zilei, vreme prielnică muncii ori seara, în vremea prielnică rînduirii ordonate a reveriilor și a cunoștințelor dobândite prin studiu. Mai cu seamă primul mi-a înlesnit o mai adîncă cunoaștere a spiritului vremurilor.

Voi aminti doar de acele pagini de istorie arădeană care dovedesc legăturile Aradului cu România începînd din preajma lui 1800 și culminînd cu rostirea dreaptă a cuvîntului Unire, la 1918. Adică despre învățămîntul românesc (cu începuturi mai adînci — în 1721 o școală românească la Arad iar în 1737 la Lipova), însemnătatea „Preparandiei“. Osîrdia dascălilor întru răspîndirea cărții românești. Cererea delegației Aradului la congresul iliric de la Timișoara, din 1790, ca în școală să fie respectată limba maternă iar bărbaților „din nația noastră“ să li se încredințeze funcții în administrația statului. „Oglinda“ lui Horga-Popoviciu, iluministul care vorbea despre „Dacia“, nume care de-a lungul istoriei a întruchipat ideea unității noastre ca popor. D. Țichindeal s-a rostit și el despre „mărta nație daco-românească în Moldova, în Ardeal și Țara Românească“ ! Moise Nicoară, primul român ortodox cu studii academice — în tinerețe n-a fost străin de ideile Revoluției franceze ; tot în tinerețe își ridică glasul, printr-un poem-pamflet, împotriva lui Napoleon, devenit „Tiranul Frâncuzilor“ ce „turbat de vâlfa sa mare“ este „dușmanul neamurilor, zbici mare a săracilor“ dar mai cu seamă „răpitorul țărilor“ ! ; pomind de la acțiunea sa din 1815, în anul imediat următor se redactează la Chișineu-Criș un „Libellus supplex Nationis Valachicae“ prin care se cere ca în funcția de „director suprem al școlilor noastre românești să fie numiți români prin naștere și vrednici de încredere“ ; se angajează în lupta pentru instalarea în scaunul episcopal al Aradului a unui român, lucru absolut necesar pentru politica vremii și, înfrînt de autorități, trece munții ; Muntenia îi va încredința misiuni diplomatice deosebite (și de taină, fiind trimis la Înalta Poartă, unde stabilește legături cu puterile apusene, cîștigîndu-le pentru ideea independenței românilor, ori mergînd spre ră-

sărit, luptînd cu arma cuvîntului diplomatic întru același scop) — să mai pomenim faptul că în 1849 se întîlnește cu Ion Ghica la Constantinopol și discută despre „hota-rele Daciei“ ! Alexandru Gavra, profesor al „Preparandiei“, editează cărți românești ; în 1832 întocmește planul unui „institut bibliograficesc“ — societatea „Ortăcia“ urma să asigure pătrunderea în mase a cărților scrise în limba noastră ; se gîndește la o societate literară, „Cabinetul muzelor române“ (1883) și la ziarul ei „Ateneul națio-nal“ — dacă reușeau toate acțiunile lui Gavra, Aradul devenea mai devreme nu numai un centru cultural ci și unul politic al românilor. Acțiunile sale se încadrează, însă, alături de cele ale lui Ion Heliade Rădulescu și, mai tîrziu, cele ale lui Bălcescu în Muntenia și Kogălniceanu în Moldova. Gh. Popescu, profesor la institutul teologic, participă la revoluția din 1848 și apoi conduce delegația arădeană ce se alătură lui Avram Iancu în 1849 și 1850 la Viena. Athanasie Sandor, răspînditor de carte și presă românească, pentru „lățirea literaturii noastre“ !; el întreține strînse legături cu Aron Pumnul și Al. Hurmuzachi, furnizîndu-le date despre cultura arădeană — dealtfel Pumnul (ajuns dascăl al junelui Eminescu la Cernăuți, acesta locuind în casa lui ca elev privatist și bibliotecar) îi solicită date biografice și producții literare ale unor : D. Țichindeal, C.D. Loga, Velea (Tincul), Al. Gavra, Mircea Stănescu. În mai 1850, fruntași arădeni se întîlnesc la Cuvin cu generalul Magheru. În 1852, un raport al Comisarului guvernamental arăta că : „cine urmărește cu băgare de seamă mișcările românilor de aici, vede că cei de aici sînt în contact cu Avram Iancu și cu cei din Țara Românească și Moldova, pentru crearea, din nou, a unei țări Daco-române.“ ! După șapte ani, autoritățile interzic o seamă de ziare (între care *Opiniunea*) dar la numai un an, tot ele constată că în Arad (ca și la

Lugoj) circulă proiecte de întemeiere a unei „Daco-Români” ! At. Marian Marinescu publică în 1859 „Poesia populară” care se deschide cu un apel adresat tuturor românilor ; în 1881 va fi primit în Academia Română (se cuvine să mai numim și alți aleși în acest înalt for : Ioan Slavici, Iosif Goldiș, Vasile Mangra, Vasile Goldiș, dr. Marius Sturza). În 1862, „Asociația națională arădeană pentru cultura poporului român” ia o inițiativă importantă : unificarea ortografiei ! Se cere sprijinul asociației surori din Bucovina. Răspunde întâi Hurmuzaki. În 1866 vine accepțiunea Societății din Bucovina (și suma de 400 florini). Unificarea însă o va face (date fiind greutatea materiale și climatul impus de autorități) Academia Română, iar Asociația din Arad își va tipări noile sale statute pe baza ortografiei stabilite de acest for. Nicolae Oncu, student la Viena alături de Eminescu și Slavici care duc lupta pentru unirea „Societății literar-științifice a românilor din Viena” cu „Societatea literară” ; la unificare Oncu conduce prima ședință (a pus în circulație fotografia lui Eminescu student, în istoria literară a cumnatului său, Enea Hodoș) ; chemat de Maiorrescu în România, refuză și vine la Arad, unde va fi director de bancă, dar și om de cultură și înflăcărat susținător al cauzei naționale. Ioan Slavici, președinte la *România jună* (au mai fost președinți arădeni : Iuliu Traian Mera, viitorul memorandist, și Marius Sturza) ; participă activ la pregătirea serbărilor de la Putna ; asemenea la congresele studențești inițiate de Eminescu ; cât despre opera sa literară, ea este prea bine cunoscută. Apoi Ioan Russu Șirianu și tribuniștii ! Lupta lor este preluată de cei de la *Românul* !... Și apoi ziua cea mare : 1 decembrie 1918 !

Se cuvine ca în ceasurile de scară, împurpurate de sîngele asfințitului, să îți aduci aminte... Și fiindcă atunci

poți găsi și răgaz pentru studiu, un sprijin temeinic află într-o publicație de înaltă ținută, care a început să aibă și tradiție și unde întâlnește pasionante date arheologice, contribuții la cunoașterea istoriei, cercetări de etnografie și folclor, lucrări de istoria artei. Este vorba de *Ziridava*, apărută în 1968—1969 — redactor responsabil prof. Ovidiu Olariu (acum entuziast inițiator de acțiuni culturale în calitate de director al Casei corpului didactic) și intrată într-o bună ritmicitate din 1974 — redactor responsabil Nicolae Roșuț, din colectivul de redacție făcând parte Eduard Ivanof, Tristan Mihuța, George Manea și Alexandru Braica. Numerele *Ziridavei* sînt așteptate cu interes, fiind căutate mai ales materialele ce aduc limpeziri în istoria orașului. Dar nu mai puțin demne de interes sînt celelalte. O listă de autori ar fi prea lungă, de altfel o parte au fost citați cu anumite prilejuri pînă acum, totuși cîteva nume se impun : Eugen Glück, Geza Kovach, D. Bogdan, A. Caciora, Otto Greffner, Horia Me-deleanu.

Și colindarea orașului, în orele serii, poate continua. Dacă privești cu atenție descoperi și altceva decît niște ziduri de case înșiruite cuminte în lungul străzilor ori încadrînd spațiul piețelor. Soarele a ars intens în timpul zilei, acum cenușa lui se cerne peste oraș, trecătorii grăbiți nu pot fi recunoscuți, poate că totuși... Iată, în fața unei case cu două etaje, un om își fumează tacticos pipa în timp ce privește mulțumit lucrarea sa, așezată în colțul clădirii — un trunchi de arbore învelit în tablă de fier și bătut în ținte ; o bară metalică îl încinge peste mijloc, ea este zăvorîată cu un uriaș lacăt ; omul este breslaş lăcătuș, a făurit lucrarea aceea după datină, în asemenea trunchiuri calfele pribege bat cîte un cui, semn al trecerii lor prin oraș (și astfel tu, trecătorul întîmplător pe strada Tribunal Dobra te pomenești dintr-o dată, în-

tr-o seară a anului 1827). Ori, iată un om grăbit, tăind în două rotundul unei piețe, aruncînd priviri peste umăr, deși nu-l urmărește nimeni (dacă îl alungă ceva, acel „ceva“ se află înlăuntrul lui), singuratecul, grăbitul să ajungă (unde?), bîntuitul de gîndurile unor ciudate „metamorfoze“ prin care ar putea trece, este Franz Kafka (și astfel tu, observatorul, te afli în anul 1917 și poate că ai auzit de tînărul sosit la familia Brauer). Ori, în fața hotelului „Crucea Albă“ se adună o mulțime de oameni, îmbrăcați în ținută de seară; sînt cei veniți la concertul lui Johannes Brahms sau al lui Johann Strauss sau al lui Pablo Casals (și timpul își pierde cumpănirea, anii putînd fi 1879 ori 1847 ori 1912). Alți oameni se grăbesc să nu piardă spectacolul de teatru; lume amestecată, bărbați gravi abia săltîndu-și pălăriile pentru salut, sprijinind galant mîna consoartei; aceasta își etalează cu vădită mîndrie pălăria enormă, rochia lungă — cascadă de volănașe și dantele, alături tineri cu plebe lungi, îmbrăcați mai modest, țărani veniți din satele în care a ajuns vestea turneului, zoresc cu toții avînd spaima în suflet că nu vor ajunge la timp ori nu vor încăpea în sală. Pe măsură ce se apropie de teatru, domnii își pierd gravitatea, consoartele uită de rochia croită anume, tinerii vorbesc cu glas înalt, țăranii sînt gata să cînte, ba chiar au început, însuflețirea crește, vor vedea artiști de seamă dar mai ales vor auzi răsunînd pe scenă vorba dulce românească — e anul 1868, trupa lui Pascaly a sosit la Arad! (amînăm popasul la teatru, spectacolele se termină la ore tîrzii, atunci e vremea potrivită pentru „cîntărirea“ impresiilor ce ți-au umplut sufletul, acolo, în fața scenei inundată de lumină). Dar în urma acestei mulțimi exaltate, cuprinse de fiorul premergător întîlnirii cu arta, mai poți vedea, în înserarea viorie, două umbre tăi-făsuind în taină. Una mai cu seamă atrage luarea amin-

te, fiindcă deși pășește sfielnic, ferindu-se să tulbure liniștea ce rămîne stăpîină după mistuirea acelor spectatori grăbiți, pare cu totul osebită, în jurul ei aerul vibrînd și luminîndu-se totodată o aură ce va dobîndi strălucire și puritate de luceafăr — sînt Iosif Vulcan și Mihai Eminescu (s-au întîlnit în casa lui I.P. Desseanu, după ce se cunoscuseră doar prin scrisori ; întîlnirea lor a fost prilejuită de turneul trupei lui Mihail Pascoal).

Dacă în umbrele trecătorilor de seară poți recunoaște trăsăturile unor iluștri înaintași, la același ceas și statuiile, cîte sînt, par că prind viață. Coșbuc și Xenopol stau la sfat lîngă treptele Palatului cultural, Ioan Russu Șirianu și Mircea V. Stănescu se află în preajmă, și-au părăsit și ei soclurile, de bună seamă treburile de la *Tribuna* și cele de la *Gura satului* îi frămîntă ; ori poate își așteaptă confrății de la *Românul* ! Ioan Slavici privește spre Mureș. Mai sînt și alții, piatra sau bronzul statuiilor au adunat căldura soarelui din zi și căldura din sufletul celor care au lucrat piatra sau bronzul se adaugă, rotunjindu-se în dragostea și mai caldă a orășenilor. Astfel ele redobîndesc dreptul la viață, aici, în inimă de cetate nouă. Dar orașul mai așteaptă de la artiștii săi de astăzi dăltuirea și a altor chipuri ce își binemerită, la rîndul lor, acest drept.

În sfîrșit, vorbind de statui, se cuvine a fi amintită și cea mai veche dintre ele ; la o întretăiere de străzi, un sfînt de piatră, în vîrstă de două secole și jumătate, Sf. Nepomuk, frumos și stingher, așteaptă căderea nopții.

Orele școlii

Aflăm de la Inspectoratul școlar al județului Arad : municipiul Arad (fără comunele suburbane) are 18 licee, 13 școli gimnaziale și 58 grădinițe. Aproape 11 000 de elevi frecventează cursurile liceelor, 20 000 pe cele gimnaziale și alte mii de copii sub șase ani intră zilnic pe porțile grădinițelor. De viața de azi și mai ales de mâine a acestor copii se ocupă (și, vom vedea, se ocupă foarte serios) 2 000 de dascăli.

Una dintre cele 13 școli gimnaziale ale Aradului își are sediul în Piața Luptei, la numărul 2-4. Unul din cei 2 000 de dascăli ai Aradului este învățătoarea Anisia Jiga. Are gradul II, o vechime de 23 de ani la catedră și lucrează la Școala generală nr. 2 din Piața Luptei de patru ani. La sfârșitul anului școlar 1977/78 a primit Diploma de onoare a Consiliului național al organizației pionierilor „pentru merite deosebite în activitatea pionierască”. În aceeași zi (duminică, 18 iunie) s-a despărțit de cei 27 de elevi din clasa a IV-a F pentru care a fost, timp de patru ani, mai mult decât o mamă. Dar această despărțire nu este definitivă, pentru că elevii viitoarei

clase a V-a F rămîn mai departe în școala lor din Piața Luptei.

În fruntea Școlii generale nr. 2 din Arad se află o directoare tînără. Tînără și la propriu și la figurat. Este profesoară de istorie, are gradul II și conduce și îndrumă cu mult entuziasm și deosebită pricepere cele 39 de cadre didactice ale școlii și pe cei 934 de elevi. Numele său este Felicia Balteș.

Sînt convins că deviza după care se conduc dascălii și elevii școlii din Piața Luptei nu poate fi alta decît „Încearcă să te autodepășești“. Nu mi-a spus-o nimeni răs-picat, dar am înțeles-o foarte clar din tot ceea ce au făcut și fac acești dascăli și acești copii. Se zice că meseria de dascăl este o artă. Se poate. Eu spun că este mai mult. Este o luptă permanentă și de multe ori dură cu tine însuși, cu ispita mediocrității, a automulțumirii și a comodi-tății. Dascăl este acela care reușește să-și transforme meseria în pasiune și lecția în act de creație. Sînt sigur că Școala generală nr. 2 are mulți asemenea dascăli. Alt-fel nu se poate. Altfel nu s-ar putea mîndri cu atîtea lu-cruri frumoase.

Directoarea spune: „Ultimele trei promoții de absol-venți ai claselor a VIII-a au fost cuprinse în treapta în-tîia de liceu în procent de 100% — dovadă a unei bune orientări școlare și profesionale în școală“. E puțin lu-cru? Eu cred că nu, pentru că aceasta nu este altceva decît o dovadă a respectării, tot în procent de 100%, a indicațiilor conducerii de partid privitoare la școlariza-rea copiilor și tinerilor din patria noastră.

Ce fac copiii la școală? Ce fac elevii Școlii generale nr. 2 din Arad? Învață, fac sport, cîntă, dansează, joacă teatru, desenează, muncesc. Se dezvoltă astfel, își for-mează personalitatea de viitori constructori ai comunis-mului. „Nu prin vorbe, ci prin fapte“ — altfel cum s-ar

putea explica atâtea realizări care fac cinste învățămîntului arădean, îl individualizează.

Iată : Studioul de teatru al pionierilor, de pe lângă Teatrul de stat Arad, cu stagiune permanentă. Formația de dansuri populare alcătuită din 48 de elevi, aplaudată cu ocazia împlinirii a 60 de ani de viață ai tovarășului Nicolae Ceaușescu, la festivitățile de închidere a manifestărilor prilejuite de „Primăvara arădeană“, la deschiderea Forumului județean al pionierilor. „Așa ceva n-am mai văzut“ — se exclamă în timpul aplauzelor și profesorul Viorel Nistor, instructorul formației, zîmbește mulțumit. Formația instrumentală de corzi, alcătuită din 70 de elevi din clasele III—VIII se pregătește intens pentru participarea la Festivalul național „Cîntarea României“ ediția a II-a, sub conducerea inimosului profesor de muzică Pavel Hanc.

„Există preocupări pentru dezvoltarea fizică armonioasă a copiilor atît prin orele de clasă cît și prin activități în afara școlii.“ Dovada : 150 de elevi ai școlii practică sportul în unități specializate și (probabil că n-ați știut) Adina Fărcuț și Gyüto Viorica, acum componente ale lotului național de gimnastică, au făcut primii pași în gimnastică aici la Arad, la Școala generală nr. 2.

Pentru înțelegerea și explicarea atîtor succese, semnificativ este și faptul că istoria acestei școli arădene a început să fie scrisă în urmă cu 128 de ani. Semnificativ — pentru dorința permanentă de înnoire manifestată de colectivul didactic — este și faptul că din cei 39 de dascăli ai școlii, 4 au gradul I și 14 au gradul II și că la faza națională de comunicări științifice a fost prezentă și directoarea Felicia Balteș, cu tema „Valențele socio-educative ale programului prelungit“.

Permanentul examen

... E seară. O seară liniștită și caldă ca toate serile de vară ale Aradului. Soarele a coborât acolo, departe, spre aeroport, ca și când s-ar fi grăbit să prindă ultima cursă a zilei. În cumpăna serii, în apartamentul său de pe strada Tîrnavelor nr. 1, învățătoarei Anisia Jiga încă nu-i vine să creadă. Au trecut patru ani. Patru ani au trecut mai repede decît patru ore. De cinci ori pînă acuma au trecut cîte patru ani în viața ei de învățătoare și încă nu s-a obișnuit. Iată, nu au trecut decît douăsprezece ore de cînd, pregătindu-se pentru ultima zi de școală, privea soarele răsărind de dincolo de Cetate, ca o nouă nădejde pentru ziua ce abia începuse. Să te pregătești pentru ultima zi de școală. Pentru ultima zi de școală a elevilor clasei a IV-a F. Ce să faci, ce să spui în fața celor 27 de perechi de ochi albaștri, și negri, și verzi care te urmăresc cu nesăț și (acum) ou o durere ascunsă? Catalogul se mai strigă, nu se mai strigă? Tiberiu Bauer — prezent... Petrică Sîrbu — prezent... Dan Dorcel Zaharia — prezent. Astăzi, copii, este ultima zi în care...

— De ce sînteți tristă? La ce vă gîndiți, stimată învățătoare Anisia Jiga?

— Mi-au spus să nu-i uit. „Să nu ne uitați, tovarășă învățătoare“. Cum aș putea? Doar sînt ai mei. Ar fi ca și cînd m-aș uita pe mine însămi... A fost frumos!

— Ați spus „a fost frumos“. Înseamnă că sînteți mulțumită?

— Sînt, de ce să nu recunosc? Altfel cred că nu mi-ar părea rău de această despărțire, de astfel de despărțiri. Primii patru ani de școală din viața unui copil, a unui om deoi, nu înseamnă totul. Dar înseamnă foarte mult. Aș îndrăzni să spun că înseamnă enorm. Copilul, cînd

vine la școală, este, dacă pot să spun așa, ca un burete uscat ahtiat după apă. Să-l pui într-un mediu uscat e o crimă. Se spune, și pe bună dreptate, că înainte de a exista elevi repetenți există învățători repetenți. Una din grijile mele zilnice este și aceea de a promova examenul pe care-l dau oră de oră în fața elevilor mei și în fața mea. Mă străduiesc să fiu un model bun pentru copiii mei. Un dascăl, cînd cere ceva elevilor săi, trebuie să se întrebe în prealabil dacă acel ceva există în el.

— Cu ce gînduri intrați la oră ?

— Lecția este un act de creație. La nașterea și împlinirea ei participă, în egală măsură, învățătorul și elevii. Dacă lecția de astăzi o imită pe cea de ieri și cea de mâine pe aceea de astăzi, nu e bine. Copiii caută noul. Monotonia și platitudinea îi plictisesc, ba mai grav, le frînează dezvoltarea. Nimic nu poate fi mai trist decît o lecție în care elevii cască.

— Am aflat că organizați cu elevii dumneavoastră multe ieșiri în afara școlii. Vizite, excursii...

— Viața, realitatea înconjurătoare este cel mai bun mediu educativ. Și atunci organizăm ieșiri, cum spuneți dumneavoastră, în lume. Așa ne putem convinge că cele învățate există cu adevărat. În afara adevărului realității nu există viață adevărată. A pregăti niște indivizi pentru o societate pe care nu o cunosc, este o aberație. Elevii trebuie să învețe despre munți pe munte, despre fabrici în fabrică, despre gloriosul trecut de luptă al poporului și al partidului nostru, pe fostul cîmp de luptă, în muzee, la monumente și în casele memoriale.

— Ce face învățătoarea Anisia Jiga cînd nu este învățătoare ?

— Știți, învățătorul nu este un funcționar. El nu are voie să uite niciodată cine este. La toamnă voi avea din nou clasa întâi. Chiar dacă nu mă credeți, vă spun că

am început de mult să mă pregătesc pentru timpul acela, pentru acei viitori elevi ai mei. Încă de anul trecut mi-am procurat caiete pentru dezvoltarea vorbirii la clasa întâi și, împreună cu directoarea, am vizitat deja grădinițele de unde ne vor veni acești copii. Asta nu înseamnă că nu mai fac și altceva. Îmi place gospodăria. Iubesc natura și, împreună cu soțul meu, fac multe excursii. Citesc romane istorice și multă literatură pentru copii.

— De ce v-ați făcut învățătoare ?

— Nu știu dacă atunci când m-am dus să dau admiterea la Școala pedagogică am făcut-o conștient, dar acum sînt sigură că nu am greșit. Sînt fericită și mîndră că sînt învățătoare. Acum, dacă n-aș fi învățătoare, m-aș face învățătoare.

Un om al școlii

Oamenii orașului meu sînt convinși că viitorul Aradului se va afla în mîini bune. Că ceea ce ei astăzi proiectează doar, copiii lor sigur, mîine, vor înfăptui. La fel crede și profesorul Gheorghe Gogu. Înalt, drept, și-a păstrat multe din atributele vîrstei de douăzeci și cinci de ani : entuziasmul, puterea de muncă și frumosul spirit al camaraderiei. Formația de matematician îl ajută, după cum singur recunoaște, să fie „concis și la obiect“. Cu vocea lui ușor metalică răspunde uimitor de repede și de precis la toate „problemele“.

E cald încă, o seară caldă și liniștită de sfîrșit de iunie. Aradul a inundat parcurile, grădinile de vară și terasele. Oamenii se plimbă, tac sau stau la taifas în dulce potolitul aer înmiresmat al apusului de soare. Flori de tei, milioane, ard peluzele înierbate ale bulevardului. Profesorul Gheorghe Gogu soarbe cu plăcere neascunsă din paharul aburit, din licoarea rece care a împrumutat culoarea (poate și mirosul) florilor din iarbă. Apoi vorbește. Despre școala arădeană și despre oamenii ei, despre ce a făcut și ce va face învățămîntul din Arad.

— Cred că învățămîntul românesc a trecut în ultimii ani printr-o ferventă căutare a propriului drum. Cred că,

pînă la urmă, el și-a găsit, mai bine zis și-a creat acest drum. La rîndul său, învățămîntul arădean a rezolvat în acest timp cel puțin trei mari probleme. Cînd afirm aceasta mă gîndesc la reșezarea rețelei liceale potrivit concepției și indicațiilor conducerii superioare a partidului nostru. Această reșezare a fost îndeplinită în așa fel, încît liceele să devină de aici înainte principala formă de pregătire a forței de muncă pentru economia județului. Lucrarea a necesitat transformarea rețelei de învățămînt teoretic în unul de specialitate și structurarea echilibrată a profilelor liceale, în funcție de necesitățile reale ale județului. Apoi : schimbarea opiniei cetățenești despre școală și înțelegerea concepției actuale privitoare la rolul școlii în societatea de astăzi. Mă refer la trecerea de la învățămîntul pur teoretic (care se practica în trecut) la cel de acum, care pregătește tinerii pentru o bună integrare socială, făcîndu-i apti de a produce valori materiale și spirituale. A treia problemă ar fi acoperirea întregului teritoriu al județului cu spațiile necesare școlarizării tuturor copiilor de vîrstă preșcolară și școlară. Practic, la ora actuală, în fiecare localitate cu cel puțin douăzeci de copii funcționează o grădiniță.

— Am întîlnit cetățeni care reproșează învățămîntului arădean lipsa liceelor de filologie-istorie sau de științele naturii.

— Nemulțumirea acestor cetățeni ai noștri mi se pare neîntemeiată. E drept, nu avem licee cu acest profil, dar nu trebuie să uităm că programa liceală, indiferent de profil, asigură elevilor o pregătire generală situată cel puțin la nivelul fostelor licee teoretice.

— Ce chestiuni frămîntă, la ora actuală, învățămîntul din Arad ?

— Problema conținutului instruirii practice, care presupune existența unei baze materiale și a unor cadre de

specialitate corespunzătoare. Gîndiți-vă că la fostele licee umaniste pornim aproape de la zero.

— Dar există acea relație de colaborare, de ajutor stabilită cu marile unități economice.

— Unele unități economice se mișcă încă destul de greoi deși ele vor fi primele beneficiare. Pentru ca relația amintită să se poată realiza la cel mai înalt nivel, conducerile unităților economice trebuie să înțeleagă această legătură cu școala nu ca o obligație, ci ca o îndatorire față de chiar unitățile respective. Probabil că numai atunci ele vor asigura elevilor noștri cadrele cele mai bine pregătite pentru instruirea practică.

— Sînteți inspector general la Inspectoratul școlar de aproape opt ani. Care este cea mai mare bucurie legată de acești ultimi ani din viața dumneavoastră ?

— Realitatea că acolo s-a încheiat un bun colectiv de muncă, format din oameni bine pregătiți și entuziaști. Dar mai ales uniți și receptivi la noile schimbări care au loc în viața școlii. Mi se pare că acesta este un lucru deosebit, pentru că el poate deveni o bază temeinică pe care să se clădească viitoarele înfăptuiri ale învățămîntului arădean.

„E blîndă inserarea ca un leagăn“

*E blîndă inserarea ca un leagăn
Ținînd în el bărbați, femei, copii.
De dedesubt îl leagănă bătrînii,
Să crească mari cei care vor veni.*

Pe vecina mea, Aurelia Creț, o întîlnesc deseori pe scări ; seara, pe băncile din fața blocului ; îmi vorbește întotdeauna cu o blîndețe de mamă. De fapt, atunci cînd am vizitat-o la „Tricoul Roșu“, în secția de nevedit, unde lucrează de 24 de ani, tinerele muncitoare mi-au mărturisit că se simt toate de parcă ar fi fiicele ei.

De la un etaj la altul, de la o secție la alta, m-a însoțit Mocuța Virginia, secretară adjuncată cu probleme de propagandă. Halele pline de lumină, cu aer condiționat, adună peste 3600 de muncitori, care lucrează în unul, două sau trei schimburi ; 83% sînt femei. Drept e, cine s-ar pricepe mai bine să vrăjească firele, transformîndu-le în articole, de la hăinuțe de nou-născut pînă la tricotaje pentru adulți, dacă nu mîinile răbdătoare ale femeilor ?

Am văzut, în secția de țesătorie, mașinile cu cîteva zeci de degete ridicate, de pe care firele coborau ca niște pîrîiașe subțiri, adunîndu-se și împletindu-se prin zimții ca niște pietricele, roată-roată și iute-iute ; apoi, un giulgiu circular își lasă faldurile pînzetului, în valuri, ca la poalele unei cascade, unele peste altele, cu o grabă egală. Chiar și zgomotul așezat al mașinilor amintește o cădere de apă, așa pe aproape după cîteva trunchiuri de

fagi, într-o pădure de toamnă metalică. Iar printre fire, străluceau ochii femeilor, nelăsându-le să se abată din matca lor aeriană.

Dar această feerie se întrerupe în secția de albit și vopsitorie, unde mercurul e sus de tot în termometre. Un Hercule tânăr, cu mușchi aprigi, scoate, ca dintr-o fântină subterană, funii albe, de curățenia zăpezii; le trimite apoi prin ciudate tunele; când ajungem dincolo, ne apar întinse, uscate, pe câte două benzi alăturate. De aici și pînă la croit sînt cîtiva pași; mîini după mîini așază, cu siguranța și îndemînarea cu care bunicii noștri își pregăteau foile de tutun, tricot peste tricot; se pun semne, se taie după tipar. Îți muți privirea și bluzele croite au și ajuns la raionul de confecții, de unde, după cîteva minute, le și vezi sub labele imense ale mașinii de călcat.

Am făcut acest drum ca printr-o poveste; de fapt, și veteranii acestei fabrici, dintre care mai mult de 125 cu o vechime neîntreruptă de peste 25 de ani, la sărbătorile lor, vorbindu-le tinerilor uteciști, spuneau că uneori, gîndindu-se la cele șapte fabrici mici în care trudeau înainte de naționalizare, li se pare că visează; acum, în unele secții mașinile fac aproape totul, trebuie numai supravegheate.

Virginia Mocuța a venit de prin locurile lui Creangă; blîndetea vorbei o face sfătoasă. Îmi povestește nu despre cei trei copii pe care îi are, ci despre tinerii acestei fabrici, pentru care s-a construit un cămin de nefamiliști, unde, în fiecare după-amiază de luni, au loc convorbiri, dezbateri pe diferite teme; într-adevăr, băieții și fetele trebuie să știe nu numai să coase mai repede și mai bine un tricou, dar și cum se servește o masă, cum se cuvine să te îmbraci, cum să-ți întemeiezi o familie; se pregătesc deci pentru viața cea de toate zilele.

Directorul fabricii, Ștefan Arcadie, lucrează aici din

1949 (cu o întrerupere de 5 ani, pentru studii superioare), de pe vremea cînd „fabrica era o îngrămădire de mașini și o îngrămădire de oameni“. După naționalizare, cele 7—8 fabrici s-au adunat în una singură ; din vechile secții n-a mai rămas aproape nimic. S-au construit hale noi, s-au perfecționat, de-a lungul anilor, tehnologiile, ajungîndu-se la urzeli de mare capacitate, s-a mărit viteza de lucru, s-a trecut la sistemul post-sincron la secția confecției. Muncă înnoită, oameni înnoiți ; într-adevăr, toate acestea n-ar fi folosit la nimic dacă nu s-ar fi ridicat și nivelul de calificare al angajaților.

Calitatea tricotelor arădene este cunoscută și recunoscută nu numai la „Vitrina calității“ unde s-a obținut locul al treilea, nu numai în magazinele românești, ci și în cele peste 30 de țări în care ajung, începînd cu Anglia, S.U.A., Franța, R.F.G., Austria, U.R.S.S.

Una din secțiile fabricii, la Ineu, își va mări de trei ori numărul salariaților, urmînd să producă peste 1 500 000 articole de lenjerie femeiască și 1 000 000 m² de prosoape pe an.

S-ar cuveni să facem însă și alte statistici : corul de 120 de fete a participat la prima fază a festivalului „Cîntarea României“ alături de celelalte formații ; 1000 navetiști (deci mai mult de un sfert din numărul celor angajați în toate secțiile) — pregătesc spectacole cultural-artistice pentru comunele de unde vin ; o sută și cîțiva de copii preșcolari, jucîndu-se și petrecîndu-și mai multe ore, în timp ce părinții lucrează, la grădinița de pe lîngă această fabrică. Pe mulți dintre ei îi cunosc ; în zilele de practică pedagogică, i-am auzit răspunzînd elevelor mele : „Mama este țesătoare la «Tricoul Roșu». O iubesc pentru că mă îngrijește...“ Și poate că, în acel timp, ochii mameilor, printre păienjenișuri de fire, țineau în ei cea mai frumoasă imagine : a copiilor lor.

Dintr-un caiet de însemnări

Întreprinderea „Tricoul Roșu“ Arad — scurt istoric

„În anul 1918 intră în funcțiune prima fabrică de tricotaje din Arad, construită de inginerul Iuliu Racz. Din cauza lipsei de capital și a experienței slabe, în 1920 fabrica se transformă în Societate anonimă pe acțiuni, numită F.I.T.A. (Fabrica de împletituri și tricotaje Arad). Cei aproape 300 de muncitori produceau ciorapi de lână și broboade.

Între anii 1921—1929 se inițiază acțiuni de dezvoltare pentru creșterea beneficiului. Astfel : 1921 — se construiește o magazie ; în 1922 — se construiește, în regie proprie, o vopsitorie, etajul II la corpul principal al clădirii și un pavilion cu apartamente pentru maeștrii străini aduși în fabrică ; în 1924 se construiește clădirea pentru mașinile Rundsthul ; 1929 — o centrală de forță. Se produc sortimente noi : costume de baie, broboade plușate, lenjerie de corp din bumbac, treninguri pentru copii, diferite articole din mătăsă, vatelină. În aceeași perioadă producția crește de la 9,5 milioane (1921) la 81,1 milioane (1928/29).

În decembrie 1921 muncitorii de la F.I.T.A. intră în grevă cerînd reînnoirea contractului colectiv. Tot în luna decembrie, dar peste 10 ani, fabrica se închide și toți

muncitorii sînt concediați. Activitatea va fi reluată parțial în semestrul II al anului 1932.

La 3 iulie 1944 bombardamentele provoacă avarii grave la vopsitorie și la clădirea ce adăpostea mașinile Cotton. Pagubele ating 71 milioane lei.

La 11 iunie 1948 Marea Adunare Națională votează Legea privind naționalizarea principalelor întreprinderi industriale, miniere, bancare de asigurări și de transport. Prin fuzionarea fabricii de ciorapi „Petöfi“, a atelierelor de tricotat „Inca“, „Sitex“, „Era“, „Eva Reisman“ și „Tricolana“ ia ființă întreprinderea „Tricoul Roșu“.

Între anii 1950—1955 producția crește cu 67% iar productivitatea muncii cu 83,8%.

În perioada 1956—1960 se realizează, prin forțe proprii, mașini de bobinat în cruce, urzitoare secționale, mașini de croit cu bandă, mașini de uscat tricoturi etc. Se construiește magazia de produse finite, clădirea atelierului de croit, confecții III și se extinde vopsitoria. Sînt înregistrate 456 de inovații“. (Din monografia I. „Tricoul Roșu“ — Arad.)

„Prin puternica mișcare de inovații și raționalizări inițiată după anul naționalizării, utilajele din dotare au fost modernizate de ingineri și maiștri din întreprindere. Meistrul Nicolae Schmidt mărește turațiile la mașinile circulare (deci și producția suplimentară), lăcătușul Nicolae Cure aduce îmbunătățiri la mașinile de bobinat, iar colectivul de muncă al atelierului de urzit și tricotat reușește să mărească turațiile mașinilor de la 95 la 125 pe minut. Se mecanizează operațiile de vopsire.

Anii 1961—1962 marchează o nouă etapă în dezvoltarea întreprinderii. Mașinile vechi, cu randament scăzut sînt înlocuite cu utilaje noi, autohtone sau din import. Din fondurile de recuperare a deșeurilor se construiește o clădire pentru secțiile de croit și de confecții. Vopsitoria, uscătorul și secția de scămoșat se extind în spații noi.

Între anii 1960—1969 producția crește de la 18 000 la 32 000 bucăți tricotate pe zi. În 1969 începe dezvoltarea întreprinderii pe baza investițiilor. Clădirile vechi, neadecvate, sînt demolate, în locul lor ridicîndu-se altele, moderne. În 1972 se dă în funcțiune ultima capacitate, ajungîndu-se la o producție de 64 000 bucăți pe zi.

Pentru a ocupa forța de muncă din județ, în 1975 ia ființă o secție la Ineu, unde lucrează, pentru comerțul intern și pentru export, 650 de muncitori.

În 1977 întreprinderea „Tricoul Roșu“ produce 450 de modele utilizînd materia primă indigenă în proporție de 30%.” (Inginer Ștefan Arcadie, directorul întreprinderii; bănățean, în etate de 54 de ani, absolvent al Facultății de textile din Iași.)

Oamenii și gîndurile lor

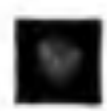
„Am preluat munca de la o tovarășă cu multă experiență. La început mi-a fost foarte greu. Vechimea în funcție? Un an. Am început prin a cunoaște, la nivel de întreprindere, mai ales problemele de ordin economic. Dar și oamenii. Fiind și președintele C.O.M. sînt obligată să știu, pe cît se poate, ce-l doare pe fiecare. Fac și liceul seral, acum sînt în clasa a XI-a. Ne ocupăm serios de întărirea rîndurilor membrilor de partid. Și de problemele femeilor. În întreprinderea noastră majoritatea este formată din femei. Anul trecut am inițiat o acțiune, care se

va continua, pentru sărbătorirea veteranilor, adică a muncitorilor cu o vechime de peste 25 de ani. Le acordăm diplome. Sub îndrumarea Comitetului de partid au loc, la clubul întreprinderii, întâlniri între veterani și tinerii din diferite secții. Așa i-am cinstit pe Maria Filo, pe Irina Gruzei și pe inginerul Mircea Neamțu. S-a vorbit despre trecut și despre viitor, s-a cântat, sărbătoriții au primit garoafe albe. Astăzi? La orele 14,30 nouă tovarășe vor primi confirmarea intrării în rândurile Partidului Comunist Român.“ (*Cornelia Dumbrăvan*, secretar al Comitetului de partid al întreprinderii, membră în Biroul municipal de partid, maestru la secția confecției finite schimbul B, căsătorită de cincisprezece ani împliniți.)

„Lucrez aici de treizeci de ani, fără întrerupere, adică din 18 ianuarie 1948. Îmi aduc aminte că în vara anului 1948 am fost chemați în fosta sală de mese a fabricii și acolo, un tovarăș, pe care cred că îl chema Muntoiu și care venise de la C.F.R., ne-a spus că din ziua aceea nu mai există patroni și că fabrica, împreună cu toate mașinile, este a noastră. «Aveți grijă, ne-a spus, acum mașinile sînt ale voastre, să le îngrijiți bine.» Unora nu le venea să creadă. S-a făcut liniște în toată sala, apoi, dintr-o dată, au început să vorbească toți. Cam așa a fost. Mai țin minte că iarna tremuram de frig pentru că în secție nu era decît o sobă mică de cărbuni, montată în mijlocul secției. După aceea au început întrecerile între schimburi. Nu prea ne țineam de program. Programul ținea uneori de dimineața pînă seara. Munceam din greu atunci pentru că trebuia să ne refacem.“ (*Cornelia Balica*, ajutor maestru de organizare la secția confecției finite, schimbul B.)

„Avem 1330 de uteciști. Activitatea noastră culturală este foarte bogată. Corul de fete, formații de dansuri populare și dansuri cu temă, o echipă de recitatori, un cerc foto, unul de artă plastică (la ultima expoziție de la clubul întreprinderii au expus Corina Arimie — metaloplastie și Ladislau Winkler — grafică și pictură în ulei), un cerc de artă manuală. Avem 60 de abonamente permanente la Teatrul de Stat. Biblioteca (are 20 000 de volume) organizează periodic acțiuni de popularizare a nou-tăților editoriale și pentru sărbătorirea unor evenimente importante din istoria patriei. Organizăm concursuri pe diferite teme. «Unirea cea mare» — câștigător Eva Klein, muncitoare confecționeră, «Programul partidului, programul nostru», și «Te slăvim, partid» ambele câștigate de muncitoarea Ariana Vurdea. La concursul pe țară «Mîini măiestre» tricotoarea Lucia Riviș a ocupat locul al II-lea. Mulți dintre tinerii întreprinderii, își petrec concediul de odihnă împreună, în cadrul excursiilor organizate de noi. Mergem și în străinătate. Am fost în R.D.G., Polonia, Cehoslovacia.“ (Ana Varga, secretarul Organizației U.T.C. din întreprindere.)

Înfloritoarea grădină a Omeniei...

Dacă nu ești reporter de meserie, ai necazuri. Să vă spun de ce : n-ai experiență, n-ai „limbaj“, n-ai „identitate“ clară în fața subiecților propuși, n-ai simțul profesional al timpului și întinderii (investigare-tratare), multe n-ai..., în schimb ai o legitimă curiozitate, răbdare, uimire, o „vecinătate“ caldă cu care te apropii, ai o candidă și salutară neștiință de a vîna cifre și procente (de a le etala fără drept de ripostă) și... regretul de a nu putea aduna mulțimea de oameni cărora (totuși) te adresezi spunîndu-le : „oameni buni, priviți împreună cu mine, ce fapte nemaipomenite se petrec aici, ce am descoperit...“. Multul, stufosul, cromaticul material „cules“ ți se va veșteji pe masa de lucru, ca un întreg câmp de maci și albăstrele, din lipsa unei vase suficient de încăpătoare ; iată exact ce simt după o zi de „documentare“ la *Intreprinderea de Sere — Arad*.

Discuția cu oamenii ce muncesc aici m-a îndreptat spre omul-clitor al acestui fabulos domeniu, cea purtată în compania dumnealui, directorul Erou al Muncii Socialiste, Irimie Șimandan m-a risipit din nou, spre oamenii aflați aici. Spre și peste întinderea de 76 hectare spațiu de cultură și hinterland-seră, clădiri, alei, livadă, borduri de ro-

ze..., spre mirosul purificator de oruditate și petală, spre neașteptata liniște tăiată doar de blîndul sîsîit al climatizării vegheată electronic, spre deosebita ordine și curățenie. Nu se aleargă și nu se strigă. Nu se stă însă. Nu se risipește; dimpotrivă, ultima cifră a economisirii arată 34 milioane lei. Alunec astfel, ca un privilegiat al observării, peste vestiare moderne, peste grupuri sanitare în care faianța și curățenia o concurează pe cea a hotelurilor ultime, ale orașului, peste dușurile cu apă caldă la orice oră, peste spălătoria proprie unde halatele muncitorilor, ținuta de muncă, trusoul grădiniței-cămin și albiturile de pat ale locuințelor-cămin (camere cu două paturi, spațioase, cu bucătării, — cuptoare electrice și gaz — uscătorii, liniște, lumină, ornamentare) își redobîndesc puritatea... peste șirurile de piersici al căror fruct li se propune muncitoarelor în locul paharului de apă spre a potoli setea, peste...

„Nu aceasta e important“ îmi va spune, cu glas ușor obosit și calm (dar cu rezonanțe de gravitate, ce te pătrund) omul ce acum 16 ani, într-o seară, la ora 21 a fost sunat la telefon spre a i se spune că a fost numit directorul unei întreprinderi ce de fapt nu exista, iar cînd și după ce s-a născut urma să rămînă, un timp, o unitate-pionier, o unitate ce experimenta... un „experiment“ productiv deja în primul an, cu excelentă premieră comercială pe piața externă (în 16 ani nu a avut nici un vagon refuzat, iar acum, cînd în sistemul masiv de „sere“ al țării ocupă — ca întindere — un loc mai modest, este, rămîne cel mai căutat — pînă la dispută — furnizor de către partenerii comerciali externi). Demarajul acela — director, șofer, magazioner plus contabil, minus ștampilă (pentru confirmarea primelor materiale sosite), minus sediu... apoi plus „2×16“ muncitori și ingineri (ca acum... creșterea unor reale generații de grădinari legumicultori

de întinsă producție, calificarea tuturor celor ce lucrează aici, completarea studiilor prin liceu a peste o sută de salariați... peste zece foști muncitori ce-și „finalizează“ ingineria la București și Timișoara — unii întorși deja, ca ing. Albu Dumitru, șef de fermă —, poate Leucuța Ioan, an V, poate Naghi Catița, an III...), apoi... nu, „important — mi se spune — e faptul că femeile venite din satele vecine, de pe la «hodăile» din cîmp știu acum folosi aceste facilități ale civilizației, și le știu și păstra cunate, că nu ar mai putea trăi altfel. Noi am educat pretențiile de viață ale oamenilor și i-am obligat să ne ceară... cît mai mult. Oamenii nu se plimbă risipind timp. Al nostru și al lor. Pe probleme se adună dorințele lor, ei nu merg să «se lupte» pentru a obține ceva, a rezolva ceva (locuință, probleme școlare, altele...), merge un delegat competent al nostru și le rezolvă, în numele întreprinderii noastre, pentru ei. Urmărim cum învață copiii lor la școală, urmărim vindecarea lor în spitale, sau acasă, mergem să-i vedem cînd au și necazuri și bucurii (boală, nuntă, aniversare). Ușa aceasta, a cabinetului directorial este deschisă, nu avem program de audiențe... se bate și se intră. Pentru că omul trebuie ascultat și ajutat cînd cere, poate mîine e prea tîrziu pentru el...”

Privesc lambriurile frumoase din stejar, biroul (portarul are unul identic), interfonul (îmi amintesc ușile ce se deschid cu celulă, electronic, poarta electrică la intrare, sistemele de climatizare modificate, mărite, perfecționate, electronizate, noua mașină de sortat, calibrat ardei — invenție răspîndită deja în țară — multe mijloace auto și speciale ce se repară „bine și ieftin“ în incintă, lucrări de reparații clădiri, instalații, paturi de cultură, noul corp clădire al Grădiniței — peste un milion jumătate investiții)... totul, totul s-a făcut și se face de către o mînă de oameni, „meseriașii“, formațiune anexă. „Sînt

niște oameni minunați — îmi va spune tovarășul director, o familie, cu adevărat o familie. A ars o casă, în câmp, a unuia. Familie cu doi copii, fetițe. Peste o oră numai se știa unde vor dormi acești oameni, la cine vor mânca, cu ce se vor îmbrăca. A doua zi, dimineața, la ora nouă, când noi am terminat ședința prin care am stabilit cum vom ajuta concret familia, mult nu am mai avut ce face; muncitorii au obligat șefii de secții să le consemneze ajutorul bănesc (urmînd a fi reținut la chenzină), erau deja adunați 35 000 lei, iar obiectele, hainele, lenjeria adusă de către ei, absolut sigur, nu se puteau folosi într-o viață de om. Credeți, și mergeți în vestiare... veți vedea dulapurile întotdeauna neînchise (aici nu sînt chei, belciuge, lacăte), deși în ele se lasă valori (ceas, verighetă, po-doabe, bani) sau plicul de salarizare, toomai primit. Nu... aici oamenii se respectă între ei, își respectă munca. Nu se dau ordine, nu e nevoie. Se spune ce e de făcut «azi», dar niciodată, ceea ce se numește «azi» nu a fost lăsat pe mîine. Avem o grădiniță-cămin pentru 150 copii, pe care o patronăm și subvenționăm (nu vă spun mai mult... veți vedea singur, acolo) avem o tabără de vară în ambianța dealurilor, la Barațca, unde absolut toți copiii noștri merg întreaga vară: apă caldă, apă curentă, termoficare, o îngrijire cu tot personalul, care este deplasat acolo... iar pensionarii, îi chemăm la toate festivitățile, să se bucure, sînt ai noștri.“

Și iată, aici, în câmp, s-a făcut o stație proprie de autobuz, s-a instalat o unitate comercială (magazin alimentar) unde femeile pot lăsa la intrarea în serviciu comanda iar la plecare să ridice totul ambalat; s-au făcut în oraș 100 apartamente de serviciu, cu două și trei camere (cele în construcție acum, altele, vor avea și garaj), au fost ajutați să-și construiască locuințe proprii 120 sala-

riați (din 700 !) ...„aici nu se jignește, om se scrie OM, nu vorbim numai, și facem, iar legătura, relația lucrător-conducere, este așa cum o afirmă politica partidului și statului nostru“. Iar dacă îi ascult pe ei, pe oameni, vor spune cu multă simplitate și stimă : „... este un foarte bun prieten al muncitorilor“... „un gospodar excepțional...“, „... grija față de oameni a dumnealui...“ — nu am face decît să ne repetăm, citînd.

Directoarea grădiniței îmi arată totul... Copii, ce tocmai dorm în pătucurile lor. Răcoarea. Perdele, pînze de corăbii. Clasele : a „macului“, a „spicului“, a „portocalei“ și „trifoiului“. Cabinetele. Desene : sute, de excepție zeci... ordine impresionantă, curățenie, trusouri, jucării, materiale didactice, mijloace audio-vizuale, hrană de excepție, educatoarele... filele mele se acoperă una după alta (de ce am notat ? !). Lucia Sabău mă conduce nebănuindu-mi regretul pentru limita de spațiu a scrisului, pentru faptul că nu mi s-a spus să fac un film despre ceea ce văd, eram acum la secvența cu această miniaturală livadă în care conducerea creșterii pomilor fructiferi (din toți) se face la „înălțimea“ de lucru și „cules“ a micilor proprietari (ca și la grădina legumicolă — au mîncat azi din spanacul îngrijit de ei), ei fiind deprinși astfel cu dragostea și știința muncii pentru plantă. Și... pentru animale : grădinii și livezii i se alătură un parc zoologic unde cerbul lopătar și căprioarele vin la mîna întinsă, iepurii ciulesc urechile. Mai încolo, șantierul ce va dubla clădirea actuală, unde va fi și un bazin de înot. În privirea directoarei Lucia Sabău văd clar dragostea față de munca ce o „ține“ aici (și nu în oraș), față de copiii aceștia ; îmi va vorbi foarte mult despre ei, despre educatoare, despre preocuparea conducerii.

Și plec, și placa aceasta verde, climatizată (uzină de vitamine... sau cum or numi-o reporterii!) se răsucește oblic în lumina vesperală ca o ființă vie, simțindu-mi înțelegerea și dragostea pentru ea.

Despre drumetrie și ospetie

Într-un început de noapte, cînd s-a reaprins firma luminoasă a hotelului „Ardealul“, cînd ochii ferestrelor de la hotelul „Astoria“ vesteau prin lumina lor că oaspeții Aradului sînt în număr mare, cînd aceleași semne se arătau dinspre hotelul „Parc“, luminile sale răsfrîngîndu-se tremurat în Mureș, știind că toți cei veniți aici au fost întîmpinați cum se cuvine, într-o asemenea seară, deci, l-am întrebat pe Viorel Rațiu, șeful adjunct al Oficiului Județean de Turism, ce se pregătește pentru oamenii Aradului începînd chiar de a doua zi, adică tot ce se face pentru ei ca să ajungă în alte orașe, unde să fie la fel întîmpinați. Și fiindcă a doua zi era sîmbătă, am aflat că la acel sfîrșit de săptămîină (ca și pentru următorul, ca și pentru toate cele care vor veni într-un an), pleacă autocare spre Moneasa, Stîna de Vale, Buziaș și Băile Felix. Că se fac săptămînal excursii în Apuseni. Că se organizează un tur al Ardealului. Și altul al Banatului. Firește, unul al României. Că oamenii muncii sînt îndemnați (și răspund îndemnului) să guste frumusețea unor tradiționale manifestări artistice : „Nedeia de la Tăcășele“ și „Intrarea de la Hălmagiu“ și „Tîrgul de la Găina“. Horia Bărbătei de la Agenția de turism, a ținut să adauge acțiunile pentru

elevi (taberele din timpul vacanțelor) și excursiile organizate pentru pensionari ori schimburile de experiență ale oamenilor muncii din agricultură, O.J.T.-ul punându-le la dispoziție tot ce se cuvine ca acestea să însemne și câștig practic și sărbătoare. De la Ioan Popa, șeful Filialei de turism, am aflat ce înseamnă „trenurile prieteniei“, adică excursiile în R.P. Ungară. Și aportul ce și-l aduc o seamă de colaboratori externi (cum ar fi Gheorghe Țircuș și Bucur Daian) la călăuzirea arădenilor plecați în drumeție. Și despre munca entuziastă a „călăuzelor“ profesioniste, remarcându-se Ioan Șebu, Aurel Hoza, Radu Mera, Ana Ghihor, Irina Alda, C-tin Ciontea și Olga Haș. Apoi, împreună cu același Viorel Rațiu am „cercetat“ locurile ale căror lumini ne chemau, ca să ne convingem de cele afirmate mai sus, cum că arădenii știu să-și primească oaspeții. Luam bineînțeles confirmat și ziua, cu numeroase prilejuri, când l-am întâlnit, în unități de la porțile țării, pe traseele turistice ori în centrul Aradului pe Eugen Popescu, șeful Oficiului dirijând cu multă competență activitatea. Dar atunci, seara, timpul nu ne-a îngăduit să trecem decât pe la „Astoria“, cunoscând un inimos șef de unitate, pe Aurel Boiț și o bună administratoare a hotelului, Sanda Kern, pe la popasul turistic „Subcetate“, loc cu bun renume în primirea turiștilor (întâmpinați de Iuliana Naghyghiuriș) precum și pe la „Parc“, hotelul preferat de cei aflați în trecere prin Arad, pentru superba panoramă a Mureșului ce se lasă admirată de la ferestrele sale, preferat de asemenea și pentru confortul ce-i așteaptă (administrator Adalbert Konert) și pentru felul cum sînt ospătați în elegantele-i saloane, primiți fiind de personalul care știe legile ospetiei (șef unitate, Teodor Seceanschi).

Așadar, arădenii sînt iubitori de drumeție, dar știu să fie și gazde bune. O dovedesc și lucrătorii din unitățile

„Alimentației publice“. Cineva ar putea spune că afirmația aceasta înseamnă „patriotism local“. Nu pot răspunde decât prin acea invitație făcută în orele dimineții, adică „pofțiți în orașul nostru, veți fi întâmpinați cum se cuvine!“.

Ori poate, vorbind prea mult despre strada pe care locuiesc voi fi acuzat de... „patriotism stradal“ (cine știe, termenul are șanse să intre în circulație!...). Și pentru că tot a venit vorba, am să amintesc că pe această stradă există o unitate numită „Nicorești“, condusă de Papp Carol (fiul lui Papp Carol care a fost ospătar la „Ardealul“ aflat peste drum) și unde în fiecare zi Lucreția Căprar, Eugenia Tăpălagă, Elena Mercea și celelalte colege ale lor aduc flori proaspte, astfel încât uneori mirosul florilor devine mai înviorător decât cafeaua. Împrospătarea florilor este o „lege“ în mai toate unitățile similare și se poate petrece la orice oră a zilei.

Dar nu numai în restaurante și hoteluri se fac pregătiri pentru primirea oaspeților. Întregul oraș se primenește, clădirile bătrâne se renovează (conservându-se cu sfințenie caracteristicile lor), se înalță construcții noi (viitoare edificii publice), străzile își schimbă oglinda asfaltului. Firește, toate acestea sînt și pentru arădeni. Este adevărat că asemenea lucrări se desfășoară în toate orașele țării. Dar în acest an, Aradul trăiește o nouă tinerețe. Și oamenii săi se străduiesc să-i confere acestei vîrste o aureolă strălucitoare.

Așadar, spuneam, arădenii cunosc legile ospetiei. La aeroport sînt oameni de nădejde care primesc păsările de metal aducătoare de oaspeți. La gară, alți oameni sînt gata, la orice ceas, să transforme sosirea trenurilor într-o bucurie. Pe șosele, la intrarea dinspre București și la intrarea dinspre Timișoara, în locul vechilor vămi, se află așezate modernele ateliere de întreținere a mașinilor. La „Dacia-Service“ de pildă, mai mult de o sută de oa-

meni sînt gata, de la primele raze ale soarelui și pînă după asfințit, să-i ajute pe automobiliști. Inginerul Dan Tătuț mi-a vorbit cu mîndrie despre unitatea pe care o conduce și mai cu seamă despre cum va arăta ea după montarea tuturor utilajelor capabile de performanțe tehnice. Mi-a dat și numele unor oameni ce-și onorează „posturile de muncă“ : Herwig Hames, Ilie Stoia, A. Henț, I. Sîrbovan și Puica Maria.

În Arad sosesc în toate orele sale, avioane și trenuri și mașini. Întotdeauna Aradul își va ține larg deschise porțile pentru prieteni.

IV. UN ORAȘ NU DOARME NICIODATĂ

În ceasuri de noapte,
la fel ca în ceasuri de zi...

Timp pentru mărturisirile
lucrurilor și oamenilor

Citadela

Noaptea, o lumină
lângă somnul orașului

Ziua un ochi,
iar noaptea o stea...

În ceasuri de noapte,
la fel ca
în ceasuri de zi . . .

În orele nopții (cînd „liniștea este stăpîină peste oraș“ ar putea spune cineva dar ar fi nedrept, ce fel de „liniște“ e aceea cînd „schimbul de noapte“ este în plină desfășurare în atîtea locuri de muncă, sau cînd chirurgul operează sub lumina crudă a lămpii scialitice — aceasta înlocuind soarele, cînd „mersul trenurilor“ nu ține seama de cel al soarelui, cînd pe porțile orașului pătrund șiruri de mașini neavînd nici ele nevoie de astrul zilei, cînd proiectantul trudește pe planșa sa, inovatorul uită ce e somnul, poetul arde înlăuntrul poemelor sale mai intens decît ziua, pictorul se luminează prin culorile „furate“ dintr-un curcubeu și tănuite pînă la „explozia“ lor pe pînza ce altfel arată la fel, ziua sau noaptea, șirul întrebărilor putînd continua încă), așadar în orele nopții se poate citi o carte. O carte împrumutată de la bibliotecă sau una cumpărată. Îți stau la îndemîină 13 librării, un anticariat (mai există o unitate care asigură pătrunderea cărții în biblioteci). Toate formează un organism numit *Centrul de librării Arad*. Conducerea lui este instalată în clădirea teatrului. Alături de Comitetul de cultură și educație socialistă. Alături de conducerea teatru-

lui. Vecinătăți firești. Ca să înțelegi mai bine ce se întâmplă acolo trebuie să pătrunzi în acest :

For de cultură

Intrarea dinspre piața Avram Iancu. Sau „intrarea artiștilor“. La parter, pe stînga e clubul. Loc de întîlnire pentru artiștii scenei. Tot aici se întrunesc membrii cenaclului literar „Lucian Blaga“. Pe dreapta intri spre scenă sau spre sala de spectacol. Scările te duc la etajele unde se află instituțiile enumerate. Pe directorul Centrului de librării, profesorul Ananie Craiu, care este totodată președintele Comitetului de cultură al municipiului, nu-l întîlnești lesne la biroul său. Este plecat în județ, participînd la una din acțiunile Festivalului național „Cîntarea României“. Sau participă la o lansare de carte. Or, alături de scriitori, este prezent la întîlnirile cu cititorii (în școli, în fabrici, la cămine culturale). Ori pur și simplu este pe teren. Adică peste tot unde prezența sa e necesară. Bineînțeles, în primul rînd în librării. Împreună cu Adriana David sau cu Valeriu Chișa. I-am văzut la lucru, studiind planurile editoriale și cîntărind nevoia de carte a Aradului. I-am auzit comentînd, împreună cu alți prețioși colaboratori ai lor, titlurile cărților anunțate, dovedind atunci o bună cunoaștere a autorilor. Am fost impresionat de căldura cu care sînt „primiți“ scriitorii tineri. Și de prețuirea clasicilor literaturii române și universale. De faptul că pentru cartea tehnică și științifică se ține seamă de un anumit specific arădean. De întîmpinarea entuziastă a cărții ideologice. Toate acestea înseamnă deci cunoaștere. Și mai înseamnă orientare (în discuțiile lor auzi : „avem atîtea școli..., deci atîția elevi..., atîția profesori...“, asta însemnînd că ei „au nevoie de atîtea... manuale, ori cărți

beletristice ori cărți tehnice“ — nu se uită „profilul“ liceelor industriale ; sau auzi numărul muncitorilor din cutare ramură, deci se poate socoti ce nevoi au ei, ce îi interesează pe ei în mod deosebit). Înseamnă pînă la urmă o bună și adevărată politică în munca de răspîndire a cărții.

Apelînd la cifre am găsi numeroase dovezi pentru cele afirmate mai sus. Ele adunîndu-se într-o sumă prea mare de informații, am selectat doar cîteva : în 1958, Centrul de librării difuza pentru fiecare arădean 2-3 volume pe an. În 1976 s-a ajuns la 5 volume iar în 1977 la 6 volume. Sau : în 1958, se difuzau cărți în valoare de 23,80 lei pe locuitor ; în 1976 suma a crescut la 47,40 lei iar în 1977 la 49,20 lei. Este vorba de difuzarea directă prin librărie. Se adaugă cărți în valoare de un milion difuzate pe an, prin biblioteci.

În 1958, difuzarea la locul de muncă se „traducea“ valoric prin suma de 125 000 lei (deservind un număr de 18 000—20 000 muncitori). În 1977, această valoare a ajuns la 2 400 000 lei, fiind deserviți 75 000 de muncitori !

Mai menționăm că peste 32% din difuzare se asigură prin librăria „Cartea la locul de muncă“.

Colindînd prin librăriile Aradului am cunoscut harnicele colective care obțin rezultate remarcabile în munca lor. Iată cîteva nume ce se detașează : Maria Vidican, Viorica Moldovan, Mariana Sonca, Ildiko Hippak, Gertrude Cățicovan, Ana Pătaș.

Într-o librărie din centrul orașului am poposit timp mai îndelungat. Poartă numele unui mare scriitor, fiu al acestor meleaguri. Vitrine largi, generoase, pline de lumină pentru „cărțile în floare“. La intrare un sistem de fișe îl ajută pe cel care caută o anumite carte (numele autorului, date bio-bibliografice, prezentarea cuprinsului ; locul unde găsești cartea în librărie, indicație folositoare,

altfel există riscul „rătăcirii“). Alături, un alt sistem de fișe pentru cărțile epuizate (amatorul de carte trebuie să fie informat asupra ultimelor apariții, chiar dacă ele s-au epuizat rapid, își poate încerca șansa la o altă librărie — dar știe ce să caute!). Cărțile sînt așezate după tematica lor. Semnale luminoase călăuzesc pașii. O melodie abia murmurată izvorăște de undeva. Librăria are mai multe încăperi. Una este destinată celor care vor să răsfoiască mai multe cărți și au nevoie de timp pentru asta. Instalați în fotolii comode o pot face în voie. Ba pot bea chiar o cafea sau un ceai. O altă încăpere este pentru melomani. Cu instalații speciale pentru audiția discurilor. Pentru cei foarte grăbiți, standurile instalate afară ocupă trotuarul pe lungimea unei străzi (se respectă și acolo o anumită ordine, o împărțire tematică)...

O asemenea librărie nu există încă. Dar ea ar putea exista. Așa o văd, încă de pe acum, cei pe care i-am pomenit mai sus.

La Comitetul de cultură și educație socialistă am fost în zilele cînd primăvara își arăta puterea. De fapt orașul trăiește două asemenea anotimpuri care se suprapun: primăvara firească și „Primăvara arădeană“, festival de tradiție, înflorire și rodire într-un frumos! Acțiunile la care participă miile de arădeni se prelungesc atunci pînă tîrziu în noapte. Să vorbești în asemenea momente de efervescență maximă a culturii arădene cu cineva de la „cultură“ este greu. Președintele Comitetului județean de cultură și educație socialistă, Liviu Berzovan, se află la sala polivalentă unde are loc spectacolul inaugural sau stabilește împreună cu un adevărat „comandament al culturii“ detaliile pentru zilele următoare și... pleacă din nou, chemîndu-l grabnice îndatoriri. Teodor Dumbravă, vicepreședintele, aleargă la Filarmonică și la Muzeu și se întoarce la Teatru („cum stăm cu Filarmonica?“; au ve-

nit oaspeții ? ; care este stadiul pregătirilor pentru debaterile — cu public — ale istoricilor ? ; și-au găsit locul pe scenă cei care dau glas cîntecelor născute aici, la noi, pe aceste meleaguri ?“, iată întrebările ce înseamnă de fapt „actualitate“. Ovidiu Cornea, directorul Centrului de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă, se întoarce cu ochii luminați de culorile crude și curate ale tablourilor semnate de pictorii țărani (nu o expoziție oarecare, ci chiar un „Salon național de pictură naivă“ — să nu uităm că Aradul a găzduit pentru prima oară minunatele pînze cu zăpezi albastre și cu munți din Apuseni și cu „cipul Iancului“, spunînd așa ca să respectăm rostirea celui care le-a semnat — Ion Niță Nicodin). Și tot el aduce prospețimea versurilor poezilor țărani. După cum știe ce se va întîmpla la „Studioul literar-artistic“ (manifestare intrată și ea în tradiție, continuatoare a acelor șezători premergătoare Unirii acestor pămînturi românești cu Țara, și acum venind scriitorii-oaspeți, ei unindu-și glasul cu scriitorii arădeni în fața unui public generos și cald) și la toate șezătorile în care membrii cenaclului „Lucian Blaga“ își „scot în lume“ scrierile.

Ce înseamnă acest cenaclu cu mai bine de 30 de ani activitate ? Înseamnă școală pentru cei tineri, loc de debut pentru mulți, aflarea primelor opinii despre cărțile încă în lucru (18 cărți a dat Aradul numai începînd din 1972 și colaborări la volumele unor edituri ori la volumele editate de Comitetul de cultură și Centrul de îndrumare, adăugînd la acestea cele șase premii literare : la concursurile de debut ale editurilor „Eminescu“ (3), „Dacia“, „Facla“ și unul acordat de Comitetul Central al U.T.C.). Mai înseamnă debaterile despre problemele ce frămîntă literatura actuală. Și încă : dezvoltarea spiritului critic, legarea unor trainice prietenii dar mai cu sea-

mă, într-un oraș fără revistă literară, trebuie reținut aspectul de „lucru“ al tuturor întâlnirilor cenaclului. Un oraș ca să-și merite cu adevărat numele are nevoie de un râu și de poeți. Râul spală trupul orașului, poeții îi purifică sufletul. Mă gândesc, firește, la toți făuritorii de frumos prin cuvânt. Aradul întrunește aceste condiții.

Alături de cei care au scris aceste rânduri despre orașul lor sînt încă mulți. Mihai Traianu, Alexandru Banciu, Constantin Dumitrache, Lavinia Betea, Dorel Sibii, Dumitru Siniteanu, Gheorghe Bondiș, Florica Meruță Banu, Vasile Man, Francisc Vinganu, Iuliu Lucaciu, Gheorghe Moțiu, Ligia Tomșa, unii au cărți, alții sînt în pragul debutului. Sînt doar o parte din cei care dau „unitate“ cenaclului. Se cuvine să mai amintim cărțile de poezie semnate de Lucian Emandi și Teodor Frîncu. Și piesele de teatru ale lui Ion Jivan. Și prezența opiniilor critice în presa literară ale lui Ioan Buduca (premiul „Amfiteatrului“) și Alexandru Ruja (colaborator statornic al „Orizontului“).

Trecerea spre teatru e firească la fel ca și vecinătatea acestor instituții de cultură așezată în același edificiu. De multe ori, noaptea, am văzut o lumină ușor tremurătoare dar vie, străbătînd străzile orașului. Să vedem cine dă această

Lumină vie

Un felinar bătrîn, purtat de un slujbaș al teatrului care conduce actorii, obosiți de spectacol și fericiți de aplauzele culese, spre casa lor sau spre casele altora dacă ei, actorii au venit în turneu. Pînă să se ajungă la aprinderea pentru întîia oară a acestui felinar au fost spectacolele date de elevii „Preparandiei“ ! Și alți

oameni de bine, hotărîți să dea libertate rostirii românești pe o scenă. Ca s-o audă întreg poporul. S-a găsit și locul. Un teatru construit în mijlocul orașului de un Iacob Hirschl. Oficial se știe că prima reprezentație, dată în folosul școlii, a avut loc într-o seară de februarie a anului 1818, dar se pare că au mai fost altele mai vechi. Au început să apară trupe „mixte“ de actori, cum a fost *Societatea românească cantatoare teatrale* de sub conducerea lui Iosif Farkaș, alcătuită din actori români și unguri, recrutați din Arad și Lugoj (s-au distins atunci Vasile Maniu, Seracin și Giurman, care vor trece Carpații mai târziu și vor juca în trupa lui Costache Caragiale). În perioada cînd „cultura izbăvitoare“ întru „luminarea“ poporului devine o formă de luptă, *Asociația națională arădeană pentru cultura poporului român* se folosește mult de teatru. Începînd din 1863 se dau reprezentații și concerte nu numai în Arad, ci și în împrejurimi. Artiștii de atunci — în majoritate tot elevii „Preparandiei“, însuflați de dascălii lor Alexandru Gavra*, Dimitrie Țichindeal, Constantin Diaconovici-Loga, Dimitrie Constantin. În vremea dualismului (așa-zisul stat dualist austro-ungar a însemnat, între altele, abolirea autonomiei Transilvaniei, prin încorporare la Ungaria), lupta românilor prin armele culturii nu a slăbit. Cu osebire se impunea păstrarea conștiinței naționale și apărarea unei limbi a-dînc cinstită de veacuri. Slujitorii artei teatrale erau chemați întru aceasta. „Haideți și insuflați conștiința în inimile disperate, veniți și spuneți că românul a fost și va fi! Veniți!“; acesta este apelul lui Iosif Vulcan în *Familia* din 15 aprilie 1868. Și ei vin! Adică actorii trupei lui Mihail Pascaly „descalacă“ în orașe transilvane. Bra-

* Autorul unei piese de teatru „Monumentul Șincai-Kleinian“.

șovul și Sibiul sînt „cucerite“, apoi este rîndul Lugoju-
lui bănațean și Timișoarei să-i primească triumfal. La
1 august, trupa își începe reprezentațiile în Arad. În des-
chidere, Pascaly declamă poemul „Adu-ți aminte româ-
ne“ de At. M. Marinescu. *Familia* consemnează : „... ieri,
întîia oară, răsună de pe scena Aradului limba noastră
dulce și suavă“. În ziarul *Alföld* se spune că Pascaly este
„o podoabă pentru orice scenă“. La spectacolul din 4 au-
gust cu „Frica e din rai“ de Pascaly, asistă numeroși țā-
rani (tot *Familia* scria : „Teatrul național este mijlocul
cel mai bun pentru a lăți între popor lumina și a răspîndi
într-însul sublima idee de naționalitate“). În 11 august,
marele succes : „Mihai Bravul după bătălia de la Călu-
găreni“ de Bolintineanu (în rolul lui Mihai, Pascaly a
cunoscut un adevărat triumf). I. Vulcan pleacă la Gher-
la, pentru adunarea generală a *Astrei* și se oprește în
Arad. În tren, lumea nu discuta decît despre teatru. Se
porniseră țāranii satului ca să audă cel puțin o dată lim-
bă românească pe scenă. S-a întîmplat ca în zilele tur-
neului Pascaly să se îmbolnăvească, fapt ce a dus la a-
mînarea unor spectacole. Cei veniți din împrejurimi nu
se clintesc spre casă, așteaptă reluarea. Vulcan îl întîl-
nește pe Pascaly. Și îl întîlnește pe Eminescu. Va pleca
din oraș cu sufletul plin de bucuria izbînzilor scenice ale
primului. Și purtînd asupra lui poezia „La o artistă“ a
celuilalt (pe care o va publica în *Familia* din 18/30 au-
gust 1868). Cu prilejul turneului, artiștii sînt invitați în
grădina unui han. Nicolae Cristian, fost notar în Pecica,
a ridicat chestiunea desăvîrșirii unității statului național
român „definitiv“, stabilindu-se chiar și „granițele vii-
toare ale Daco-României“.

Într-un alt august, 1870, vine trupa lui Matei Millo.
În repertoriu numai piese românești, mai cu seamă cele
ale lui Alecsandri. Și din nou un august cu nopți fierbinți,

în 1871, cînd Pascaly revine la Arad (în *Familia* și *Gazeta Transilvaniei* apăruse scrisoarea lui în care își anunța noua „excursie artistică” și totodată crezul său : „...popor fără teatru este popor fără cultură, teatrul este istoria vie de cultură”). Momentul de culme — „Zavera lui Tudor Vladimirescu”. Cu un an înainte se înființase *Societatea pentru fond de teatru român* — aceasta în timp ce Parlamentul de la Budapesta a respins cererea deputaților români de a se subvenționa teatrul în virtutea dreptului de egală participare a naționalităților conlocuitoare la subvențiile statului pentru instituțiile culturale. În folosul fondului pentru crearea teatrului românesc a dat spectacole societatea „Mureșanu” a elevilor gimnaziului din Arad.

În 1873 vine la Arad I.D. Ionescu, vestit cîntăreț și cupletist. Entuziasmat, Slavici îl va însoți la Lipova, în satele din Podgorie și va străbate cîmpia spre Gyula.

Un eveniment ce ar fi trebuit să ducă la înflorirea acestei arte are loc la 21 septembrie 1874 — inaugurarea unui edificiu monumental, ridicat prin contribuția localnicilor — noul teatru. Dar Primăria percepe taxe exorbitante. Mai mult ; pe lîngă dificultățile financiare se adaugă suferințe de alt ordin — guvernul condus de Tisza Kálmán proclamă caracterul maghiar al statului, luînd măsuri dintre cele mai brutale împotriva naționalităților nemaghiare. Turneele artiștilor de peste Carpați sînt interzise. Românii nemaiavînd dreptul să apară pe scena noului teatru, ei dau totuși spectacole în limba română fie în vechiul teatru al lui Hirschl, fie la grădina „Arena”, ori în „sala din păduriță” (Ceala). După 1880 și în sala lui Krispin (care se afla pe strada Eminescu de astăzi !) unde și-a desfășurat activitatea culturală Asociația meseriașilor români „Progresul”.

Ar mai fi de amintit turneele, reluate cu toate îngrădirile regimului dualist, adică acelea ale trupelor lui Zaharia Bârsan (1903), A.P. Bănuț (1910), Victor Antonescu (1913, cu fruntași ai Naționalului bucureștean, între care Ion Brezeanu. Cu acest prilej, actorii români sînt pentru prima oară îngăduiți pe prima scenă a Aradului și joacă „Năpasta“ lui I.L. Caragiale), toate acestea constituind, în a sa „Istorie a teatrului românesc“ sau în alte lucrări, momente atent cercetate de Ioan Massoff. Ca și încercările Aradului după 1918 de a avea o trupă permanentă, sau în colaborare cu Timișoara. De consemnat trupa de operetă în frunte cu Leonard și Maximilian, înființarea în 1927 a Teatrului de Vest (director Ștefan Mărcuș) dar care nu rezistă decît pînă în 1930 (de remarcat, totuși, că, înfruntînd dificultăți materiale, bravii actori își făcuseră datoria, la un moment chiar pe cont propriu. În 1929 își aleg dintre ei un comitet de conducere — director Gheorghe Cosma). Aradul a continuat să găzduiască turnee bucureștene și clujene.

Abia în 1948, orașul va avea teatrul său. Trecuseră deci 130 de ani de la primul spectacol românesc din vechiul teatru! Se cuvine însă amintit faptul că pînă la nașterea Teatrului de Stat, din inițiativa Partidului Comunist a luat ființă, în 1945, un teatru permanent, alcătuit din amatori (un nucleu puternic — amatorii de la C.F.R.) cărora li se adaugă, treptat, profesioniștii. Așadar 1948 — actorilor din Arad li se alătură cei veniți din București și Satu Mare. Se formează un colectiv de bună calitate, sub direcția regizorului Alexandru Marius, din care amintim pe : Ștefan Ciubotărașu, Romeo Lăzărescu, Elena Bodi, Olimpia Didilescu, Nicu Antoniu, Elena și Mișu Drăgoi, Nucă Mihuță, Constantin Adamovici, Mircea Gherdan. În anii ce au urmat, Otto Rappaport, Ion Jivan, Dan Alecsandrescu au condus teatrul cu dragoste

și dăruire, directoriatul lor însumînd o serie de succese. Cu prilejul celei de a XXV-a aniversări a teatrului, regizorul Dan Alecsandrescu spunea: „ce anume a ținut nestinsă în inima actorilor flacăra dragostei pentru scenă? Cred că însăși conștiința lor de artiști și cetățeni, însuflețiți de dorința de a fi utili partidului, țării, marilor mase ale publicului“.

Vorbind cu directorul de astăzi, Corneliu Maior, am notat cîteva puncte din „programul“ teatrului arădean: promovarea noii dramaturgii naționale revoluționare, a pieselor de inspirație istorică (s-au înregistrat 62 de premiere absolute), reprezentarea lucrărilor valoroase din repertoriul țărilor socialiste și a valorilor perene ale dramaturgiei universale, alături de reprezentarea valorilor clasice ale teatrului românesc.

Cu Dumitru Mărcuș, secretarul literar, am numărat piesele prezentate de-a lungul stagiunilor: 242, din care 128 sînt piese românești iar dintre acestea 19 au constituit premiere pe țară — să amintim de cele semnate de Paul Everac, Mircea Bradu, Sorin Lepa.

Și iată ce spune criticul și istoricul literar Valeriu Râpeanu în legătură cu cele pomenite mai sus: „Teatrul arădean a izbutit datorită opțiunilor sale repertoriale — dramaturgia românească uneori prezentată aici în premieră pe țară și piesa patriotică, ocupînd și ea un loc proeminent, datorită calității spectacolelor, a echilibrului și măsurii concepției regizorale să devină unul din factorii de cultură ai orașului — să reprezinte un for al unei spiritualități efervescente, dinamice, să joace un rol important în opera de educare a publicului“.

Ce înseamnă „public“ pentru acest teatru? Înseamnă zeci de mii de spectatori într-un an (în 1977, colectivul teatrului a susținut spectacole pe scena Aradului sau în turnee, în fața a 122 000 de spectatori). Anual, „trec

prin sala teatrului“, spune Corneliu Maior, 30 000 de oameni — se fac 3 300 abonamente în marile unități industriale și în instituțiile orașului (aceste abonamente au „pătruns“ în 30 asemenea unități). Și mai trebuie adăugate cele 4 500 abonamente făcute în școli.

Să-i numești pe toți actorii care și-au adus contribuția la izbînzile teatrului e imposibil aici. Să alegi dintre ei e foarte greu. Totuși : Larisa Stase Mureșan, Gelu Bogdan Ivașcu, Iulian Copacea, Ion Văran, Ion Costea, Radu Cazan, Eugen Tănase, Gabi Daicu, Mariana Muller, Liviu Mărtinuș, Ion Petrache, Vasile Grădinaru, Elisabeta Jar și Liviu Rozorea, Hanibal Teodorescu. Apoi regizorii : Iosif Maria Băta și Mircea D. Moldovan. Scenografii : Eva Györffy și Onisim Colta. Să remarcăm și succesele înregistrate la Studio prin recitalurile de poezie (de pildă recitalul Blaga susținut de Marilena Taraș), prin spectacolele-lectură și spectacolele pentru copii și tineret (de fapt un „teatru pedagogic“, Iosif Maria Băta adaptînd sau scriind piese în care alături de actori urcă în scenă copii — elevi la Școala generală nr. 2 și la Liceul de artă).

Dar în lăcașul teatrului mai întîlnești un om care a dăruit orașului o parte din viața și munca sa. Este vorba de Iosif Sirbuț, fondatorul muzeului teatrului, care are meritul unor însemnate descoperiri : data exactă a construirii primului teatru de zid din Arad și data primului spectacol dat aici, în limba română de elevii „Preparandiei“. În muzeu, afișele turneelor pomenite înainte, prima rivaldă cu gaz ce lumina scena între 1885—1924, fotografiile, costume, pianul la care a concertat Liszt în Arad, un aparat de proiecție cinematografică de la începutul secolului, păpuși de la Teatrul de marionete, încă alte mărturii legate de arta teatrală și... lămpașul folosit pentru conducerea actorilor prin nopțile de după spectacol. Fostul tehnician de scenă a adunat într-un singur

loc adevărate comori, devenind un cotate specialist în materie și binemeritând stima pe care i-o poartă concetățenii.

Noaptea deci, de multe ori, văd o lumină vie străbătând orașul. Uneori ea străbate o stradă ce a fost denumită „strada culturii“ — numele se trage de la instituțiile aflate aici (și de la cele care au fost ori care acum își găsesc o așezare). Este vorba de strada Miron Constantinescu. Aici s-a aflat tipografia orașului pînă ce s-a mutat într-o clădire nouă, utilată modern. Aici se va deschide în curînd noul lăcaș al bibliotecii, oferind scriitorilor condiții prielnice pasiunii lor. Și tot aici își au sediile Centrul de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă și Casa de cultură a municipiului. La primul sediu îi întâlnești pe inimoșii animatori de cultură, profesorul Teodor Uiuiu, care se ocupă cu revalorificarea folclorului, Pavel Alaszu, pictor, Luigi Venturini, muzicolog și Viorel Nistor, coregraf. Pe aceștia și pe reprezentanții Comitetului de cultură, Aurel Iancic (răspîndirea științei și culturii), Dumitru Popovici (coruri), Benczik Alexandru (librării), Kocsik Iosif (reciclarea personalului din „cultură“) și Bujor Cîndea (cinematografia) — am numit doar domeniile lor de activitate nu și succesele lor, ele sînt destule, pe aceștia, deci, îi găsești în inima acelor manifestări care se înscriu pe genericul Festivalului național „Cîntarea României“. La celălalt sediu, profesorul Cornel Crișan îți poate vorbi despre acesta ca despre un loc de întîlnire și inițiere într-o largă gamă de domenii artistice. Și despre trofeul „Templul de aur“ obținut la Agrigento în 1974 de ansamblul folcloric. Ori despre succesele de prestigiu ale corului „Emil Monția“ (la Gorizia în 1972, la Arezzo în 1977 și „Marele premiu“ la Festivalul „Cîntarea patriei“ în 1974 precum și locul II pe țară la Festivalul „Cîntarea României“).

La toate acestea te poți gândi în miez de noapte când luminile rampei s-au stins, când ropotul aplauzelor s-a stins și el, dar respirația marelui oraș care nu doarme niciodată se aude puternică, egală, și atunci mă gândesc la locuitorii lui, la oamenii acestui oraș și la ce cred ei despre el. În ultima vreme am „iscodit“ gândurile oamenilor despre anume lucruri. Nu vreau să fac o statistică, n-am clasificat răspunsurile, la început au fost câteva zeci, apoi sute, dar pot spune pentru ce iubesc ei, cei întrebați, Aradul. O mulțime au spus : „pentru că m-am născut aici !“, adăugind că e firesc să-i cinstească trecutul, să-i iubească prezentul și să creadă în viitorul lui. Dar majoritatea a început cu Mureșul privit ca un riu tutelar. Firește, nu pot cita pe toți cei care mi-au răspuns într-un fel sau altul, după cum nu pot reproduce nici cuprinsul acestor răspunsuri. O să mă mulțumesc doar cu exemple, păstrînd însă „documentația“, fiindcă, sînt convins, se poate scrie o carte adevărată despre și cu aceste gânduri. Așadar : „Mureșul, adică istoria“ (M. Zdroba și M. Barbu, arheologi) ; „Mureșul, adică poezia lui“ (Ioan Huțu, poet) ; „Mureșul, adică răsfrîngerea culorilor în oglinda lui“ (Valentin Stache, pictor) ; „Mureșul, adică fabricile ce-l străjuiesc“ (Vasile Mocanu, electrician) ; „Mureșul, adică faleza, loc de plimbare, cu familia, și de făcut marile planuri pentru viitor“ (Florica Iacob, chimistă) ; „Mureșul, adică strandul — nu există altul la fel în nici un oraș“ (aici „lista“ este foarte lungă, dominînd mai cu seamă tinerii ; dintre ei : Mircea Munteanu, inginer, Uțu Munteanu, tehnician, P. Negoiescu, G. Butariu, P. Szeitz, I. Szabo, M. Rotaru, D. Borcoș, T. Ardeleanu, G. Curin, D. David, Maria Blaj, Elena Năbădan, H. Balint, M. Felnacichi, Gh. Catană, F. Beer, H. Pop, O. Barbu, toți asistenți la diferite unități sanitare) ; „Mureșul, adică așezarea fericită a orașului

lîngă un rîu frumos, într-o cîmpie dulce“ (Orest Czehanczuk, administrator) ; „Mureșul, adică parcurile și terenurile de sport de pe malurile sale“ (Liviu Valentir și Voicu Munteanu, ingineri).

Apoi : „solemnitatea clădirilor vechi“ (Maria Ștefan, farmacistă), „cumințenia clădirilor vechi și îndrăzneala unora din cele noi“ (Simona Paraschivescu, muncitoare), „vitraliile lui Frențiu“. (Nicolae Popa, pictor) „aspectul citadin, aerul de mare oraș“ (Elisabeta Fiegel, contabilă la Combinatul de prelucrare a lemnului), „un loc mai puțin cunoscut, clubul hipic“ (medicul Mihai Tîrcuș și soția sa, ingineră chimistă, ing. proiectant Ioan Aldea), „eu văd în fiecare zi aproape toate străzile, trec pe lîngă clădiri noi și altele vechi, îmi plac toate fiindcă dau strălucire feței orașului“ (Mircea Popa, instructor-auto, păreri asemănătoare avînd F. Hanga, M. Tesari, D. Trăușan, I. Popovici, I. Nabădan, V. Serghiev, A. Etepan și alți conducători auto ai diferitelor întreprinderi și instituții).

Și : „teii bulevardului central“ . (Elena Ungureanu, profesoară), ori din nou edificii cum sînt Primăria, Teatrul, Banca (Viorica Oprea, Angela Hartman, Ana Roșca, toate contabile) ca și „bucuria renovării Palatului cultural“ (Ion Budiu, tehnician), a amenajării curții interioare unde a fost redacția *Românului* (Emil Șimandan, ziarist) și a „mulțimii de șantiere pentru schimbarea aspectului unor străzi“ (Mihai Stanciu, asistent).

Sau : „piața Aradului, atît de bogată“ (Susana Vago, gospodină).

Și iată ce spune poetul Lucian Emandi : „m-a impresionat întotdeauna trecutul orașului, un trecut de mare luptă și dîrzenie. De luptă pentru lumină. De luptă pentru cultură. De luptă pentru afirmarea unei prezențe continue, sub acea zodie înaltă a destinului unui popor care a trebuit să înfrunte vicisitudinile unei istorii apăsă-

toare, pentru a dăinui... pentru a fi el însuși în pofidatuturilor încercărilor de a-l smulge din matca istoriei... Aradul a fost ca o citadelă așezată la cel mai înaintat punct de hotărnicire a românismului !“.

O mulțime de copii, întrebați fiind despre ce le place și unde le place în Arad, după ce au început cu Palatul pionierilor și au adăugat firesc, strandul, n-au uitat să pomenească despre un loc ce poate fi numit „piața de pești“, adică acel patruleter dominat de vechiul turn de apă al orașului (cu aspect de bătrîn cavalier medieval) unde se adună, duminica, toate culorile furate din curcubeie și lipite pe solzii peștilor tropicali, în vreme ce păsări aduse din păduri de aiurea își înalță triburile lor iar cîini de toate rasele se plimbă „importanti“ prin lumea pestriță. Despre aceștia din urmă am vorbit mai multe cu medicul Radu Ciobanu, vicepreședintele Asociației chinologice române și președintele „Ogar-clubului“, unic în țară (am văzut acei cîini cu trup prelung, transformați în năluci, luptîndu-se „sportiv“ în întrecerile de alergări ; dealtfel Aqa, Axel și Ariel, ogarii președintelui au cucerit trofee internaționale !).

Dar iată și alte gînduri „culese“ de la arădeni, gînduri ce se pot judeca la ceas de noapte. Despre ce ar dori ei să mai aibă Aradul. Reproducerea unora dintre ele nu păstrează o anume ordine, fiindcă și răspunsurile au venit spontan, sincer, fără „organizarea“ în tematici. „O revistă de cultură, pentru onorarea tradiției și păstrarea spiritului orașului“ („semnează“ la aceasta : Marin Mirea, profesor, toți membrii cenacului „Lucian Blaga“, Zóltan Böszermeny, poet, Ion Văran, Ion Costea, Iulian Copacea, actori, Nicolae Bujor, pensionar, Vasile Duma, Ösy Ladislau, muncitori, Iancu Ștefănuț, asistent medical și foarte mulți elevi din clasele superioare ale liceelor arădene). „Cît mai multe parcuri și fîntîni care să îmbrospăteze ae-

rul oraşului“ — au optat pentru acestea din nou foarte mulţi, între care Dr. Ileana Dragomir care ar mai cere teatrelor ce vin la noi în turneu să aibă un repertoriu de ținută (și distribuție pe măsură, nu „una de provincie“). „Atenție la îmbinarea stilurilor noi și vechi în arhitectură“ (medicii Fluvius Istrate și Lucian Mihăilescu). Un curticean, ce vine des cu treburi la Arad, Ioan Oniga, ar vrea „ca toate ceasurile oraşului să meargă după... același fus orar“. „Se dau în folosință atâtea apartamente noi, aş dori să se găsească în magazinele Aradului și covoare destule, mai cu seamă că noi românii sîntem vestiți în țesutul covoarelor!“ (Aurelia Sortan, secretară-dactilografă). Și încă : o grădină zoologică (I. Naghiu, asistent), mai multe locuri de joacă pentru copii (Maria Liptak, responsabilă de magazin). Și chiar „mijloace de transport în comun cu autotaxare, ca să nu mai auzim acel celebru — «avansați înainte !»“ (Luci Gergely, Maria Giurgiu, Maria Lille, Gh. Căpățînă din alimentația publică.

Sau : „Aradul are cîteva din cele mai vechi și importante monumente de artă din țară care aşteaptă să fie puse în adevărata lor valoare... ca și lucrările iluminiștilor arădeni“ (din nou, poetul Lucian Emandi).

De la băiatul meu Răzvan (susținut de o clasă întreagă de elevi, amintindu-i pe Dan Miron, Radu Buda, Sorin Veliciu, Pavel Dan, Marius Floruța, Marius Sopon și Maria Codrean), am aflat o mare dorință : patinoarul !

Foarte mulți s-au gîndit și la cinstirea bărbaților iluștri ai Aradului ; s-ar cuveni dăltuirea chipului lor în lemn și piatră și metal, ori cîntarea virtuților acestora în versuri sau oglindirea faptelor istorice în pagini de roman.

Am auzit deci o mulțime de dorințe (iată încă una ce mi-a plăcut în mod deosebit : lansarea unor vapoare pe

Mureș ; de ce nu? mi-am zis, s-ar putea face niște călătorii minunate, de-a lungul vetrelor de istorie, de la Văcăria, de pildă, pînă la „Sanțul Mare“ de la Pecica !). Important este faptul că din cele auzite despre oraș (și ce-și mai doresc arădenii pentru el), reiese o dragoste fierbinte.

Timp pentru mărturisirile lucrurilor și oamenilor

Noaptea preia orașul pe nesimțite : este de mult întuneric, dar copiii mai protestează câteva minute înainte de a se culca, străzile mai conduc mulțimi de oameni, în care televizoarele domolesc lumina. Dar forfota se rărește, geamurile devin rînd pe rînd opace și copiii visează isprăvile zilei de mîine. Pe bulevardul ou teii în floare sau cu teii acoperiți de nea își fac apariția măturătorii, zgomotele primesc alte nuanțe și alte adîncimi, o parte a orașului doarme, o alta lucrează. Clădirile în noapte își schimbă culoarea și, plimbîndu-te printre ele, le simți mai intens decît ziua, cînd forfota atîtor oameni și mașini îți distrage atenția : cîte turnulețe, mici basoreliefuri sau ferestre baroc nu se află zilnic în dreptul drumului nostru fără a le observa ? De cîte ori nu se întîmplă ca un străin de oraș să ne atragă atenția asupra unei cariatide sau asupra unui acoperiș ciudat, în cazul unor clădiri care sînt la doi pași de locuința noastră, dar pe care nu le-am băgat pînă atunci în seamă ?

Există un zgomot de fond al orașului care se deosebește noaptea de cel al zilei : cei care lucrează o fac în locuri precise și munca lor, pe cît se poate, nu deranjează somnul celorlalți, tramvaietele și mașinile se odihnesc

și ele, pașii unui trecător se aud pînă departe pe stradă. Și totuși există și noaptea un zgomot al orașului : clădirile vorbesc între ele și, atrăgînd atenția asupra lor, ni se înfățișează în voie, așa cum sînt.

Pregătind energiile zilei care vine, printre mașinile și oamenii nopții sînt și cele care aprovizionează orașul cu pîine. Zilnic de pe la orele două muncitorii de la distribuire cutreieră, cu cele vreo douăzeci de vehicule, străzile, iar pîinea sosește caldă, indiferent de anotimp și de vreme, indiferent dacă este sărbătoare sau nu. Nu este o meserie ușoară aceasta și pe cît ni se pare de firesc să găsim în fiecare dimineață pîinea proaspătă, pe atît de puțin cunoscută ne este biografia acestei pîini și biografia celor care o fac și ne-o aduc aproape. Este ca și cu acele minunate clădiri, acoperite de zgomotul zilei, pe lîngă care trecem de atîtea ori fără a le vedea. Este ca și în basmul acela în care, orice s-ar întîmpla, copilul are în fiecare dimineață în fața lui covrigii proaspeți aduși de zîna cea bună. Și totuși nu este vorba despre nici un basm.

Întreprinderea de morărit și panificație — cu cele trei sectoare mari pe care le cuprinde : morăritul, panificația și produsele zaharoase — este un sector în jurul căruia se face puțină vîlvă, dar un sector fără de care viața ar fi greu de conceput.

Și totuși... Morile și brutăritul au o tradiție bogată pe aceste locuri, iar actuala Moară numărul 1, a doua unitate de profil pe țară, are caracteristici ieșite din comun. Cu o capacitate de 365 de tone în douăzeci și patru de ore, doar această singură unitate ar putea asigura consumul a vreo trei județe. Născut în preajma primului război mondial, dar cu cazane cu vreo douăzeci și cinci de ani mai vechi, acest „veteran“ este singurul din țară acționat de o mașină cu aburi de 1200 cai putere. Și toată herghelia pe care cu ochii minții ne-o putem imagina de

cîteva ori mai numeroasă ca mulțimea de cai a unei armate care umple ecranul panoramic al unui film istoric, întreaga această forță este pusă în slujba unei singure mori, care, alături de alte patru, lucrează fără odihnă în belșugul acestui loc.

Peste optzeci de sortimente de pîine și de produse de patiserie găsește arădeanul în magazinele orașului și fiecare are o preferință și este supărat dacă tocmai această preferință nu este de găsit într-o anumite zi. Da, omul nu mai merge să cumpere pîine, el merge să cumpere o anumită pîine și doar aceea îi trebuie în ziua respectivă, fiind nemulțumit dacă n-o vede alături de alte sortimente și este bine așa, este bine că s-a format o cultură a consumatorului de pîine, în felul acesta pîinea este apreciată de un cunoscător și toți sîntem cunoscători, marea armată de experți ai calității pîinii. Și, pentru atîția cunoscători, și grijile brutarilor locali sînt mai mari și adevărații specialiști, cei care nu știu pîinea numai după gust, adevărații specialiști studiază și învață și vorbesc despre progresul acestei meserii, despre adaosurile care se pun în pîine pentru ca să devină mai hrănitoare și despre cele care se pun pentru ca să devină mai gustoasă, despre zahăr, lapte, grăsimi și ouă, care, toate în anumite proporții — pentru că aici e cheia, — dau o altă valoare acestui aliment de bază pe care toți îl știm și-l consumăm și sîntem aproape atît de obișnuiți cu el ca și cu apa și aerul din jur, încît mai că la mulți nu ne vine să credem că nu crește singur în fiecare noapte în raftul de la magazinul alimentar din colț. Așadar, pîinea a devenit un lucru de la sine înțeles, ea nu mai este o problemă de supraviețuire, ci una de civilizație. Putem deci să ne întoarcem la produsele tradiționale ale locului, pîinea rotundă de două sau de patru

kilograme, păstrînd forma pe care au avut-o și pîinile bunicilor noștri, care-și amintesc s-o fi văzut și ei la bunicii lor, putem să ne oprim la blaturile de tort, care și ele sînt aici tot tradiționale, ca și foile de plăcintă după care se bat gospodinele, putem să zăbovim și la produsele dulci și în primul rînd la turta dulce pe care n-o fac decît Timișoara și Aradul. Și mai există și napolitanele și deserturile...

Pîinea nu mai este o problemă de supraviețuire, ci una de rafinament și de prestigiu și de meserie bine cunoscută și făcută cu tragere de inimă, o meserie foarte grea în care ușurința pe care și-o sugerează curățenia și echipamentul alb al muncitorilor este dezmințită pe dată de eforturile pe care trebuie să le depună fiecare, de ritmul modelării produselor, de fluxul acestei munci. L-am căutat inutil pe maestrul brutar Alexandru Lăzău prin fabrica de pîine. Pe el, eroul multor reportaje, nu l-am putut cunoaște decît din vorbele tovarășilor săi. Și, vorbind despre Alexandru Lăzău, au vorbit și despre ei, despre pîinea pe care ne-o dau și despre morile și brutăriile lor și despre fabrica automatizată de pîine care se va construi.

Noaptea este un anotimp al fiecăruia : în vreme ce unii lucrează la locul lor de muncă, alții opresc soneria deșteptătorului care i-a sculat pentru a se pregăti, mai devreme decît ceilalți ai casei, pentru o nouă zi, pentru serviciu, pentru un pescuit, pentru a prinde un tren. Iar alții nici nu s-au culcat încă : în camera studentului aflat în plină sesiune mai arde lumina, în încăperea copiilor se deschide cu grijă ușa ca mama să poată vedea dacă nu s-a descoperit cumva careva, pe masa de lucru a inovatorului s-a răcit cafeaua. Totul se petrece în liniște, deoarece noaptea este un timp al fiecăruia și nimeni nu are voie

să deranjeze și nimeni, deranjînd pe alții, nu vrea să-și deranjeze propriile gînduri.

Dar printre cei care adorm ultimii sînt scriitorii. După ce au citit ce au scris alții, după ce și-au limpezit gîndurile și trăirile, după ce și-au răsfoit însemnările, pătrunși de liniștea orașului în care știu să deosebească respirația fiecărei speranțe, mașina fiecărui efort, împlinirea gîndurilor și vina amînărilor, respectul trecutului și spaima de vechi, auzind ceea ce doar ei aud și văzînd ceea ce doar ei pot vedea pentru a arăta apoi și celorlalți, dornici de a convinge și convinși la rîndul lor că aceasta este singura lor menire, copleșiți de necuprinsul unui glob de păpădie și traversînd nonșalanți galaxii, sensibili și supărăcioși pentru o vorbă, dar iertători pentru o frază, bărbați de putere și bolnavi de frumos, capabili să rupă timpul după pofta lor, oameni printre cei mulți, ei, scriitorii, adorm ultimii.

Citadela

Remarca secretarului Comitetului de partid al *Intreprinderii de vagoane* (căruia m-am adresat), este edificatoare :

— Dacă ne gîndim că tot al douăzeci și cincilea om al acestui oraș lucrează în această unitate industrială, că oriunde te-ai afla, unde sînt adunați cîțiva oameni, măcar unul va fi, între ei, „vagonar“...

— Tovarășe secretar Igreț, ca salariat al *Intreprinderii de vagoane*, dar ca om pe umerii căruia stau responsabilități mari, grave, spuneți-mi, în această citadelă a unei vechi tradiții de luptă revoluționară, cum este continuată azi tradiția ?

— Fiți sigur, se continuă și se „onorează“. E o luptă a muncii, „cu vagonul“ (dacă vreți), o luptă îndeosebi pentru calitate. Ați discutat cu inginerul Scorțeanu... știți deci cît de încheștată, susținută este, pe piața internațională „a vagonului“, această luptă de afirmare a produsului, a „produsului-vagon“.

La 39 ani, brunet, înalt, fiind și el, ca mulți de aici, un „om ce nu poate dormi liniștit din cauza Vagonului“, inginerul Mihai Scorțeanu, ce conduce „import-export-service“, frapează prin concizia fermă dar caldă a pledoa-

riei... pledoarie ce rezumă adevărate bătălii și victorii susținute (și prin participarea acestui competent fost proiectant, acum producător și „vinzător“), într-un vast spațiu al mapamondului, într-o confruntare cu excelenți concurenți de ofertă (mărime, calitate, putere, pricepere, comercială, tradiție... nu se mai uită nimeni la tradiție — îmi spune inginerul — „nu are importanță că a făcut și străbunicul tău vagoane, nu interesează pe nimeni, ci calitatea, numai calitatea produselor tale, actuale...“). Astfel s-a păstrat și pe piața americană (și prin vagonul „Hopper“... montat în stil „numărătoare inversă-lansare rachete“ — a avut darul să „convingă“ recepționeerii beneficiari). Și câte piețe, comenzi, diversitatea tipurilor realizate, capacitatea Institutului de proiectare vagoane ce conlucrează cu producătorii... interminabil ar fi șirul aspectelor asupra cărora ne-am putea opri. S-ar putea scrie o carte pornind din 1920 (când Fabrica de motoare și vagoane J. Weitzer, fondată 1891, și cea de automobile, „Marta“, fondată 1909, fuzionează în ceea ce s-a numit „prima fabrică română de vagoane și motoare — Astra Arad“) și venind, rămânând în acest contemporan puls al muncii și vieții, despre și lângă acești oameni ce au știut, în 1944, să repună în funcțiune o uzină sub dărîmăturile bombardate ale căreia s-a pulverizat 70% din capacitatea de producție, ce au știut în iunie 1948 să devină proprietarii de drept și de fapt ai acestui puternic mecanism industrial, destinat, prin ei, unei afirmări, interne și externe.

Nu aceasta mă miră însă. Nici ușurința cu care, prin micro-calculatorul tovarășului Robu (șef serviciu plan) trec interminabile garnituri de vagoane: călători și marfă, vagoane-salon și restaurant, platformele și cele închise, cele de minereuri, ciment, piatră, cărbune, giganticele vagoane pe douăzeci de osii... câteva în toată Europa „fera-

tă“... „metroul românesc“ (actual, ultramodern, „cald“ încă...), aceste vagoane nenumărate ce ar încinge globul (nu-mai cele exportate !) nu, nu aceasta mă uimește. De-a lungul timpului aici s-au construit tot felul de vagoane. Locomotive. Utilaje. Automotoare. Automobile cu diverse destinații funcționale. Ci forța. Uriașa forță și putere de muncă și concepție a oamenilor de aici. Putere și pricepere spre nou, spre asimilare sau descoperire proprie, realizare prin mijloace locale. Și, poate, bogatul număr ce edifică, continuitatea locului de muncă, a stimei și interesului față de această unitate și muncă, continuitatea „tată-fiu“ ; simțul de familie muncitorească.

Vreau să vă spun că prin geamurile „casei albe“ (impunătorul nou sediu al administrației și al Institutului de proiectare... i se spune astfel nu pentru a cocheta, nu pentru a imita fals... pentru fizionomia și culoarea acestei clădiri doar), peste piața frumos reconstruită, se vede, în cărămida ei galben sticloasă — a cărui secret de fabricație pare-se s-a pierdut — frumoasa arhitectură a gării orașului și se simte, dincolo de ea, freamătul neobosit al cărăușiei pe drumurile de fier... e o confruntare, e ca și când doi oameni puternici se privesc în față, așteptând fiecare din partea celuilalt ceva deosebit... poate din acest motiv, așa cum feroviarii nu dorm noaptea, unii dintre ei, mulți „vagonari“ nu dorm liniștiți (și uneori deloc), și, mă asigură cei cu care discut, directorul Nicolae Iosif... ar putea fi campionul acestei veghe și a acestei zbateri, nu numai pentru vagoanele ce ies încet remorcate de către „Diesel“-urile întreprinderii, pe poartă, ci și pentru cele ce acum se află pe planșete sau doar bontisează ușor în visele de noapte sau de zi (ale concepției), vise ce întotdeauna s-au știut materializa în metal.

Dar nu despre acestea doream să vorbesc... ar fi prea simplu să înșiri numele celor ce lucrează foarte bine (mi

s-au dat liste lungi, cîteva pagini... și e firesc — pretutindeni oamenii muncesc bine, reproducerea acestor liste trebuie făcută în ziarele apropiate lor, pe panourile cins-tei, aflate lîngă ei...). Vreau să vă spun că e noapte și mulți dintre locuitorii orașului dorm, binemeritîndu-și odihna după truda muncii de zi. Vreau să vă spun că în construcția vagonului, printre alte tehnologii de mare eficiență, ce mereu se „țin la zi“, se îmbunătățesc (există un laborator cu această destinație aici), este sudura. Vreau să vă spun că în timp ce noi dormim, arcuri de foc violaceu-albastre îi înconjoară pe acești oameni, topește și reîncheagă metalul în structuri, în osaturi de viitor vagon, sfîrșie lacom în ciudata lor viață-plasmă, ridicîndu-și lumina de aurori intermitente prin sticla de acoperiș a halelor, semnalizînd spre spațiile abisal îndepărtate că pe pămînt, în acest oraș vechi se muncește cu pricepere și dragoste, se fac vagoane ce vor străbate drumurile lumii spre a lega oameni și țări, popoare și orașe într-o bunăstare și pace. Aeronavele civile, ce trec pe drumurile lor de noapte pe deasupra orașului, primesc ca niște semnale, ca pe niște clipiri de salut aceste focuri albastre, le iau, și le atîrnă, ducîndu-le pe o traiectorie circulară acolo sus și, dacă aceste aeronave nu ar ateriza undeva (mai departe sau aproape) această cusătură de foc albastru a sudurii de noapte a „vagonarilor“ Aradului ar putea spirala repetat în jurul globului; ar avea și întinderea necesară și i s-ar și cuveni ca merit. Și acum închei, pentru că se anunță zorii, va fi o nouă dimineață, un nou ciclu în care roata vieții va roti orele orașului, o roată imensă și grea, mult mai ușoară însă decît forța ce o rotește : omul.

Noaptea, o lumină lîngă somnul oraşului

Noaptea, gara este bătrînul paznic a cărui faţă abia se mai distinge la lumina jarului pipei sale, în timp ce (anevoie memoria sa reconstituie viaţa din fragmente disparate de existenţă. Ziua în schimb, gara este zona îngustă în care forţa centripetă a oraşului se stinge; în acest punct atracţia „exteriorului“ este maximă. Singurul loc unde se aude ecoul unui timp trecut în fiinţa noastră este gara. „*Un centru de diagnoză a pulsului economiei naţionale.*“ Iată o altă definiţie posibilă, valabilă în special pentru gara Arad, definiţie pe care o propune inginerul feroviar Petru Leontieş, şeful coordonator al staţiei C.F.R. Arad.

Într-adevăr, staţia C.F.R. Arad — una dintre cele mai mari şi vechi din România — face legătura între magistrala a II-a Braşov—Curtici, la intersecţia cu linia principală Timişoara—Oradea. Să adăugăm că se mai ramifică în direcţia Pecica şi în direcţia Periam şi ne vom face o imagine cît de cît apropiată a „nodului“ feroviar pe care îl reprezintă Aradul. La cealaltă extremitate se află portul Constanţa. Acestea fiind locurile pe unde se comunică — abundent — cu exteriorul ţării.

Desigur, importanța unei gări nu rezidă neapărat în mărimea ei deși și aceasta este mai întotdeauna un indiciu. Ea, importanța ei, este dată de lucruri uneori neseizabile dinafară. De exemplu, câți dintre călătorii mai mult sau mai puțin frecvenți ai stației Arad știu că ea deservește peste 100 de întreprinderi din municipiu și județ, că întreg traficul de export afluează în Arad (se preia traficul de export de pe celelalte linii), că în 24 de ore circa 40 000 de persoane intră și ies din Arad pe aici, că la aproximativ 4 minute intră sau iese un tren din această stație? Sau că nu există, în general, în tehnica mondială feroviară, lucruri care să nu-și fi găsit aplicare și aici: instalație de tracțiune electrică, de centralizare electrodinamică, macaze, semnale etc., automatizarea triajului de marfă care asigură o productivitate a muncii cu 40% mai mare decât cea folosită înainte și o siguranță sporită atât a vagoanelor cât și a oamenilor.

„Dacă există un domeniu în economie în care disciplina la locul de muncă să prevaleze celelalte calități profesionale ale omului, acesta este desigur — ține să mă asigură tovarășul Petru Leontieș — C.F.R.“ Există chiar un orgoliu al lucrătorului din C.F.R., devenit proverbial — acela al muncii plină de rigoare, impregnată de însemnele celui mai auster și impecabil instrument inventat vreodată de om: ceasornicul. Iată de ce, indiferent de meserie, specialitate, muncitorul ceferist se află într-un continuu proces de perfecționare profesională și testare psihică. Am cunoscut aici, la stația Arad, oameni pasionați în meseria lor, extrem de bine pregătiți profesional, oameni care și-au făcut din stăpânirea de sine, din dominarea și controlul propriei lor voințe un principiu de existență; iată pe câțiva dintre ei: șeful de tură Ioan Valcan (de peste 27 de ani în C.F.R., dintre care 12 în stația Arad), șeful de tură Gherghe Boci, tânărul operator de

manevră (și în funcție) Teodor Grozav, operatorul programator Teodor Vârșândan, impiegatul de mișcare dispozitor Eugen Dragoș, care lucrează la pupitrul de comandă al instalației centralizate electrodinamice, apoi șefii de manevră Traian Imbre, Ioan Iosifescu sau Ioan Megyasi (magaziner), Sebastian Heinstein (frânar), Ioan Ciordoș, Toma Ștefan (acari), Florian Ambru, Teodor Suciu, Pavel Lăscuț (șefi de tren) și încă mulți alții.

Am vizitat clădirea unde funcționează instalația centralizată electrodinamică a stației Arad. Pe un perete imens (o oglindă magică în care se aprindeau și se stingeau lumini intermitente de diferite culori), pe un perete viu viața gării era transferată în acele simboluri luminoase atât de tainice pentru mine, profanul, dar transmițând prompt, fără echivoc, informații impiegaților de mișcare dispozitori Teodor Vârșândan și ceilalți colegi ai lui aflați la pupitrele de comandă, în fața microfoanelor și a difuzoarelor prin care se transmiteau și se receptau comenzi într-un cod profesional. Viața gării, deși înainte părea imensă, greu de cuprins, era rezumată aici, stăpînită în câteva simboluri ; iată, mi-am zis, cum însăși tehnica condensează viața, o transfigurează asemenea poeziei, și artei în general, o sublimează spre a o cunoaște mai profund, mai adevărat. Și uite chipurile încă atât de tinere ale acestor oameni degajînd o mare stăpînire de sine, adică cunoaștere de sine și rigoare interioară.

Ziua un ochi iar noaptea o stea . . .

Dacă stai în Arad poți vedea că Soarele se culcă seara în cîmpie și dimineața se trezește tot în cîmpie. Așadar cîmpia este locul și casa de odihnă a Soarelui...

Aradul este orașul de reședință al județului Arad. De la est la vest și de la nord la sud, de la Nădlac la Tîrnăvița și de la Berechiu la Lalașinț, oricum ai măsura, suprafața județului Arad nu se schimbă. Ea rămîne mereu aceeași, adică de 7 658 kmp. Ca orice bun gospodar, județul Arad are vecini. Vecinii se numesc județul Bihor, și județul Alba, și județul Hunedoara, și județul Timiș. Județul Arad este așezat în vestul țării. La vest de el nu se mai află nici un județ. Granița de vest a județului Arad este exact granița de vest a țării numită atît de frumos România.

Din punct de vedere al reliefului, județului Arad nu-i mai lipsește nimic. Are o cîmpie care-i poartă numele și inima. Acolo însă mai există iarbă și iarba este încărcată cu rouă. Acolo floarea macului este de tot roșie și frunza salcîmului îi este veșmînt. Pe cîmpie crește porumbul nostru și grîul nostru de pîne și rîurile numite Mureș și Crișuri o udă pe deasupra și pe dedesubt. Noi despre cîmpie mai știm că este nemărginită. Dacă nu, atunci este foarte

probabil ca ea să se întindă de la inima țaranului pînă la Soare.

În cîmpia Aradului plouă și după ploaie se face timp luminos.

Demonul cîmpiei se numește grindină, zîmbetul cîmpiei este roua. În cîmpie sînt și case. În casele solare ale cîmpiei trăiesc oamenii numiți țărani. Inima Cîmpiei Aradului este orașul Arad.

Județul Arad are și dealuri. Dealurile sînt partea de sus a cîmpiei. Dealurile sînt ambiția cîmpiei de-a face struguri. Și asta de o mie de ani. Mustoasa de Măderat, Chasselas doré, Riesling italian, Cadarcea, Sauvignon, Cabernet, Regina viilor.

Deși din punctul de vedere al cîmpiei munții nu există, ei totuși există. Deși din punctul de vedere al cîmpiei mai înalt decît dealul este doar cerul, munții sînt mai înalți decît dealurile. În județul Arad sînt munți. Ei se numesc Munții Codru-Moma și Munții Zarandului. Munții sînt partea cea mai înaltă și cea mai curată a județului Arad. De acolo, de unde sînt ei, Aradul nu se vede decît noaptea. De acolo, din cer, de unde trăiesc munții noștri, Aradul, ziua, este un ochi, iar noaptea este o stea.

Arad, secolul XX, noaptea

Cînd eram mic, mama mă ducea o dată pe an la Arad să-mi cumpere haine. Ne sculam cu noaptea în cap și ajungeam la oraș dimineața devreme. Mă miram să văd de fiecare dată străzile ude. Mulți ani de atunci încoace am crezut că peste Arad plouă în fiecare noapte. Pe vremea aceea nu știam că orașul se spală noaptea pe față. Nu știam nici că Aradul nu doarme. În vremea copi-

lăriei mele la Arad se putea ajunge doar cu trenul sau cu căruța. Acum se poate merge și cu autobuzul.

Cea mai nouă gară a Aradului este Autogara. La ea poți ajunge cu oricare tramvai care circulă pe Calea Aurel Vlaicu. De la Teatru o iei spre nord, iar de la U.T.A., spre sud. Pe ușa Autogării scrie Orar : 4,30—24,00.

Într-o zi am făcut unui cetățean onorabil al Aradului o propunere ciudată. L-am rugat să mă însoțească, noaptea, într-o vizită la Autogară. A acceptat. Se numește Gheorghe Rădulescu și este șeful obiectivului pe care doream să-l vizitez.

De profesie tehnician auto — este șeful Autogării din Arad din anul 1976, luna ianuarie. Are 49 de ani și trei copii. Un băiat, student la Facultatea de construcții din Timișoara, fata, muncitoare textilistă, iar „cel mic abia a împlinit doi ani“. Dumnealui, Gheorghe Rădulescu, este un fel de „știe tot“ al Autogării, al transportului auto interurban.

— Cîți oameni muncesc în Autogară ?

— 19 personal muncitor și 90 de șoferi. Dar șoferii nu sînt ai noștri. Noi sîntem, ca să zic așa, beneficiarii Bazei de transport auto. Șoferii sînt ai Bazei.

— Autogara funcționează aproape 20 de ore din cele 24 ale zilei. Vin și pleacă autobuze, călători se îmbarcă și debarcă fără întrerupere. Vă rog să ilustrați această permanentă mișcare prin cîteva date.

— Cum v-am mai spus, avem 90 de șoferi cu tot atîtea mașini. Zilnic pleacă din Autogară 170 de autobuze și sosesc tot atîtea. Ele parcurg, tot zilnic, 16 700 de kilometri.

— După ce criterii eșalonați plecările ?

— Există perioade obișnuite și perioade de vîrf. Perioade de vîrf sînt două. Una, între orele 6,30—8,00 și cealaltă între orele 15,00 — 16,30. În prima pleacă sau sosesc autobuze cîte unul la un minut și patruzeci și două de

secunde, în a doua perioadă sînt programate cincizeci de plecări și sosiri.

— Ce reprezintă aceste două perioade ?

— În industria Aradului și în alte sectoare ale economiei sale lucrează mii de muncitori care nu locuiesc în oraș. Aceștia sînt navetiștii. Perioadele de timp mai înainte pomenite marchează tocmai intrarea sau ieșirea de la serviciu a acestor oameni ai muncii. Noi, prin serviciile noastre de transport, asigurăm brațe de muncă pentru economia Aradului.

— Sînt mulți ?

— În jur de 5000 pe zi. Și pentru că am ajuns aici, pot să spun că media zilnică a călătorilor care apelează la serviciile noastre este de 9000.

— Cuprindeți tot teritoriul județului ?

— Nu chiar. Dar există în activitatea noastră o preocupare permanentă în acest sens. Iată, numai în ultimul timp am înființat două trasee noi, pe rutele Arad — Covăsînt și Arad — Craiva și am preluat cursele locale de la Sîntana. În continuare vom suplimenta numărul de curse la traseele existente și aceasta tot în ideea asigurării condițiilor civilizate de călătorie pentru beneficiarii noștri, pentru oamenii muncii din județul Arad. Dacă în anul 1976, anul deschiderii Autogării aveam 240 de plecări-sosiri pe zi, numărul lor a ajuns astăzi la 340, deci o creștere de 42% în doi ani. Tot în ideea modernizării transportului-auto interurban, prin stația de radio-telefon proprie putem stabili legături directe cu Autobaza și cu unele mașini aflate pe traseu.

— Din cele spuse trebuie să înțeleg că la Autogara Arad nu există probleme nerezolvate ?

— O, nu. Ne mai încurcă uneori starea tehnică a mașinilor care nu este cea mai bună. Unele piese de schimb se procură greu și astfel apar întârzieri în mersul nor-

mal al autobuzelor. Avem necazuri și cu unii călători care aduc stricăciuni mijloacelor de transport. De neînțeles este și atitudinea celor din jur care nu iau atitudine. Sint încredințat că opinia publică poate juca un rol hotăritor în atari situații. Vreau să vă mai spun ceva, spune șeful de Autogară Gheorghe Rădulescu, și îmi arată cu mâna locul, abia văzut prin noapte, unde se vor construi în curînd alte douăzeci de peroane și locul acela cu iarbă peste care se va extinde actuala clădire a Autogării.

...Cînd am pornit spre casă era trecut de douăsprezece. Pășind spre casă pășeam într-o nouă zi. A fost o noapte în care mi-am ciștigat niște prieteni și în care am înțeles mai bine sufletul lor.

Atunci am înțeles de ce șoferul Ioan Știubei din Macea și-a făcut fata învățătoare și de ce poate fi vesel și bine dispus chiar și la orele 12 din noapte, în mijlocul zecilor de navetiști care se pregăteau, cu conștiința datoriei împlinite, pentru binemeritata odihnă de-acasă. Am înțeles de ce sudorul șirian de-o vîrstă cu mine poate vorbi cu atîta însuflețire, după o noapte de trudă, despre nobila sa muncă de la „vagoane“. Și de ce tehnicianul auto Gheorghe Rădulescu are preocupări legate de „cultura interiorului“, cum spune dînsul și-și mobilează bucătăria „în stil rustic“.

Sfîrșitul nu e decît un început

Drumul spre casa omului poate fi lung sau poate fi scurt. Calea care duce la inima omului poate fi lungă

sau poate fi scurtă. Poate fi dreaptă sau ocolită. Inima Aradului este mare pentru că în ea bat îngemănate inimile tuturor fiilor lui. Aradul este înțelept pentru că este vechi și este puternic pentru că este tânăr.

Din punct de vedere al reliefului, Aradului nu-i lipsește nimic. Străzile lui sînt cîmpia pe care o udă în fiecare noapte și care ne primește cu încredere pașii zoriți de chemarea apropiată a viitorului. Cîmpiile înrouate ale Aradului au nume de flori și de pajiști. Bucuria cea mai de preț a Aradului este natura, amintirea lui cea mai de preț este istoria. Noaptea, pe strada numită Cîmpul Liniștii, se aud buciumele moșilor lui Avram Iancu și glasul lui Goldiș la Alba Iulia.

Dealurile Aradului sînt casele bărbaților, și femeilor, și copiilor săi. Iată, peste dealurile de case ale orașului meu, veghează acum și de-a pururi liniștea nopții de vară, pacea patriei mele.

Din punct de vedere al reliefului Aradului nu-i lipsește nimic. El are și munți. Munții Aradului sînt inteligența industriei sale. La est și la vest, la nord și la sud, peste tot ei sînt reazimul nostru de azi și de mîine.

Și iată cum geografia Aradului nu are ce-și reproșa.

Din punctul de vedere al istoriei, Aradul își are meritele sale. Din locul numit Ziridava și pînă în locul numit România, calea istoriei părinților noștri și calea istoriei noastre trec și prin centrul orașului meu. Zi de zi și noapte de noapte, pe străzi și-n piețe, și-n casele noastre, ca un cînt și-un îndemn, ascultăm glasul înalt al Bărbaților români ai Aradului, cei ce-au clădit pentru noi alături de alți vrednici bărbați Casa de astăzi a Țării.

Și iată cum, într-o noapte înaltă de vară, am intrat în sufletul meu și-am ieșit mai bogat cu o viață. Ce am aflat eu acolo, în sine-mi, căutînd, întrebînd? Cui, gura

mea, i-a urat bună noapte, și cui mina mea a răspuns prietenește la mina-i întinsă spre mine? Cine erau cei printre care-am trecut cu gândul curat și pieptu-mi bă-tînd de emoție pură?

Iată cum, la sfîrșitul unei nopți înstelate de vară, umblînd, căutîndu-mă pe străzile și-n odăile liniștite ale orașului meu, întrebînd și mirîndu-mă-n egală măsură de necuprinsa măsură a lucrurilor, sinele meu s-a aflat pe sine, stea clipind în cerul albastru al Patriei mele.

Cuprins

<i>Cuvînt înainte</i>	5
---------------------------------	---

I

ÎNTÎMPINAREA SOARELUI

Suflet în sufletul Oraşului (<i>Horia Ungureanu</i>)	9
Drumuri prin dimineţile vremurilor (<i>Florin Bănescu</i>)	11
Zilnica premieră (<i>Gheorghe Schwartz</i>)	28
Casa ceasului (<i>Horia Ungureanu</i>)	37
Greierii dimineţilor (<i>Carolina Ilica</i>)	45
„Din marginea oraşului se văd turnurile...” (<i>Vasile Dan</i>)	49
O armată în alb (<i>Florin Bănescu</i>)	56
Un contrapunct al poeziei şi ingenuităţii (<i>Vasile Dan</i>)	62
Dimineaţa, acele păsări... (<i>Cornel Marandiuc</i>)	66

II

PUTEREA ZILEI

Drumuri şi popasuri de zi (<i>Florin Bănescu</i>)	79
Lemnul pădurilor îşi află împlinirea (<i>Florin Bănescu</i>)	85
Familia de strunguri româneşti (<i>Florin Bănescu</i>)	89
Ştiţi ce este I.A.M.M.B.A. ? (<i>Gheorghe Schwartz</i>)	99
Un punct „forte“ (povestire în trei părţi) (<i>Cornel Marandiuc</i>)	103
Ce poţi face într-o singură zi (<i>Carolina Ilica</i>)	111
Oameni si baibe (<i>Gheorghe Schwartz</i>)	115

Fabrica de bucurii (<i>Horia Ungureanu</i>)	119
Casa cu 3500 de copii (<i>Horia Ungureanu</i>)	123
Hei, tramvai... ! (<i>Cornel Marandiuc</i>)	127
După-amiaza la „Universitate“ (<i>Vasile Dan</i>)	132
Clipele vieții... (<i>Cornel Marandiuc</i>)	137
Copiii luminii (<i>Gheorghe Schwartz</i>)	141

III

PĂRELNICA BLÂNDEȚE A ÎNSERĂRII

Seara, anotimp al orașului (<i>Gheorghe Schwartz</i>)	151
O instituție înfloritoare de 145 de ani (<i>Vasile Dan</i>)	161
Colindare a orașului, întru aducere aminte (<i>Florin Bănescu</i>)	166
Orele școlii (<i>Horia Ungureanu</i>)	176
Un om al școlii (<i>Horia Ungureanu</i>)	182
„E blindă inserarea ca un leagăn“ (<i>Carolina Ilica</i>)	185
Dintr-un caiet de însemnări (<i>Horia Ungureanu</i>)	188
Înfloritoarea grădină a Omeniei... (<i>Cornel Marandiuc</i>)	193
Despre drumeție și ospeție (<i>Florin Bănescu</i>)	199

IV

UN ORAȘ NU DOARME NICIODATĂ

În ceasuri de noapte, la fel ca în ceasuri de zi... (<i>Florin Bănescu</i>)	205
Timp pentru mărturisirile lucrurilor și oamenilor (<i>Gheorghe Schwartz</i>)	223
Citadela (<i>Cornel Marandiuc</i>)	228
Noaptea, o lumină lângă somnul orașului (<i>Vasile Dan</i>)	232
Ziua un ochi, iar noaptea o stea... (<i>Horia Ungureanu</i>)	235

LECTOR : DAN RADUCANU
TEHNOREDACTOR : GHEORGHE POPOVICI

APĂRUT 1978. BUN DE TIPAR 25.09.1978.
TRAJ 3950 ex. COLI TIPAR 15.50

TIPARUL EXECUTAT SUB COMANDA 3055
LA INTREPRINDEREA POLIGRAFICA GALATI
B-DUL GEORGE COȘBUC NR. 23 A
REPUBLICA SOCIALISTA ROMANIA

BIBLIOTECA
JUDEȚEANĂ
ARAD

Volumul pe care îl înfățișăm astăzi cititorului răspunde „comenzii sociale” pe care Editura Eminescu a adresat-o colaboratorilor ei din orașul Arad. Este o carte care s-a născut din admirația noastră, a celor ce am cunoscut de-a lungul anilor Aradul și oamenii lui, pentru faptele cărora am avut și avem un sentiment de sinceră prețuire și admirație. Este în același timp un omagiu pe care cei șase autori îl aduc oamenilor alături de care își desfășoară zi de zi activitatea lor, pe care îi cunosc din fluxul muncii cotidiene, cărora le sînt tovarăși în fiecare oră ce pulsează atît de viu și atît de intens în orașul lor.

VALERIU RAPEANU